

Leg 13 paquete 2 — 29

~~no. 1045~~

~~29~~

1045

89-9,

HTCA
U/Bc LEG 13-2 n°1045

5>0 0 0 0 5 4 6 6 8 3

UVA. BHSC. LEG. 13-2 n°1045

DE VENENIS,
ET MORBIS
VENENOSIS
TRACTATUS
LOCUPLETISSIMI,

Variaque doctrina referti non solum Medicis, verum
etiam Philosophis magnopere utiles;

*Ex voce excellentissimi Hieronymi Mercurialis
Foroliuini. Medici clarissimi diligenter excepti,
atque in Libros duos digesti:*

OPERA
Alberti Scheligij Vbarschauiensis.

VENETIIS, APVD IVNTAS.

DE VENENIS
ET MORBIS
VENEOSIS
TRACTATUS
LOCUPLETISSIMI.

Variarum doctrinarum referri non solum Medicis, verum
etiam Philosophis magnopere utiles;

Ex voce excellentissimi Hieronymi MERCURIALIS
Forsuliani. Medici clarissimi diligenter excerptis,
atque in Libros tres digestis.

OPERA

Alberti Schelgij Vandenbrouckensis.

VENETIS, APVD DIVITAS

M D C L

SERENISSIMO
AC INVICTISSIMO
PRINCIP I,
STEPHANO I. DEI GRATIA
REGI POLONIAE,

Magno Duci Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Ma-
souiae, Samogitiae, Liuaniae, &c.

Principi Transilvaniae,
Domino suo clementissimo.

*N*TER scriptores Græcos non postremus Mc-
nander in epistola sua ad Ptolomæum Regem de
optimo Rege, huiusmodi dictum protulit. Egre-
gium quiddam Rex est, qui fortitudine præcellit,
& iura hominum iudicio suo conseruat. talem te
nobis diuinitus Regem datum esse, omnes confitē-
tur. satis enim superioribus annis demonstraſti, cum ex Moscho tot in-
signes & peramplas obtinuisti victorias, quantum fortitudine polleas:
ita vt nulla sit quam Sol circumluſtrat mundi pars, ad quam tuarum re-
rum geſtarum fama non peruaſerit. non enim id tuæ fame, quod ven-
tis ſolet, contingit, qui, cum vnde ortum ducunt, ibi impetuoſiſſimi ſunt,
ad remotiora languidi ferè, debilitatique perueniunt: ſed quod ingenti-
bus, vaſtiſſimiſque fluminibus, quæ cum à riuulis ipsis magna ſint, aſſi-
duo tamen aucta, & in molem eleuata progreſſu, ampliores & capaciores
alueos efficiunt, quo à fontibus ipsis longius recesserunt. idem per celebrem
de te efficere famam omnibus conſpicuum eſt. in dies enim nouis ex toto
orbe terrarum Legationibus de ſublimi & verè Regia virtute tua gra-
tulationes excipis, omnes ſe tibi adiungi volunt, te cælitus in illud Maie-

statis Solium, ut propugnaculum sis contra immanissimos & teterrimos
Reipub. Christianæ hostes euectum esse autumant. tuque solus nunc es,
quem vnum omnes magis suspiciant, admirentur, & venerentur. iura
autem subditorum tuorum qua ratione tuearis, & conserues, non solum
qui in tuo regno sunt, verumetiam reliqui omnes optimè norunt, cum tot
tantasque inter incolas Regni lites breui sopiueris: ut si alicubi Iustitiam
quis vigere dicat, in Regno Polonia, te Rege, locum fixisse asseueret. Fæ-
licem nostram te Rege Poloniam, quo præsentè Religio Christiana propa-
gatur, hostis à finibus Regni longè lateque arcetur, Iustitia ex æquo
vnicuique administratur. Ceterum cum magnum Medicum, maximi
quoque Principis nomine illustratum in publicum prodire deceret, tu mihi
Rex inuictissime hoc ipso nomine pulcherrimè succurristi, cui hoc Opus
dedicarem: ut Maiestatis tuæ excimio fulgore & splendore plurimum illi
claritatis accederet. quippè qui Iustitiæ administratione Traianum, fæ-
licitate in bellis gerendis Alexandrum Macedonem, clementia Iulium Cæ-
sarem facile superare videaris: & quod ad Religionem pertinet, sanctis-
simorum Regum antecessorum tuorum vestigijs fœlicissimè insistis. Su-
scipe igitur Serenissime Rex Tractatum hunc præceptoris mei hac tempe-
state nostra Medici præclarissimi, & omnium Medicorum Coryphæi, be-
nigno vultu: & eum sub vmbra Maiestatis tuæ habere ne graueris: sic
enim te doctissimorum virorum (ut facis) scriptis oblectari declarabis,
& vniuersum mortale genus, hoc non mediocri beneficio tibi in perpe-
uum obligabis. Deus Opt. Max. Maiestati tuæ ad Christianæ Re-
ligionis incrementum, tui nominis immortalè gloriam, & Regni Polo-
niæ amplificationem, diu incolumen & florentem conseruet.

Patauij Kalendis Martijs. Anno à mundo redempto. M D LXXIII.

Sacra Regiæ Maiestatis tuæ

fidelis. subditus

Albertus Scheligius

Vbarschaniensis med.

V O T I V V M
FRANCISCI
HVNNIADINI TRANSIL.
IN EDITIONEM OPERIS.

ARVE liber gelidos mundi visure
Triones

Illa tot heroum genitrix, tot honoribus
aucta

Aula petenda tibi est, Scythiæq; superba trophæis.
Hic vbi bella ducum cupido perlegeris ore
E domitum Tanaim, & fractæ Mæotidos arcus,
Diuitijs confise tuis, audacter adito
Diuini penetrale Ducis, prosternere supplex,
Atque vnctum venerare Dei, genibusq; volutus
Debita magnanimo defiges oscula Regi.
Ille licet numquam curarum pondere liber,
Te tamen aspecto discussa nube parumper
Liberior, paulumq; suus, te fronte serena
Excipiet, magni diuina oracula vatis.
Magna decet magnos, Tu nepe potentibus herbis

Nigra

Nigra venena fugas, vitamq; in secula differs,
Ille venenatos ferro & face conficit hostes.
Maeste bonis animi, Rex inuictissime, rerum
Certa salus, atavis soboles non degener Hunnis.
Quo nascente fluunt anni meliore metallo,
Quo nascente redit viuus calor vrbibus ægris,
Quo nascente audent canæ procedere leges,
Inuenies virtute viam, Tua numina Ganges,
Et septem gemini formidant hostia Nili.
Tu vero lux Arctoæ clarissima gentis
O iuuenis, tibi quid tanta dabit indole dignum
Posteritas? quali pensabit munera lucro?
Ultra Pyramidas, annosaq; Mausolæa
Duret honos, nec te premat inuida nube vetustas.

DE MORBIS VENENOSIS, ET VENENIS:

Ex voce Excellentissimi Hieronymi Mercurialis
Foroliuensis in Gymnasio Patauino primo
loco Medicinam practicam profitentis.

TRACTATUS

*Per Albertum Schelgium Vuarschauensem diligen-
ter, & fideliter exceptus, & in duos
Libros digestus.*

LIBER PRIMVS.

Proœmium, & morbi venenosi definitio. Caput Primum.

QVONIAM vt veterum auctoritate, & quotidiana experientia compertum est, venena omnia cor ipsum (quod viscus veluti fons quidam, ac principium vitæ in nobis existit) petere in primis solent: & illud præ ceteris corporis nostri partibus maximè impugnare, decreui, quod iam pridem fueram pollicitus, de venenosis morbis, atque etiam de venenis ipsis in præsentia pertractare, eò sanè magis quod paucissimi reperiuntur auctores, qui hanc materiam vsque adeò arduam, & humano generi apprimè salutarem, & scitu necessariam tractauerint. Vnus quidem Nicander antiquissimus omnium, quos habemus videtur esse: post hunc Dioscorides. scripserunt quoque & Galenus & Erasistratus, sed licet horum libri citentur, quemadmodum Dioscorides in capite de Basilisco citat Erasistratum, tamen commentaria hæc non habemus, & præsertim Galeni

De morbis venenosis, & venenis

Galenus de venenis, quæ scribit Rases se vidisse; quæ si à nobis non desiderarentur, ampliore fortasse dicendi campum, circa tractationem morborum venenosorum haberemus. verum ut pauci omnino hac in materia reperiuntur auctores: pari pacto pauca habemus nomina horum morborum. Græci quidem appellarunt modo δηλητηρίους modò corruptiuos, modò lethales; nos venenosos communi nomine appellare consueuimus. Fuerunt recentiorum nonnulli, qui appellare voluerunt morbos à tota substãtia, seu à forma. sed de his post dicemus. Si cui placebit, vocari etiam poterunt vocabulo Latino perniciosi. *Definitio* Definitur autem morbus perniciosus hunc in modum; morbus venenosus est dispositio præter naturam cordis, offendens immediate, & vehementer actiones ob vim veneficam. Ceterum sat non est definitionem ita specialiter tradidisse, sed operæpretium existimo, ut viam quandã & exactã huius definitionis Anatomem faciamus. & ut primum auspicemur à dispositione, sciendum actiones corporis nostri produci ab vna anima, ita ut nulla sit in eo actio, siue naturalis, siue vitalis, siue animalis, quæ non à facultate animæ, seu ab ipsa anima efficiatur. quod autem hæc diuersas & varias actiones producat, id totum proficiscitur à varietate instrumentorum, ita ut dicatur & visionem, & tactum, & nutritionem facere: propter diuersitatem instrumentorum, quibus utitur. Cum igitur varientur actiones ob ipsa instrumenta, necessariò fit, ut pro tali, & tali actione talis, atque talis instrumentorum requiratur dispositio, quæ dicitur à Medicis, & à Philosophis interdum esse auctor ipsarum actionum, quamquam ut dixi, sit instrumentum ipsius animæ. Si igitur huiusmodi dispositio bona sit, bonas actiones facit: vel in causa est, ut anima bonas actiones faciat. si autem mala sit, in causa est, ut actiones malæ ab anima fiant. ita ut semper dicendum sit, actiones omnes ab anima fieri, quod voluit docere Galenus in lib. de trem. & rig. cap. 5. vbi dicebat non esse opus muscoli mouere, sed animæ. Bona dispositio est sanitas: mala verò *adverte* morbus. & hæc est res facta: terminus alterationis, & est accidens: atque in prima specie qualitatis, ut dicebat Arist. iure igitur dictum est morbum esse dispositionem præternaturalem, seu malam dispositionem. Dicitur cordis, quoniam quemadmodum nuperrimè dicebam, proprium & principale subiectum huius morbi est cor ipsum. Et quamquam sæpè vsu veniat, ut causa venefica lædat aliquã aliam partem, nihilominus haud verus character huius morbi est perfectus, nisi prius cor ipsum affectum sit hac dispositione, & cõsequenter ipsam læsionem toti corpori, aut maiori eius parti communicet. Dicitur lædens immediate, quia proprium est omnis morbi ut immediate lædat actiones, sic enim definiuit eos Gal. 2. Meth. 4. & lib. de diff. morb. actiones læsas immediate semp sequi morbum. sic etiam ratio ipsa postulat, quia si illa dispositio, quæ sanitas dicitur est immediata causa bonarum actionum; necessariũ est ut morbus qui

qui est contrarius fanitati sit immediata causa ipsarum læsarum actionum. nec obstat quod Galenus interdū dixerit, præsertim 3. de Sympt. causis cap. 1. actiones lædi ab erroribus externis, & non à morbo, quia illæ læsiones, de quibus ibi loquitur Galenus non sunt veræ læsiones actionum, vt ipsemet etiam lib. 1. de locis affect. cap. 3. copiose dicebat, adeò vt hoc sit verissimum, morbū immediatè ledere actiones, & actiones læsas immediatè sequi morbum, alioquin nisi hoc cōuerteretur, praua esset eius allata definitio. Dicitur vehementer, eò quod omnis læsio facta à veneno vehemēs semper est. Nec obijciat aliquis, quòd sæpè videantur morbi venenosi latenter, & blande serpere, ac offendere, quia quantò magis occulta, & placida videtur venenosorum morborū actio, tantò deteriores sunt effectus qui sequuntur, adeò vt ex ipsis effectibus perspiciatur certissimè actionem eorum vehementem esse, licet sensibus nostris & mitis, & blanda videatur. Dicitur postremò, ob vim veneficam. vt separentur hi morbi à febribus vehementissimis, & ardentibus, quæ lædunt cor vehementer immediatè, sed cum in ipsis desideretur huiusmodi vis venefica, sequitur etiam, vt nullo modo mereantur huiusmodi febres appellari morbi venenosi.

Morbis venenosus sub quo genere morbi contineatur.

Cap. I I.

VM itaque morbus venenosus sit citra omnium controuersiam morbus; videndum est in quo genere reponere eum debeamus. Fernelius, & Argenterius ingeniosissimi, & grauissimi Medici existimarunt non posse illum sub vllò eorum morborum genere comprehendere, qui à Medicis proponuntur, & ideò existimarunt aliud genus esse inueniendum, ad quod referantur venenosi, & appellarunt hoc genus morbos totius substantiæ: modò etiam formæ: modò materiæ. nec solum hac sententia contenti fuerunt, verum etiam damnarunt veteres, & præsertim Galenum quasi non exactè proposuerit omnia morborum genera. Ceterum quia sententia hæc refutata est à recentioribus Medicis, locus hic non postulat, vt hac de re solliciti simus: illud autem statuendum erit, auctores nostros Medicinæ, neque superuacaneos, neque diminutos fuisse, in tradendis illis receptissimis tribus morborum generibus, nimirum, mala complexionem, mala compositionem, & vnitatis solutionem. Vt autem hoc intelligatur, recurrendum est ad veram rerum inueniendarum normam, scilicet, ad ipsius rei naturam. Natura morborum venenosorum (vt docui in definitione) tota posita est in hoc, vt sit dispositio lædens actiones, quare quot erunt in rerum natura dispositiones, à

Hier. Mer. de morb. venenosis, & ven.

B

qui

De morbis venenosis, & venenis

quibus lædantur actiones, totidem morborum genera esse necessarium erit. Dispositiones verò quoniam sunt affectus permanentes corporum compositorum, operæpretium est videre, quod sint compositiones, circa quas fieri possint morbi, Arist. quidem 2. de par. animal. cap. 1. scriptum reliquit tres eas esse in corpore nostro. Prima est quæ fit ex qualitibus primis, scilicet elementorum. Secunda quæ fit ex ipsis elementis; & est compositio partium similarium. Tertia est compositio ex partibus similaribus, scilicet partium instrumentalium. Prima est sola ratione contemplabilis in corpore. Secunda, vt puta carnis, nerui, & ossis, ab ipsis sensibus intelligitur. Tertia quoque vt manus, pedis, & similia instrumentorum, sensibus, & ipsa subiecta est. Si liceret aliquid addere dogmatibus Aristot. possemus dicere, esse quoque quartam compositionem totius corporis ex pluribus instrumentis. Sed sicuti hæc postrema ab Aristot. & alijs non est recepta; à nobis itidem omit-tenda est. ita quoque prima cum non sit ita sensibus subiecta, à Medicis omittitur. Superest igitur secunda saltem, & tertia secundum quas non est dubium fieri duas dispositiones, à quibus actiones oriuntur. Vna est similarium, quæ quotiescunque integra, & sana permanet, actiones similes vocatas edit. pari pacto si hæc vitietur, actiones quoque vitiosæ redduntur. vnde oritur genus morbi, quod à Medicis simile dicitur, eò quod actiones similarium partium offendat. Est & alia compositio instrumentaria, quæ & ipsa dispositionem iunctam habet in corporibus nostris, & hæc quousque sana, & integra est, actiones instrumentales sanas reddit; vbi vero aliquo pacto violatur, efficit actiones morbosas. Vnde consequenter genus morborum instrumentariorum exoritur. Fiunt autem & actiones quædam mixtæ, scilicet ex actionibus instrumentarijs, & similaribus, quæ vbi offenduntur, necesse est, vt lædantur à mixta dispositione, quæ facta sit ex partibus instrumentarijs, & similaribus. quo quidem in casu tertium oritur genus morborum, quod mixtum est ex simili, & instrumentario, & solutio continui nuncupata est. Cum itaque plures actiones his in corpore nostro minimè reperiuntur, & consequenter non inueniantur aliæ dispositiones permanentes, necessariò sequitur, nullum aliud genus, præter hæc tria morborum genera excogitari posse. Esse autem morbos venenosos reponendos vel in genere instrumentariorum, vel in solutione continui, multum abest à ratione, & sensu, eò quia & si à venenis interdum fiant vlcera; interdum vitietur figura; magnitudo, situs, aut numerus, verumtamen hoc non est perpetuum in omnibus venenosis morbis, sed potius per accidens est, & propterea quærendum est, aliud quidpiam quod perpetuò sit in ipsis; est autem illud, vt offendant cor ipsum, & dissoluant temperamentum, & harmoniam ipsius. Quare cum hoc pertineat ad partem similem ipsius cordis, necessarium est fateri, hos morbos esse simi-

res,

ex qd aliois
ozantur

morbis venenosis
partibus ad
similari

res, & consequenter reduci debere ad genus malæ temperiei: quando-
 quidem temperies ipsius cordis destruitur omnino à vi venefica. Ce-
 terum dubitabit fortasse quispiam cum varia, & diuersa sint intempe-
 ramenta, quæ morbosa cum sint, lædunt actiones corporis, quæ nam
 sint, propter quæ morbi venenosi agunt, vtrum sit frigidum, an cali-
 dum, aut ficcum, vel quippiam aliud. hic locus esset discurrendi, & di-
 sputandi, quid sit temperamentum, & vtrum vnum, vel plura; vtrum
 vna qualitas faciat temperamentum. Sed quia longum esset, has que-
 stiones tractare, fat erit, si hoc resolutum habebitur, verum, & vltimum
 temperamentum, quod interdum à Galeno nomine totius substantiæ
 appellari solet, nihil aliud esse nisi quandam dispositionem permanen-
 tem acquisitam ex certa proportione omnium qualitatum primarum &
 secundarum, quæ, sicuti interdum solet agere vna, vel duabus qualita-
 tibus manifestis, ita quoque solet huiusmodi temperamentum vitari
 vna, vel pluribus huiusmodi qualitibus. ita vt statuendum sit, lædi in
 morbis venenosis temperamentum cordis, interdum læsa caliditate, in-
 interdum humiditate, aut siccitate, interdum læsis pluribus. Et si quid-
 piam est, quod frequentissimè in ijs læditur, sanè calor est, & humor cor-
 dis, vnde dicebat Auicennas capite de venenis, & de viribus cordis, cor
 à venenis congelari & exsiccari, ita & (si verum est, quod credidit an-
 tiquitas) cor eorum, qui venenum sumpserunt cremari non possit, vt re-
 latum est de Germanico à Suetonio, & Plinio, quod propterea fieri pu-
 tandum est, quia vt dicebat Auicennas, ita induratur, & congelatur cor
 venenatorum, vt comburi nequeat. Erunt igitur morbi venenosi in
 genere similiarium ponendi, & consequenter reducendi ad malam tem-
 periem, cum proprium sit maximè omnium venenorum dissoluere har-
 moniam ipsius cordis. quo fit etiam vt citra omnium controuersiam
 constituendum sit cor pro parte verè affecta in his morbis. Sed duo
 occurrunt circa hanc rem magna diligentia examinanda. Vnum an
 verum sit, cor in his morbis esse veram & perpetuam sedem affectam.
 Secundum si est; propter quam rationem fiat, vt vis venefica semper
 cor tamquam propriam sedem petat. Circa primum difficultas est non
 contemnenda, quia Galen. 1. de compos. medic. secun. gener. cap. 1. &
 Auicen. lib. 2. cap. de venenis, atque post hos innumeri alij docuerunt,
 venenum leporis marini solummodo tentare pulmones, ita vt potissi-
 mum & solum hoc veneni genus exulceret pulmones. pariter scribunt
 cantharides solummodo offendere vesicam. Altercum siue hyoscya-
 mum lædere primo, & principaliter cerebrum, quæ si vera sunt, vt pro-
 ditum est à Scriptoribus, & experientia quotidie probatur, non videtur
 verum esse, quod perpetuò sedes affecta omnium venenorum sit prin-
 cipaliter cor. Pro deluenda hac grauissima difficultate, dicendum est
 verum esse, quod perpetuò venenum principaliter lædat cor tamquam

quod sit
peramentum

duæ 9^{es}

B 2

pro-

De morbis venenosis, & venenis

propriam sedem, sed quia post læsionem eius, solet etiam alias partes lædere, hinc fit quod aliqua venena proprietate suæ naturæ post læsionem cordis, lædunt vnam aliquam partem, & alia aliam, & quæ sunt huiusmodi solent effectus suos prius ostendere in parte, quam secundario tentant, quam in tentata principaliter, & hinc est quod lepus marinus, (licet primum tentet cor) quia tamen statim subinde offendit pulmones, & in ipsis effectus manifestiores facit, dicatur exulcerare solos pulmones, & cantharides solam vesicam, quia. s. non exulcerat cor, licet ipsum offendat, sed vlcerat lepus pulmones, vel solos, vel saltem antè aliam partem omnem. Sed si hoc verum est, quomodo fieri potest, vt lepus marinus, vel quispiam simile pertrãseat tot partes antequam ad cor veniat, & eas prius non offendat quam cor, eò maximè quod natura tradidit ei egregiam quãdam constitutionem, vt possit tamquam pars nobilissima & necessaria euitare iniurias illatas. hæc difficultas quoniam magna, & rarissima est multas quoq; , & varias habuit Scriptorum sententias; Fuerunt qui existimarunt propterea cor peti directè ab ipsis venenis, quoniam instar lucis se se statim per corpus vsque ad cor propagant, vbi postmodum sua quadam natura firmantur, & vires suas ostendunt, adducti sunt hi in hanc sententiam auctoritate Gale. 1. de semine ca. 16. quo in loco videtur id efficere commune omnibus venenatis inquinamentis, vt statim vis ipsorum instar radij cuiusdam se se profundat ad ipsum cor. Alij è conuerso putarunt, propterea venenum statim cor ipsum petere, quia ab eo trahatur; sed quum trahi possit aliquid ab alia re, vel vi vacui, vel familiaritate, & similitudine naturali, non defuerunt, qui similiter putarunt trahi venenum à corde vi vacui, quia cū cor, atque arteriæ se se dilatant, vt loco fuliginum effusarum attrahant aerem externum, ratione scilicet vacui, simul attrahūt venenum extrinsecum. cui rei attestari videtur Galen. 2. aphor. sect. aphor. 41. vbi refert historiam cuiusdam mulieris, quæ in balneis fuligines venenatas vna cum acre per arterias in cor traxerat. Fuerunt etiam qui putarunt proprietate quadam cor ad sese trahere venena, sed quia sententia hæc copiose refutata est à Petro Aponensi libro de venenis cap. 3. non opus est vt ego amplius in ea laborem. illud tantum in præsentia sciendum, quod etsi interdum venenum attrahitur à corde ratione vacui, vt attrahuntur & alię qualitates, verus tamen modus, & ratio, propter quam venena cor petunt, est, quia in quacunq; corporis parte insignis vitalium spirituum copia reperitur: quibus cum venena aduersa sint: fit vt illi hæc effugientes tamquam inimica ad cor veluti ad propriam, & tutissimam sedem se se recipiant, & illud insigniter lædant, & veneno, quo ipsi sunt infecti inficiant, & coinquent. Sed aduersus hanc rationem tres obiectiones se se offerunt. Vna est, quia si spiritus vitales infecti ad cor statim percurrunt: rationi consentaneum videtur, vt priusquam illud inficiant partes

partes inter medias contaminent, vnde fit, vt minime debeat ante alia ab ipsis violari. Altera obiectione est, quòd spiritus vitales, vbi veneno facti sunt similes, potius deberent ad locum veneni confugere, quàm ad ipsum cor. Tertia & postrema est, quod tametsi spiritus vitales venenati ad cor ferantur, multi tamen relinquuntur in parte primò affecta: quo fit, vt isti debeant prius huiusmodi partes coinquinare, quam cor ipsum inficiatur. Respondendum est ad primum quod tametsi spiritus infecti pertranseant alias partes priusquam cor attingant, tamen illæ minimè ita afficiuntur à spiritibus currentibus, & transeuntibus, quemadmodum afficitur cor à spiritibus in ipso firmatis. illud si quidem experientia & natura comparatum est, vt omne agens dum in termino est, dum firmum est, fortius, & efficacius agat, quàm dum in transitu est, & motu. Ad secundam autem obiectionem dicendum, & si spiritus vitales infecti sint similes veneno, tamen multò maior similitudo ipsis intercedit cum corde, à quo tamquam à principio prodeunt, quam ipsis venenis. Ad tertiam autem dicendum, spiritus vitales relictos in parte venenata ledere quidem illam, verum tamen multò grauiorem esse, maioremq; læsionem ipsius cordis; quandoquidem vt dicebat Arist. in libro de Com. Animal. mot. quilibet motus & error factus in principio maximum quid est in virtute. exemplo remonis nauis, in quo quilibet minimus error grauis est toti naui. Sit ergo hoc constitutum, venena propterea petere directè cor, quia cum sint spiritibus vitalibus inimicissima, illi infecti subitò percurrunt ad cor, & illud inficiunt: ita vt iure & meritò cor pro loco affecto in morbis venenosis statuendum sit.

De causis morborum venenosorum. Cap. III.

CAUSSA horum morborum nulla alia est, nisi vis venefica, quæ cum actus quidam sit, necessarium est, vt in aliquo corpore posita sit, ita vt ex hac vi venefica & ex corpore ipsi subiecto efficiatur mistum, quod venenum nuncupatur. Atque hoc est, quod voluit significare Plato II. de legibus, vbi cum de veneficijs tractaturus esset, scripsit aliud genus venenorum esse, quod corporibus corpora offendit; aliud verò quod incantationibus, figuris, & alijs huiusmodi lædit. Quoniam autem huc peruenimus, vt venenosorum morborum causas esse venena inuenerimus, operæpretium est gradum in hoc loco sistere, & diligenter examinare vniuersam venenorum naturam, in qua pro meis viribus studebo, vt pauca omnino desiderentur, & vt multa (quæ forsan apud alios inuenire non licet) adferam. Sunt autem quæ à nobis de venenis tractari oportet, hæc. Quæ sint nomina ipsorum tum apud Græcos,

De morbis venenosis, & venenis

eos, tum apud Latinos: deinceps quæ sit vera definitio, & vera natura; tum quæ sint causæ, & quæ differentiæ. adhæc tractandum de signis morborum venenosorum, & propterea de signis venenorum, mox ratio præseruandi ab his, & venenis, necnon curatio ipsa exactissime tradenda. Sed cum nobis vsque adeò grauis, & insignis tractatio proposita sit illud antè cetera discutiendum est; Vtrum ad Medicum pertineat tractare de venenis. nã diuinus vir Hippocrates in iuramēto quod omnibus Medicis seruandum proposuit, ante alia omnia sanxit se neq; venena propinaturum, nec consequenter alios docturum esse huiusmodi tractationē. præterea lex fuit antiquissima Platonis i. de Repub. quã etiam posteriores Legumlatores obseruarunt, vt nulli liceat nec administrare, nec docere venena. Gal. etiam lib. 2. de Antid. cap. 7. damnauit Horum Mendesium, Orpheum Theologum cognominatum, Heliodorum Atheniensem poetam, Aratum & alios Auctores celeberrimos, quod & docuerint, & scriptis tradiderint rationem componendorum venenorum; vt his rationibus & auctoritatibus minimè videatur medico licere de illis vlllo pacto tractare. Ex altera parte Erasistratus magni nominis Medicus, vt est apud Dioscoridem, capite de Basilisco tractationem de venenis copiosissimam habuit, quinimmo Gal. 6. in 6. Epid. cap. 5. monstrat se se de proprietatibus secundum totam substantiam commentarium edidisse, in quo minimè dubitandum, quin copiosissimè de venenis scripserit; eò maximè quod Rases lib. 20. sui contin. cap. 2. testatur se librum Galeni de venenis vidisse. Postremò si verum est, venena esse res non naturales, vt suo loco dicetur, res autem non naturales eius conditionis sunt, vt & ad salutem & ad perniciem administrari queant; fit vt minimè impium videatur de ijs tractare: eò maximè quod Hipp. plerisque in locis vtitur cantharidibus, quæ venena sunt. Multa etiam sunt animalia quæ venenis nutriuntur, vt relatum est de mure quodam, qui nutritur napello. Cicuta dicebat Lucretius barbigeras pecudes nutriri. hac eadem dicit Plinius nutriri capras, Gal. sturnos, quinimmo (vt suo loco dicam) pleraq; venena sunt, quæ maximè iuuant venenato corpori, vt, si sint ancipitis naturæ, ita vt & bonum & malum præstare possint, minimè videatur à ratione, & à Medici munere alienum de ipsis tractare. Hac in re dicendum est, de venenis à Medico posse duo tractari, vel naturam scilicet, vel vsum, de natura rursus potest Medicus tractare, vel de ea, quæ singulis cognita est, vel de ea, quæ incognita & secreta habetur. De vsum pariter venenorum, qui positus est, tum in ratione componendi, tum in tempore exhibendi, tum in quantitate, tum in modo, potest tractare, vel ratione salutis, vel ratione damni, & pernicii. De natura autem eorum singulis cognita, si Medicus tractet, minimè rem aut iniustam, aut inhonestam faciet, quia cum sint à Deo & à natura creata, vires & naturas ipsorum doce-

re,

*Vtrum ad medicum
pertineat tractatio
venenorum*

distinctio

re, haud inconueniens est: eò maximè quia ad salutem hominis pertinet, vt huiusmodi natura cognoscatur, quo possit caueri. Sed de natura eorum venenorum, quæ arcana sunt, & vel ab omnib. vel à plerisque ignorantur, minime medico tractandum esse videtur. Et hoc est, quod dicebat Gal. in lib. de purg. med. eum qui repererat herbam attrahentem sanguinem fuisse ductum ad supplicium oculis velatis, ne in itinere aliquem doceret eam humano generi vsque adeo perniciosam: quamquam sim admodum incertus, an huiusmodi herba reperiri possit, quæ admodum aliàs disputauit. eò quia Gal. scribit se, dum puer esset, huiusmodi historiam audiuisse. & Mesues in Canonibus vniuersalibus conatus est pluribus rationibus demonstrare, huiusmodi herbam, quæ sanguinem ducat, reperiri nulla ratione posse. Circa vsum verò venenorum ita Medicus se debet gerere, vt numquam ad perniciem vllius, vel tractet illum, vel doceat; gratia verò salutis & potest, & debet Medicus ipsum docere, quare mihi videtur reprehendendus Theophrastus, qui lib. 9. de hist. plant. 17. docuit modum quo Chij populi cicutam parabant, vt citò interimeret. Sic etiam iure damnauit Galenus eos Auctores, qui docuerunt compositionem venenorum in perniciem hominum; & si forsan & ipsi excusationem aliquam suo facto prætenderint; sic fortasse posset aliquis vitio vertere Platoni, qui in calce Phædonis, dum mortem Socratis narraret, docuit modum, quo vsi sunt Satellites, vt cicutam citò interimeret sanctissimum hominem. Quare iam videri potest, nos quoque excusatione dignos esse, quod institutum nostrum sit venenorum naturas cognitatas & vulgares tradere, simulque vsum ipsorum non ad perniciem, sed ad salutem docere, simulque demonstrare, quare ratione liceat eorum omnia damna euitare.

De nominibus veneni.

Cap. IIII.

Vo d appellat Latini venenum, solent Græci Scriptores nuncupare pharmacum. Et sicuti apud nos hoc nomen multa significat: sic quoque & apud Græcos. significat enim modo purgans medicamentum, modo lethale, modo colorem, modo incantationem, totq; etiam significare pharmacum apud Græcos perspectum est illis, qui in commentarijs eorum versantur. Sed quia talia significata ad Medicos minimè pertinent, statuamus venenum, de quo nobis tractandum est, significare medicamentum mortale. Medicamentum autem hunc in modum acceptum apud Græcos tam Philosophos, quam Medicos varijs modis nuncupari solet. Hipp. sanè 6. epid. commen. 6. tex. vocat κακούργον, in iuramento appellat θανάσιμον, Theophrastus verò, Dioscorides, & Galenus appellarunt venenum modò φάρμακον φθορόπειον, modò, θανάσι-

μον,

De morbis venenosis, & venenis

μον, modò δηλητήριον, Aristoteles 1. Probl. 46. appellauit φάρμακα θανατοφόρα. Quibus Græcorum vocibus totidem ferè Latinorum respondent, nam interdum appellant malefica venena: interdum lethalia; interdum corruptoria: sæpè etiam deleteria. Gal. loco citato sermonem habens de proprietatibus à tota substantia, scribit ea quatuor generibus contineri, alimentis, medicamentis, purgantibus maleficis, & horum remedijs. Malefica rursus scribit duum esse generum, alia appellata deleteria: alia quæ virus eiaculantur. sicque remedia duum esse generum. alia quæ respiciunt deleteria, & vocantur alexipharmaca: alia verò quæ virus eiaculantia, & theriaca appellantur. de quibus præclarissimè scripsit Nicander. posthæc declarans Galenus quæ sit differentia inter θανάσιμα, seu lethalia, & deleteria, scribit veteres Medicos nuncupasse medicamenta θανάσιμα, seu lethalia, quæ inferunt quidem mortem, sed iuuare etiam possunt: deleteria verò ea appellari, quæ neque sanos, neque ægros iuuare possunt. Sed circa hunc Galeni discursum tres oriuntur non contemnendæ difficultates. Prima est, quia ipsemet Galenus lib. 6. de medic. per genera cap. 1. scribit deleteria esse veluti speciem ipsorum θανασίμων, idest lethalium, ita vt omne quidem deleterium sit θανάσιμον, seu lethale: nō autem è conuerso omne lethale sit deleterium, quæ sententia planè videtur contraria, aut faltem diuersa ab eo, quā nuper attuli. Altera difficultas, quia idem Gal. 2. de rat. victus acut. tex. 12. de deleterijs sermonem faciens, scribit ea interdum vtilitatem præstare, veluti est Hyoscyamus, Mandragora, nam 3. lib. de simpl. medic. cap. 18. appellauit hæc medicamenta deleteria, vt manifesta videatur contradictio, quia hic scribit deleteria quandoq; prodesse. 6. autem epid. loco citato dicit deleteria, neque sanos, neq; ægros iuuare. Tertia difficultas est, quoniam Gal. loco illo 6. epid. tradens exemplum deleteriorum, quæ nunquam iuuant, adnumerat leporem marinum, hydrargyrum, seu argentum viuum, & aconitum. Ceterum Plinius lib. 27. cap. 2. scribit Aconitum maximè prodesse homini aduersus complura venena, & de Argento viuo habetur apud Ausonium manifesta historia illius scelestæ mulieris, quæ cum vellet enecare maritum, dedit ei primò toxicum, quod cum mortem tardaret, vt eam acceleraret, dedit argentum viuum, sed quod illa putabat mortem acceleraturum, vitæ potius misero illi marito auctor extitit; quandoquidem argentum viuum fuit veluti remedium toxici. Vt his difficultatibus sigillatim satisfiat. primæ quidem hunc in modum respondendum iudico, hoc nomen θανάσιμον, seu lethale quemadmodum colligitur ex Gal. 3. de temper. 4. dupliciter accipi solere, vno modo communiter, prout complectitur etiam deleteria: alio modo peculiariter, seu propriè, prout scilicet contra distinguitur ipsi deleterio. quando igitur Galen. in 1. cap. 6. lib. de comp. medic. per gen. ita loquutus est θανάσιμον nō propriè,

resd. H. rubra

Responsio

priè, sed communiter accepit: quemadmodum 6. lib. epidem. accepit hoc nomen non communiter, sed propriè. Pro secunda difficultate sciendum est, deleterium in Galeni doctrina duplex esse, quemadmodum colligi potest ex 22. cap. lib. 3. de simpl. med. vnum genus deleterij est, quod à tota sui substantia corrumpit: Aliud autem quod potius ratione quantitatis, quàm tota substantia interimit. atque istud adhuc duplex est; vnum, quod vincit semper & numquam alteratur, cuiusmodi est opium, id est succus papaueris: alterum quod etsi vincat, tamen aliquantisper etiam alteratur à nostro corpore, & hoc vel est calidum, vt euphorbium, vel frigidum vt hyoscyamus, mandragora. Hoc ita constituto respondendum, quando Gal. 2. de acut. 12. scribit deleteria interdum iuuare, loquitur de deleterijs non à tota substantia, sed de ijs quæ opus habent quantitate, & quæ licet vincant, aliquantisper tamen alterantur; vbi vero in 6. epid. scribit. Deleteria neque sanos, neque ægros iuuare, loquitur de deleterijs à tota substantia; quippe quæ certissimum est naturæ nostræ ita aduersari, vt nullam vtilitatem præstare possint. Quid vero dicemus ad tertiam? verum profecto, immo verissimum est, neque argentum viuum, neque aconitum vnumquam prodesse, nec sanis hominibus, nec ægris simpliciter, sed si quando iuuat, id contingit quotiescunq; aliud venenum est in corpore, quod sit ipsi aconito, vel ipsi hydrargyro inimicum: tunc enim, vt præclarissimè dixit Plinius, duo venena inimica in corpore inter se se pugnât, vt homo feruetur, quapropter verissimum est; huiusmodi venena conferre homini per accidens, hoc est quando contingit in ipso esse aliud quodpiam sibi inimicum. Atque hæc circa nomen veneni considerare sufficiat.

De definitione veneni.

Cap. V.

ACCEDAMVS ad indagandam definitionem, solent Medici nostri & præsertim Galenus venari definitiones rerum à communibus hominum notionibus: quemadmodum fecit 2. Meth. quando indagare voluit morbi definitionem, homines autem consueuerunt appellare venena res illas, quæ irremediabiliter interimant homines, & bruta causa ignorata: quam communem rationem cum sequeretur diligentissimus Auicennas lib. 2. tract. 1. cap. de venenis, dixit venena esse medicinam naturæ humanæ contrariam, non secundum contrarietatem, sed secundum proprietatem. & Galenus pariter 3. de temper. 4. dixit alimentum illud esse quod superatur à natura: venenum verò quod superat & vincit. Ceterum nos hunc in modum definiendum esse putamus, vt sit mistum non naturale, cordi inimicum, & humanæ naturæ corruptiuum. est quidem mistum, quoniam, vt in præcedentibus dixi, ve-

Hier. Mer. de morb. venenosis, & ven.

C nenum

De morbis venenosis, & venenis

venenum nihil aliud est, nisi vis quædam effectrix venefica in corpore aliquo posita. nam cum sit dogma philosophorum actiones esse compositorum, & à venenis evidentissimè prodeant actiones, necessum est fateri, venenum esse mistum quoddam, & consequenter esse in prædicamento substantiæ; quò fit vt vehementer allucinati sint illi, qui putarunt, venenum accidens esse, & in prædicamento qualitatis; si quidem cum venenum, & alimentum contraria sint, & contraria sub vno genere contineantur, sicuti alimentum in prædicamento substantiæ est, haud secus videtur debere in eodem collocari venenum. præterea quæ ineptia fuisset Galeni appellare venenum, medicinam à tota substantia nobis contrariam (vt fecit 2. de acut. 12. 3. de temper. 46. in 6. epid. 5. & alibi) si qualitas esset. Postremo ea est natura accidentium, vt possint adesse, & abesse citra subiecti corruptionem. quod quidem in venenis numquam vsu venit, vt sit omninò constituendum, venenum esse substantiam, & eos fefellisse, qui putarunt ipsum esse qualitatem. Sed dicet quis, quo modo venenum possit esse substantia, nam substantia nihil contrariatur. substantia non suscipit magis, & minus, Venena verò sunt contraria & venenis, vt aconitum scorpioni: hydrargirum toxico, & alimentis &c. præterea suscipiunt magis & minus, quia aliqua sunt magis venena, aliqua minus. itè si attendatur venenum canis rabidi, & scorpionis videtur vtrumque pura esse qualitas, vt est exemplum apud Galenum illius, in quo à pede aura venenata attollebatur in caput, & epilepsiam faciebat. Respondeo breuiter, vt respondet Simplicius in antepædicamentis, scilicet substantiam posse dupliciter considerari, Vel secundum se solam, vel secundum differentias, & qualitates quæ sibi copulantur. Si primo modo consideretur, proculdubio nihil sibi est contrarium: nec suscipit magis, vel minus. Sed si consideretur secundo modo, planè & contrarium habet, & consequenter suscipit magis & minus, eò quia sibi coniunctæ sunt differentie, & qualitates quæ habent contraria; & quæ possunt intendi & remitti. Ad postremum autem respondendum & venenum scorpionis, & venenum canis rabidi esse omnino rem mistam, illud benè verum est corpus hoc exiguum admodum esse, & ita exiguum vt videatur effugere sensus nostros; quod voluit nobis significare Galenus quando 6. de locis affec. cap. 5. sermonem habens de veneno scorpionis dicebat huiusmodi venenum illud, mole quidem pusillum: vi autem & potestate maximum esse. quod etiam dicendum est de aura illa venenata, quæ ascendebat à pede, quæque nihil aliud erat, nisi corpus vaporosum, tenuissimum, mole quidem exiguum: sed viribus & facultate potentissimum. Dixi venenum esse mistum non naturale, quando quidem Auicem. 2. primi tractat. 2. cap. de illis quæ eduntur & bibuntur adnumerat venena inter res, seu causas non naturales vocatas, nam res naturales

turales illæ appellantur, quæ semper bonæ sunt. præternaturales verò vocantur illæ: quæ semper sunt malæ, vt morbi, & causæ morbosæ, inter has constitutus ordo aliarum rerum, quæ modò sunt bonæ, modò malæ, & collocantur in hoc ab Auicenna & alijs etiam venena, quia interdù iuuant. Neq; ab hac sententia deflectendum ideo, quòd omnia venena fiant à natura, quia etiam aer est corpus naturale, etiam cibi, & tamen passim vocantur à Medicis res non naturales. Dicitur cordi inimicum, quia (vt dicebat Mesues) venena omnia cor tanquam peculiarem scopum petunt, quod optimè probabat Petrus Aponensis in libro suo de venenis. quia statim ac aliquis ijs percussus est, modò palpitationes, modò syncopen, modò cordis debilitatem protinus incurrit. & hac in re manifestissima apparet differentia inter venena, & medicamentum purgantia, quia sicuti hæc cor principaliter offendunt; sic illa os ventriculi statim labefactant. Quare Galenus & Hippocrates præceperunt, vt purgantibus medicamentis semper misceantur odorata, ne scilicet os ventriculi ab ipsis violetur: Quamquam est & alia differentia inter medicamenta purgantia, & venena proposita nobis ab Arist. 1. probl. sect. problem. 48. vbi scribit summus ille Philosophus medicamenta purgantia omnia esse amara, & fœdi ac tetri odoris, nec interimere, nisi sumpta in magna quantitate. contra autem venena necare etiam in minima quantitate. de qua re paulò post plura dicam. Dicitur postremo humanæ naturæ corruptibile, cuius conditionis, vt exacta notitia habeatur, expendenda est vnaquæque vox: nam apposita est hæc vox humanæ. quoniam & si medicina possit etiam versari circa valetudinem brutorum: peculiare tamen munus illius est, circa corpus humanum versari; & si vero multa reperiantur venena, quæ interimunt æquè & bruta, & homines, sunt tamen & aliqua quæ sola bruta, vel solos homines interimere solent. nam salua humana venenum est multis insectis: homini tamen non est venenum; cicuta homini venenum est: non tamen sturnis aut capris: Narrat etiam celeberrimus auctor, Sextus Empiricus 1. Hypotheseon Empiricarum sues, seu porcos nutrir hyoscyamo, & mandragora, quæ sunt hominibus venena; scribit etiam hirundines ali cantharidibus, quas pro venenis habemus. vt cum hæc sit inter venena varietas, iure apponendum sit humanæ, quasi sermo noster sit de ijs dumtaxat, quæ homines interimere possunt. Dicitur est naturæ. tum quia sic & Galenus & Auic. sunt locuti; tum quia ratio ipsa ostendit naturam omnem hominis euerti ab ipsis venenis nam cum natura, vt docuit Arist. 2. Physic. complectatur materiam, formam, & compositum: si expendamus materiam humani corporis, erit humor, spiritus, & membra solida, hæc autem omninò à venenis corrumpi, & euerti solent. Si etiam expendamus formam, siue formam capiamus pro temperamento, siue pro quopiam alio diuerso à

C 2 tempera-

venena nò æquè
oia interimunt
exempla

De morbis venenosis, & venenis

temperatura, non est dubitandum huiusmodi formam, siue sit substantialis, siue accidentalis ab ipsis interimi, & corrumpi. Dictum est postremo corruptiuum, eò quia quodcumque venenum sit, siue externum, siue internum, suapte natura aptum est humanam naturam corrumpere, vnde nugæ sunt eorum, qui diuiserunt illud in lethale, & non lethale. quia quodlibet venenum semper interimit, vel saltem suapte natura natum, & aptum est corrumpere; id quod voluit intelligere Auicennas lib. 2. tract. 1. cap. 4. quando scripsit venena esse medicinam, quæ corrumpit, seu apta est corrumpere temperaturam humanam. Et quamquam omne venenum suaptè natura euertat, & corrumpat humanam naturam, differentia tamen est non exigua, quia aliqua quidem nunquam interimunt, etiam si habeant potentiam interimendi: aliqua verò interimunt, sed aut tardius, aut citius.

De causis propter quas aliqua venena non interimant. Cap. VI.

CAUSAE autem propter quas aliqua venena non interimunt, complures esse possunt. Prima est proprietates individualis, nam sunt aliqui à natura adeò egregiè constituti, vt arcana quadam ratione ab ijs non offendantur. Scribit Sextus Empiricus loco citato, fuisse anum quandam, quæ triginta drachmas cicutæ sorbebat sine vlla læsione. Similiter Lyfidem quendam fuisse, qui drachmas quatuor opij sine læsione edebat. Athenagoras arguius à scorpionibus nunquam lædebatur. Addam & illud Aethiopas habitatores Hidaspis fluuij impunè vesci solere, & scorpionibus, & serpentibus, quod quidem aliundè proficisci non potest, quam ex insigni quadam corporis constitutione secreta, & diuina. Alia ratio propter quam non semper corrumpant, & interimant venena, est, quia corpus quod capit venenum antea ita præparatum est, vt acquisierit vel facultatem corruptiuam veneni, vel sanè illi familiarem. sic Rex Mithrydates à venenis non offendebatur, quod corpus eius assiduo Mithrydaticæ confectionis vsu, ita erat munitum: vt haberet in se vim eorum corruptricem, sic (si verum est) puella illa nutrita napello non offendebatur, quod similitudinem quandam cum napello contraxisset, de qua re tamen cum dubia sit, suo loco diligenter disputabo. Tertia causa est, aut quia venena prius è corpore eijciuntur, quàm petant cor; aut quia vel cibus, aut potibus in corpore ita inuoluuntur, vt eorum vis, aut penitus suffocetur, aut maxima ex parte frangatur. Postrema est, quia non capiuntur in ea copia, aut quantitate, in qua capi deberent; nam scriptum est

est à Galen. 3. de simplic. medic. cap. 23. medicamenta omnia siue sine lethalia, siue purgatoria etiam si sint efficacissima, tamen opus habere certa mensura ad hoc, vt possint suas operationes exercere. Sic enim dicebat ille centesimam partem scintillæ ignis nihil facere, quia non est ea mensura, qua possit vis ignis efficacissimè operari. Sed contra hoc videtur difficultas, primum, quia vt dicebat Aristoteles loco citato, venena illud habent peculiare, vt etiam in minima quantitate possint operari, & Petrus Aponensis in fine capituli lib. 1. de venenis, dicebat tantam esse eorum agendi potestatem, vt etiam in insensibili mensura homines interimant, & præter hæc sunt etiam complura testimonia, quæ ostendunt, venena in minima quantitate operari. nam Ioannes ille Leo, qui descripsit Aphricam in fine lib. 7. rem miram narrat, quæ digna scitu est, scilicet in Nubia reperiri quoddam veneni genus, cuius si granum vnum propinetur decem hominibus, omnes statim iugulare spatio quartæ partis horæ, si autem tradatur vni homini, illum statim interimere, vt his exemplis, & hac auctoritate intelligi possit, non esse necessarium, vt mensura vlla definiatur pro ipsis venenis; secus, quam videtur dixisse Galen. Respondendum est, omne agens quodcumque illud sit, opus habere vt dicebat Galenus, certa aliqua sui instrumenti quantitate, infra quam non possit operari, quia si id videtur manifestum in igne omnium potentissimo agente, multò magis existimandum est, necessarium esse in alijs corporibus. illud quidem verum est, sicuti varia est efficacia venenorum; sic quoque variam esse mensuram. quia in aliquibus necessaria est paulò maior: in aliquibus vero requiritur multò maior, vt videre est apud plurimos Scriptores, præsertim vero apud Arnaldum Villanouanum in libro de venenis, vbi docet qua mensura vnumquodque venenum possit interimere, & sicuti hæc varietas conspicitur in agendo in ipsis; ita quoque non minor diuersitas apparet in tarda, vel celeri operatione. igitur & de hac aliquid dicendum.

De causis cur aliqua venena citò aliqua tardè interimant. Cap. V I I.

QUASSAE cur venena aliqua citò, aliqua tardè interficiant, complures esse possunt. Prima est natura, & vis efficacissima veneni. propter hoc enim solebat dicere Auicennas, ea venena, quæ agunt proprietate, citius interimere, quam ea, quæ agunt manifesta qualitate, propterea quod proprietas est efficacissima potentia; & consequenter celerissima in operando: est autem proprietas huius nature, quia sicuti qualitas contrariatur qualitati; sic proprietas contrariatur formæ specificæ & su-

De morbis venenosis, & venenis

& substantiali, propter hoc proprietates citius interimit, quia petit, & euertit formam substantialem. Huius naturæ est venenum illud apud Aethiopas ante recensitum. simile item illud, quod scribit Aristot. in lib. de mirabil. auscult. natum in monte Circaeo statim homines interire. Non præteribo etiam quod scribit Nicolaus Florentinus serm. 4. tract. 3. summa 2. cap. 9. & tract. 4. cap. 6. scilicet Franciscum Ordela-phum Capitaneum Foroliuij patriæ meæ genus veneni habuisse, quod iniectum supra carbones, illicò interimebat omnes circumstantes. Itaque prior ratio, propter quam aliqua venena citò, aliqua tardè interimant; est natura & proprietates ipsius veneni. Secunda ratio est dispositio & proprietates corporum, si quidem vbi corpus corde imbecillo est, citissimè iugulari solet à veneno. pariter corpora calida citius necantur ab eo, quia cum habeant vias, & meatus amplos, citissimè vis venenorum penetrat in cor, & consequenter vitam tollit; ex aduerso autem, quicumque sunt robusto corde difficilius, & tardius vincuntur. Similiter qui corpora densa & frigida habent, serius superantur à venenis, eò quod cum habeant venas & meatus angustos, minimè possunt illa citò in cor penetrare. Et hæc est ratio propter quam Galenus 3. de simplic. medicamen. 18. dixit sturnos à cicuta non interimi, quemadmodum homines: quia sicuti homo meatus latos & patentes habet, ita sturni venis angustissimis sunt, ita vt vel non possit in cor penetrare venenum cicutæ, vel si penetret, non nisi fractum, & magnopere diminutum accedat. quamquam Auicennas 6. 4. tract. 1. cap. 2. huiusmodi Galeni rationem non admodum probasse visus est. Tertia ratio est, mensura ipsius veneni assumpti, illud enim apud omnes Philosophos comperitissimum est, in maiori quantitate semper maiorem vim positam esse: & vbi vis maior est, necessariò quoque adesse celeritatem ipsius operationis, vt propterea qui plus veneni sumunt, necessariò quoque citius interimantur. Quarta ratio est tempus, nam scribit Theophrastus libr. 9. de histor. plant. cap. 15. magnum discrimen esse in venenis colligendis, scilicet quo vnumquodque tempore colligatur, quia æstate collecta magis operantur, quam vernali tempore; & hoc fortasse spectarunt antiqui Medici, quando in componenda sacratissima illa antidoto Theriaca, præceperunt ne viperæ tempore æstiuo capiantur, quod tunc ipsarum venenum multò sit immaniùs, & efficacius. Similiter quoque non parum refert an tempore ieiunij, an tempore cibi sumatur venenum, quia multò citius operatur in corpore ieiuno, quam in saturo; non solum quia liberius per corpus vacuum discurrit, quam per plenum; verum etiam, quia membra corporis ieiuni multò vehementius illud attrahunt. Quinta & postrema ratio est, modus componendi. nam Theophrast. libro citato cap. 17. postquam improbauit modum quo Chij populi componebant venenum cicutæ, ipse alium attulit, quem scribit poten-

potentissimum esse ad subitam mortem inferendam; sic etiam relatum est de Locusta illa sceleratissima fœmina, quæ cum venenum Britanico ministraret iussu Neronis, vt celerius operaretur, illud magis coxit, quod certissimum sit inter alias causas, ob quas venena citò interimunt, potissimum esse modum componendi. Sed hoc loco solet à plerisque dubitari. Vtrum componi possint; ita vt certo quodam & determinato tempore interimant. nam Theophrastus auctor grauiissimus lib. 9. de historia plant. cap. de aconito scribit illud ita parari solitum fuisse, vt interimeret, modo spatio mensis, modò spatio bimestri, trimestri; modò etiam per annum. vt hac vna auctoritate sibi quis persuadere possit, venenum ita posse parari, vt tempore determinato interimat. Adhæc Galenus in libro de partibus artis Medicæ; (qui liber & si sit collocatus inter spurios, est tamen Galeno dignus) cap. 5. scribit dispositionem quãdam neutralitatis reperiri in corporibus, quæ opus habent præuisoria Medici operatione, atque hanc esse dicit, quando homines in eo statu sunt, vt habeant aliquam intemperiem in corde, sed nondum habeant sensibilibus læsas actiones, & huius dispositionis adferens exemplum inquit tales esse, qui venenum rabidi canis intus habent, vel qui aliud in corpore gerunt, quod tempore determinato operetur; ex quo loco clarissimè apparet Galenum, vel alium eius libri auctore voluisse posse inueniri venenum, quod tempore determinato interimat. haud secus Auicena. 6. quarti. loco citato de putrefacientibus venenis sermonem habens, scribit ea tempore determinato effectus producere. Sed si licet huiusmodi rem exemplo comprobare, est apud Aulum Gellium historia Attilij illius reguli, qui cum missus esset Romam à Carthaginensibus, vt pacem componeret, dixit illis, se se accepisse venenum à Carthaginensibus, quod ipsum determinato tempore occideret. Vt his omnibus videatur iudicandum reperiri venenum, quod certo tempore interimat. Sed ex altera parte sunt rationes non ignobiles, quæ demonstrare videntur, quod huiusmodi non reperiantur. Prima est, quia venenum si vnumquam interimere debet, opus est, vt habeat vim & cordi inimicam, & naturæ humanæ corruptiuam. huiusmodi autem vis insignis est, & propterea vbi in corpore viget, aut statim nocebit, aut ita frangetur, vt in posterum etiam necare non possit. Alia ratio est, quia actiones, quæ tempore determinato præfiniuntur, necessariò procedunt à facultate, quæ operatur cum discursu & iudicio: nam agere & perficere potius in hoc, quam in illo tempore, non videtur esse opus alterius quam facultatis deliberantis, & discurrentis. vnde bruta carere etiam videntur huiusmodi temporis discrimine, propterea quod carent & discursu, & discursus deliberatione. atqui certum est in venenis nullam reperiri posse huiusmodi facultatem, iccirco non videtur etiam rationi cõsentaneum, vt determinato quodam tempore venena operentur. Po-

stremò

De morbis venenosis, & venenis

stremò si aliqua huiusmodi venena reperirentur, æquum esset, vt aliqua pharmaca quoque reperirentur, quæ possint certo aliquo tempore operari, & magis hoc deberet in purgantibus, quia vis ipsorum non vsque adeò potens, non adeò efficax, & fera est, vt venenorum. At nullum huiusmodi medicamentum reperire est; imò comparans quandoque Galenus euacuationem per sanguinis missionem, euacuationi per pharmaca, dicebat illam præstare huic, quod in potestate Medici sit positum, & quantumcumque, & quandocumque extrahere sanguinem. vbi autem semel medicamentum corpus fuerit ingressum, non esse amplius in potestate Medici, vel accelerare, vel tardare, vel augere, aut minuere illius actionem: sed necessarium esse, vt id totum cuidam fortunæ beneficio relinquatur. His itaque rationibus probari posse videtur nequam dari posse venena, quæ determinato tempore interimant. In hac difficultate, quam video à plerisque tractatam, dicam quod sentio. parare venenum aliquid, quod possit aut celerius, aut paulo tardius operari, est quidem in arte Medica positum, quandoquidem videmus etiã venenum canis rabidi, interdum statim occidere, interdum serius, interdum verò tardissimè. Sed quod parari possit venenum, quod vel decima die, vel vigesima, vel mensis spatio, vel quopiam dierum determinato numero occidat; ego certo fabulas esse puto. Et quamquam Theophrastus, & auctor illius libri secus docuisse videantur, tamen Auicennas dixit venena putrefacientia in tempore, id est non statim interimere, non autem quod certo temporis spatio id faciant. Et quod ait Theophrastus nisi id ipse dixerit secundum sententiam vulgi, aut possit definitum tempus pro indefinito, ego sanè quomodo illius auctoritatem seruem videre non possum. Patet igitur quo modo iure in definitione posita sit, particula illa corruptiua, & quomodo intelligenda sit. Superest vt modò videamus, quæ nam sit illa vis, propter quam venena & occidunt, & citò occidunt; deinde videndum erit quis nam sit modus ille, quo interimant. Et quia venenorum aliqua sunt, quæ à viuentibus animalibus iniiciuntur: aliqua verò, quæ nihil viui habent. quærendum erit quomodo hæc vbi administrantur: in corpore ad actum reducantur. Nam de illis quæ ei-
culantur ab animalibus non est speculatio: quandoquidem illa non egent vlla actuacione. sed
tantum disputatio est de illis, quæ siue
sint naturalia, siue artificialia ad-
ministrantur, siue interius,
siue exterius.

De vi, qua venena interimunt. Cap. V I I I.

VAE sit vis illa, qua venena naturam nostram evertunt: inuenio discordes Medicinæ auctores. nonnulli existimarunt venena non alia facultate operari, nisi temperatura, aut primis qualitatibus, atque isti fuerunt omnes illi, qui opinati sunt, nullam aliam formam, naturam, aut animam in corporibus nostris esse, nisi temperaturam elementorum. Sed quamquam & Alexander Aphrodisæus, & plerique alij hanc sententiam sunt secuti: à veritate tamen longè aberrarunt. siquidem si nulla alia anima, nulla alia vis reperiretur, nisi temperatura elementorum; cum qualitates sint accidentia (vt Arist. plerisq; in locis docet) necessarium esset animam omnem, & naturam nostram accidens esse, quod tamen absurdum est. Sed huiusmodi quæstiones, neque ad hunc locum, neque ad hanc tractationem pertinent. Ex altera parte fuerunt, qui vim venenorum corruptricem existimarunt incognitam, & arcanam esse. Sed & hi, & priores, vt optimè dixit Auic. lib. de viribus cordis, tract. 1. cap. 10. hi inquam omnes vulgares homines sunt, eò quod se se attollere ad causas indagandas non possunt. Ceterum Galenus & Auicennas huiusmodi vim diuersis nominibus appellare visi sunt, interdum enim vocarunt totam substantiam: interdum formam substantialem: nonnunquam formam specificam: sæpè totam speciem: sæpissimè proprietatem. Sed quid per hæc nomina, & per naturam venenorum intellexerit Galenus & Auic. non conuenerunt scriptores Medici. Auer. lib. de theriaca, 2. cap. & 5. collect. cap. 25. existimauit totam speciem, seu proprietatem, vel naturam, formamve substantialem, nihil aliud esse, nisi proportionem, vel proportionatam elementorum mixturem; quæ cum plerumque sit nobis ignota, non est mirum, si eam modò occultam proprietatem: modò naturam secretam vocemus. Petrus Aponensis libro suo de venenis declarans & ipse, quæ sit hæc specifica proprietas, dixit eam nihil aliud esse, nisi meritum mixture elementorum rebus ipsis donatum à superiori siderum influenza. quam etiam sententiam profitetur se se accepisse ab Auicenna libro illo de viribus cordis, loco citato. Hanc Petri Aponensis sententiam pleriq; recentiorum sectati sunt: & inter alios Fernelius, qui Diuinis causis multum tribuere delectatus est. Ceterum luculentissimè omnium Auic. 2. primi. Doct. 2. ca. 15. de illis, quæ eduntur, & bibuntur explanauit, huiusmodi formam substantialem, seu specificam: vt etiam libro illo de viribus cordis, multa nobis proposuit, ex quibus clarissimè colligere licet, quæ fuerit ipsius sententia de hac natura venenorum, quam appellamus proprietatem specificam. primum enim quod Auicennas dixit, est, huiusmodi formam, seu proprietatem nihil aliud esse, nisi naturam: ita vt differat natura à

Hier. Mer. de morb. venenosis, & ven.

D

pro-

De morbis venenosis, & venenis

proprietate, vt differt commune à proprio. & sicuti natura communiter accepta est principium motus & quietis : sic proprietas, inquit Auic. est quoddam principium motus, & quietis proprium, & peculiare in vnaquaq; specie. alterum quod docet Auic. loci citatis, est huiusmodi, naturam nequaquam esse temperaturam, neq; esse vnam, vel plures qualitates, aut separatim, aut iunctim acceptas: sed esse quandam aliam formam, seu virtutem substantialem, quæ acquiritur in ipso misto ex dispositione præuia ipsius temperaturæ. ita vt temperatura, & qualitates elementorum dupliciter inseruiant huic formæ. Vno modo ad disponendam materiam, vt eam recipiant, Alio modo formæ, vt ea vtatur, & seipsa, & qualitatibus tamquam proprijs instrumentis ad operandum. Tertio dicit Auicenn. huiusmodi formam, & proprietatem minimè cognosci posse à priori, hoc est per suas causas, sed tantummodo cognosci per effectus. qui cum plerumq; ignorentur à quibus causis prodeant, iure fit, vt causa ipsorum secreta specifica & propria nuncupetur. postremo dicit Auicenn. huiusmodi proprietates & formas, siue illæ sint animæ, vt in animalibus, siue sint virtutes, siue quid aliud, æquales esse in omnibus, sed in aliquibus admirationem facere; in aliquibus verò nullam omnino parere. proprietate magnetis in attrahendo ferro, inquit Auic. adfert aliquam admirationem, eò quod huiusmodi effectus nobis infuetus & penè nouus est. proprietate calefaciendi in igne, tametsi non videatur diuersa à proprietate magnetis, tamen inquit Auic. nullam facit admirationem: eò quod quotidie huiusmodi effectus videmus; quos si rarò conspicere contingeret, proculdubiò non minus miraremur videntes & lucere, & calefacere ignem: quam miramur magnetem ferrum attrahere. Ex hoc itaque Auicennæ discursu licet facilè vnicuique cognoscere vim illam, qua venena occidere apta nata sunt: minimè esse qualitates; minimè esse temperaturam, sed formam quandam, seu naturam acquisitam post temperaturam. atque non à priori, sed à posteriori, seu per effectus ipsos cognitam. vtrum autem hæc virtus, vel à sideribus, vel à superna influentia, vt dixit Aponensis, vel à quopiam alio auctore immittatur, non est præsentis negotij disputare. Sed hoc in loco oritur difficultas. Vtrum hæc facultas venenorum corruptrix sit aliquid diuersum à temperatura, vel qualitatibus, & quod facit difficultatem est; quia Gal. 3. de simplic. medic. c. 18. de deleterijs loquens. scribit mortem nihil aliud esse, nisi ablationem motus cordis. auferri autem motum cordis non qualibet intemperie, sed tantummodo insigni. quo in loco videtur Gale. manifestè asserere, venena non occidere alia ratione, nisi propter intemperiem. ad hæc idem Gal. 3. de temper. c. 4. postquam dixit naturam eorum aduersissimam esse naturæ nostræ: subiungit hæc verba, naturam autem dico vniuersam substantiam & temperiem. ex quibus verbis videtur colligendum vim venenorum secundum Galeni mentem, nihil aliud esse,

nisi

nisi ipsam temperaturam. Auic. quoque 6. quarti. tract. 2. c. 1. de venenis sermonem faciens, scribit, alia operari qualitate: alia verò tota substantia. ex quibus verbis colligi etiam potest Auicennam voluisse venenorum vim esse etiam temperaturam quatuor qualitatum, vt etiam clarissimè docuit Auer. 5. collec. c. 22. Vt hæc difficultas tollatur, dicendū est, quod cum tota substantia, & natura specifica venenorum sit incognita Galenus sæpè nobis eam proponit sub nomine qualitatum ipsarum, seu temperaturæ, quæ est ipsius primum instrumentum. sic enim interdum consuevit appellare animam spiritum, eò quod spiritus cum sit primum instrumentum animæ nobis illius formam representat. Quare si quandoque videtur Gal. huiusmodi vim temperaturæ nomine designare, nō est iccirco dicendum voluisse illum omnem virtutem, aut omnem naturam esse temperaturam. id quod docuit 2. de temper. 6. vbi de virtute formatrice sermonem habens, dixit, eam quidem diuersam esse ab elementorum qualitibus, & ijs tamquam organis, & instrumentis vti. Quod vero secundo dicebatur ex cap. 3. de temper. tantum abest mea sententia, vt faueat opinioni eorum, qui putant naturam & animam esse temperaturam, vt potius ex hoc loco conijcere liceat contrarium, quoniam scribit Gal. naturam dico vniuersam substantiam, & temperiem: quasi voluerit dicere, naturam ipsam constitui ex tota substantia, quæ est veluti forma, & ex temperie, quæ est veluti organum formæ. quod quidem & in omni Philosophia, & in omni Medicina, vt ego puto verissimum est. Quod porrò dicebatur ex Auic. & Auer. venena aliqua operari qualitate; aliqua proprietate, id sano modo intelligendum est: si quidem hoc perpetuum debet esse fundamentum, omnia venena operari per proprietatem hanc, & formam specificam, verumtamen interdum contingere, vt hæc forma vtatur qualitibus euidentibus tamquã organis: interdum vero illis non vtatur, aut saltem obscuro modo, & illud verū esse hoc vno exemplo liceat intelligere, quia si solæ qualitates, nimirum caliditas, aut frigiditas possent absq; proprietate specifica naturam euertere: proculdubio id efficerent corpora calidissima, & frigidissima. Vnde cum aqua sit primum frigidorum: cum piper sit corpus calidissimum necessarium esset, vt interimerent tamquam venena, sed cum hoc minimè faciant, proculdubio existimandum est, huiusmodi qualitates non posse solas venenum facere: sed necessarium esse, vt sequantur alteram formam, & proprietatem. Id quod intelligere volens Auer. in lib. de Theriaca, loquēs de venenis calidis, & frigidis, dixit, hæc interimere cum frigiditate, & caliditate mirabili, quasi non sola caliditas, aut frigiditas, sed mirabilis caliditas, idest iuncta admirabili virtuti hoc efficiat. ita vt constantissimū esse debeat huiusmodi naturam, naturæ nostræ inimicam, esse vim superiorem ipsis elementis.

De morbis venenosis, & venenis

An venena nutrire possint. Cap. I X.

Hoc in loco dubitari posse video, cur apud plerosq; in controuersia sit positum, an venena nutrire possint, quandoquidem adeò naturæ nostræ inimica sunt. Ex vna parte Galen. 3. de simplic. medicamen. cap. 18. referens historiam illius vetulæ, quæ nutriebatur cicuta, manifestissimè docuisse videtur, posse homines etiam venenis nutriri, præterea Auicennas loco citato de viribus cordis, ex sententia Rufi, antiquissimi Medici, scribit fuisse puellam, quæ nutrita veneno non solum viuebat, sed etiam tamquam res venenata halitu & amplexu alios venenabat. demum vt antè retuli, sunt populi, qui velsuntur, & serpentibus, & scorpionibus impunè. hinc ergo videre licet homines venenis nutriri. quod si verum est, minimè verum esse potest, vt facultas venenorum sit adeò inimica naturæ nostræ: siquidem vt est omnium sententia, nutrimur non contrarijs, sed similibus. Ex altera parte est magnus Auer. lib. de Theriaca cap. 2. quo in loco quasi deridens & has historias, & hanc Medicorum sententiam, scribit, & efficacissima ratione monstrat, fieri nequaquam posse, vt homo vniquam veneno nutriatur; siquidem cum nutritio fiat à simili, si corpus nostrum nutriendum est veneno, necesse est vt euadat illi simile. Cum autem venenum sit contrarium naturæ hominis, ergo inquit Auer. homo euadit contrarius homini: & consequenter si contrarius erit, non amplius verè homo, sed æquiuocè homo appellandus erit. Pro tollenda hac difficultate, dicendum nutriri posse dupliciter intelligi. vel verè & propriè: vel non verè. nutriri propriè est cum nutrimentum in substantiam nutriti mutatur. nutriri autem non verè, dicitur, quando aliquid sumitur, quod tametsi in substantiam minimè conuertatur, non offendit tamen, neque lædit. sic dicitur Struthiocamelus nutriri ferro: non quia ferrum permutetur in sui substantiam, sed quia deuorat ferrum, nec ab eo læditur. Si itaque nutritio impropiè accipiatur, dici potest venena nutrire, quandoquidem multa sunt, quæ intus accepta minimè offendunt. Sed si nutritio propriè accipiatur, tunc videndum est, an venena offendant tota substantia, ita vt nullam partem alimentalem habeant: an potius etiam cum ijs copulata sit aliqua alia pars alimentalis. si enim nihil alimentalis habeant, numquam verè nutrire possunt: sed si etiam aliqua pars alimentalis sit ijs coniuncta, tunc dicendum est, venena posse nutrire, quæcumque sint. & ratio est, quia vbi corpus confirmatum, & corroboratum, vel assuetudine, vel alia ratione est; tunc potest partes alimentales à deleterijs segregare. atque ita frui alimentalibus, & à deleterijs non offendi: aut etiam ipsas partes deleterias frangere, & ex toto delere. Sed video hoc in loco dubi-

tari

tari posse; si hoc verum est, quomodo fieri possit, vt frangatur venenum, & dissoluatur; & tamen corpus quod assumpsit illud impunè possit alios venenare. siquidem videtur à ratione alienum, vt si venenum sit extinctum, debeat alijs nocere. Cum tamen referatur historia illius puellæ veneno nutritæ, qua Reges Persarum alios interimebant. Dicendum non esse præter rationem, vt quispiam possit alios venenare, neque ipse tamen à veneno lædatur. quemadmodum videmus quosdã alios inficere peste: & tamen ipsos non infici. sicut etiam vsu comperitum est, mulieres impertiri luem gallicam concumbentibus, & ipsas tamen omnis mali expertes viuere. Quomodo autem istud fiat, hæc est ratio, quia quotiescunque cor, vel naturali facultate, vel consuetudine, vel etiam antidotis ita paratum, & confirmatum est, vt à venenis non lædatur: potest ita illa dissoluere, vt parte alimentali corpus nutriatur, & pars venenata, vel in humoribus, vel in pilis, vel in alijs excrementis ita conseruetur, vt alios coinquinare, & violare possit; corpus autem quod gestat huiusmodi venenum remaneat illæsum, huic etiam veritati adstipulari illud potest, quod pleraque animalia venenata reperiuntur: quæ venenum non in vniuerso corpore, sed in aliquibus partibus gestant. canis rabidus illud tantummodo habet in ore; vipera in dentibus, in saliuâ, in cauda: draco piscis in spina solum. & quod magis mirum est, pastinaca piscis venenum habet solummodo in summitate caudæ, quæ radius vocatur. quod vsque adeo exitiale est, vt (quemadmodum referunt Nicander, Opianus, Ælianus, & alij multi,) non solum interimat, dum viuus est piscis, verum etiam mortuo ipso, si tangat, vel plantas, vel animalia, omnia statim extinguit & occidit. Quare neque à ratione, neque ab vsu rerum alienum est, posse in corpore humano venenum latere. quod gestantem non offendat, & alijs noceat.

De modo quo venena interimunt. Cap. X.

SEQVITVR vt videamus modum, quo venena omnia interimunt, quando quidem Medicis peritis non sat est intelligere vim venenorum exitialem esse, nisi simul intelligatur, quis sit modus, & quæ ratio mortis, quam inferunt. Galen. lib. 3. de simpl. medic. 18. docens præclara multa de medicamentis venenosis, monstrat mortem nihil aliud esse, nisi definentiam, vel cessationem motus cordis. definere autem motum cordis, aut ob insignem aliquam intemperiem, aut à tota substantia. Ex quo loco obiter colligi potest apud Galenum diuersam esse totam substantiam ab ipsa temperatura, quasi velit potissimam rationem, qua venena occidunt esse ingentes intemperies, & simplices, & coniunctas, quibus

De morbis venenosis, & venenis

quibus afficitur cor. Auer. lib. 5. collect. 22. quatuor modos proponit, quibus venena perimunt: primus est, quia priuant sensu & motu cor ipsum, atque etiam totum animal. cuiusmodi sunt pleraque venena refrigerantia. Alter est permutatio totius temperamenti, & totius substantiæ corporis, quasi mutant vniuersum corpus, perinde, atque aurum permutatur in calcem, vt dicit Auer. tertius modus est, vehementi attractione, quemadmodum Elleborus; nam Elleborus, & alia huiusmodi medicamenta occidunt non alia ratione, nisi quia vehementissimè humores quoscumque à corpore extrahunt. Quartus & vltimus est purgatio, seu euacuatio ipsius sanguinis, fundamenti, caloris, & vitæ. Ex quo loco colligi potest Auerroem quoque voluisse reperiri medicamenta, quæ purgant & euacuant sanguinem: contra, quam vt aliàs dicebam Mesues docuit. Ceterum Petrus Aponensis sectatus Auicenn. 6. quarti. tract. 2. cap. 1. diuidens venena in operantia secundum proprietatem; & operantia secundum qualitates manifestas; inquit, quæ operantur proprietate specifica hoc pacto interimere, quoniam vbi aliquã partem semel infecerint, pars ea proximam inficit, & proxima aliam, ita vt se se hunc in modum propaget, & dilatet, vsquequò in cor perueniat. quod deinde inimica, & aduersa facultate vitiant, & corrumpunt: sicque consequenter vniuersi corporis naturam euertunt. Quæ autem qualitate manifesta interimunt, inquit Auicennas & Petrus Aponensis, id facere, vel quia calida sunt, vel quia frigida, vel quia sicca. Vtrum autem humida etiam venena reperiantur, disputatum est. & licet Galenus videatur quandoque concessisse huiusmodi venena: tamen sum ego huius sententiæ venena purè humida non reperiri, eò quod huiusmodi qualitas minimè omnium actiuitatis est. vt propter hoc dixerit etiam Gal. 2. de medic. local. ab humido solum non induci dolorem. Quæ caliditate venena interimunt, vel id faciunt corrodendo, quemadmodum lepus marinus, cuius venenum, cum calidum sit, corrodendo interficere solet: atque hoc interfectum fuisse Titum Imperatorem à Domitiano fratre relatum est. Vel interimunt inflammando, sic enim Euphorbium, cum sua caliditate vehementer accendat: consequenter etiam mortem inducit. Ceterum quæ interimunt frigiditate, aut id faciunt congelando cor, & sanguinem, ac propterea sensum, & motum auferendo, cuiusmodi est opium, & cicuta, Vel id faciunt obstruendo, ita vt claudatur aditus spiritui tum ingredienti, tum egredienti, quemadmodum facit plumbum vstum, gypsum, quo Proculeium quendam ob dolorem stomachi se strangulasse narrat Plinius. Postremò, sicca interimere scribunt hi autores, vel quia humidum omne depopulantur, & absumunt, vt facit calx, chalcantum, siue vitriolum. Vel quia diuidunt partes continuas, quemadmodum facit Reagal, siue toxicum muris, seu arsenicum. Hi sunt modi ab alijs propositi, quibus venena occidunt.

occidunt. Sed inueniamus nos alium modum, ex rei ipsius natura, qui possit & faciliter apprehendi, & memoria teneri. inuenitur autem hic, si primum illud supponamus, omnia venena apta, & nata esse mortem inferre; mortem autem, vt præclare docuit Arist. in libro de morte & vita cap. 4. nihil aliud esse, nisi ipsius caloris extinctionem. Quantisper enim animalia viuunt semper calida sunt; secus quam plantæ, quarum calor potentia quidem est, sed non actu. vbi autem semel animal expirauerit, protinus totum refrigeratur. quo ratiocinio inuitatus Aristoteles dicebat, mortem nihil aliud esse nisi caloris consumptionem. Extinguitur autem & consumitur calor animalis vel à seipso, vel à contrario. A seipso quidem, quoniam calor assidue depascens humidum cui innititur, illud tandem diuturnitate huiusmodi passionis consumit, & sic mors subsequitur. quemadmodum contingere videmus in ipsis animalibus senescentibus. Vocatur autem modus huiusmodi mortis à Græcis *μάρανσις* nos possumus dicere tabescentiam, vel exsiccationem. Extinguitur calor quoque à contrario alia ratione, quia sicuti inimicus à valentiori inimico superatur; sic calor à contrario suo valentiori victus tandem extinguitur. & dicitur hoc genus mortis ab Aristotele *σβέσις* nos dicere possumus extinctionem. Ceterum illud constantissimum est, venena non occidere exsiccatione, quia si verum dixit Aristoteles, id tantummodo contingit in senectute: quare superest venena iccirco extingueri, quia tamquam contraria, & inimica calori natiuo ob ingentem vim ipsorum illum extinguunt. Sed non satis est intelligere, mortem à venenis inferri, quia calor natiuus ab ipsis iugulatur; verum opus est etiam paulò exactius intelligamus modum & rationem qua id fit. Facile autem hoc apprehendemus, si cogitauerimus, ad hoc vt calor incolumis remaneat opus esse quatuor conditionibus. Vna est vt tota eius forma, & essentia integra seruetur. Altera, vt in ea sit perpetuò mensura, quæ possit sufficere omnibus vitæ operationibus perficiendis. Tertia vt purus sit, nam sicuti ad hoc, vt lucerna luceat, requiritur debita non solum olei copia, verum etiam necessarium est, vt illud sit purum, non fœculentum, nec aquosum: sic calor natiuus necesse est, vt sit & in debita mensura, & puritate. Et notandum hoc in loco, dum dico, calorem natiuum, intelligere me simul eius subiectam, materiam, quæ est humidum natiuum. Quartam conditionem dico esse, vt conseruetur motus ipsius caloris. nam quemadmodum habetur ex Galeno in libro de Marasmo, & alijs in locis, calor animalium, duos perennes, & irrequietos motus habet, Vnum sursum, quo fuligines expelluntur, Alterum deorsum, quo alimentum attrahitur. Si vel tantisper, aut vnus, aut ambo hi motus auferantur, protinus animal concidit. His igitur quatuor caloris natiuus conditionibus suppositis, dicendum est, quodcumque venenum interimere, vel quia
proprietate

De morbis venenosis, & venenis

proprietas natura, & forma specifica formam, & essentiam caloris corrumpit, vel quia ipsius copiam, & mensuram imminuit. vel quia conspurcat, & defœdat ipsum calorem. vel motum ipsi calori aufert. Quæ agunt à sola proprietate, id solum facere videntur, vt formam, & essentiam ipsius caloris euertant; quamquam etiam multa sunt, quæ proprietate sola videntur motum ipsius caloris auferre, & ea sunt, quæ illicò interimunt. Alia vero quæ & proprietate, & qualitate manifesta occidunt, idque faciunt, aut quia caloris copiam imminuunt, vt sunt refrigerantia, & calefacientia: aut quia conspurcant, & impurum reddunt ipsum humidum, atque ipsum calorem. Atque hi sunt modi omnes, quibus venena interimunt.

Quomodo venena ad actum reducantur. Cap. XI.

MACTENVS dictum est, qua ratione venena interimant. Superest vt intelligatur, quo pacto ad actum redigantur, vt operari possint. nam & si venena quæ ab animalibus eiaculantur ita actu sint, vt statim in corpora nostra agant: reliqua tamen hac conditione carent, eò quia venena animalium, cum à viuento mittantur, calori associata sunt, vt non egeant alio calore. Ceterum alia, cum calore viuo sint priuata, & consequenter in potentia tantum esse dicantur, fit vt aliquo alio egeant, quo ipsorum potentia in eum actum perducatur, vt operari possit. Quæ sit autem ea vis, & ille auctor, qui deducit venena ad actum, magnoperè dubitatum inuenio: siquidem in corpore nostro, & in corpore animalium, nihil est quod agat præter calorem, quandoquidem vt dicebat Aristoteles frigidum non ingreditur opera naturæ, & si ingreditur non vt agens, sed potius vt commoderans, & contemperans. Sed alienum à ratione videtur, calorem natium posse venena in actum deducere; nam vt dictum est natura venenorum est illi aduersissima, quod autem inimicum ad actum reducat, & quasi arma illi contra se porrigat videtur à ratione alienum; vt iure dubitarint Scriptores, quomodo possint venena in actum deduci: nec solum de his dubitatum est, verum, & de omnibus medicamentis, de quibus copiosissima quæstio habetur, apud omnes Auicennæ interpretes, præsertim verò apud Gentilem. Ceterum quia institutum nostrum non est, huiusmodi quæstionibus nosmet implicare, quæ sit veritas secundum Galeni mentem (qui plerisque in locis huiusmodi materiam amplissimè tractauit) expendamus; præsertim verò 3. de simpl. medicam. à cap. 18. vsque ad cap. 31. adeò præclarè, & doctè hunc modum explicauit, vt pauca admodum desiderari possint. Supponatur ergo quod sæpius retuli, alia esse venena, quæ sola naturæ proprietate, & tota substantia interimunt:

alia

alia verò, quæ & proprietate quidem, sed multò magis qualitatibus. quæ proprietate agunt, cum vim habeant efficacissimam, vt operari possint, solum egent, vt paulisper incalescant: vbi autem calefactæ sunt, partes vbi sunt grauius lædunt, quæ læsæ illa propellunt ad viciniores partes, & viciniores ad proximas vsquequò ad cor pertingant, vbi tamquam in propria sede ad perdendum illud, & vitam, omnes nervos intendunt. Ceterum quæ qualitate perimunt, vel calida sunt, vel frigida. calida, & ipsa cum sint maximè actiua, indigent tantum, vt calefiant; vbi autem incaluerunt, statim vires suas explicant, & in cor penetrantia exitium adferunt. hæc omnia ferè plana, & manifesta sunt. Sed hoc difficilè videtur cogitari posse, quomodo calor suis inimicis contra se auxilietur, quod tamen facit non per se, sed per accidens: quia cum calor continuò occupatus sit in conficiendo cibo, & distribuenda vita, necessario calefacit quicquid in corpore reperitur, vnde cum reperiuntur venena, necessitate quadam non intentione naturæ incalescunt, & ad actum deducuntur. Ceterum de venenis frigidis maximè dubium esse potest, & alia re videntur egere, vt ad actum deducantur, quò fit vt Galenus coactus fuerit proponere alium modum, quo hæc à calore in actum deducuntur. est autem hic, quia venena frigida duas condiciones habent. Vnam quod crassa & terrestria sunt, vt omnia frigida. aliam quia cum crassa sint, tarda, & pigra sunt ad motum, vt si penetrare in cor debeant, opus sit vt attenuentur, & vt vel attractione, vel impulsu moueantur: quæ omnia necessariò præstantur sibi à calore. nam vbi frigidum venenum semel corpus læsit, calor natiuus aduersus ipsum insurgit, in qua pugna attenuantur per accidens ipsa venena frigida, & consequenter viæ dilatantur; ac calore quoquo pacto aucto maior attractio fit ipsorum venenorum, & consequenter ruina perniciosior. adeo vt ex hoc Galeni discursu manifestissimè colligatur, venena frigida in actum deduci, quia in pugna à calore natiuo attenuantur, & per arterias & per dilatatas vias impelluntur, & trahuntur ad cor. propter quod dicebat Galenus corpora calida citius & facilius ab ipsis perimi quàm frigida: quoniam calida & latiores vias habent, & in ijs maior fit attractio. Hæc quamquam sint verissima Galeni oracula, complures tamen, & graues difficultates ex ipsis oriuntur. Prima est, quia si venena frigida à calore natiuo incalescunt, non videtur posse amplius refrigerari. quis enim est qui non videat aquam calefactam actu, calefacere. alia difficultas est, quia non videtur esse verum corpora calida magis lædi à venenis frigidis. primum quia Theophr. lib. 9. de histo. plant. cap. 17. scribit Thrassiam illum Nantinensem consueuisse cicutam colligere ex locis frigidissimis, & miscere etiam medicamentis frigidissimis, vt magis interimeret. quod argumentum esse potest,

Hier. Mer. de morb. venenosis, & ven.

E

venena

De morbis venenosis, & venenis

venena frigida; quanto magis iunguntur rebus frigidis, tanto magis exitiosa esse. adhuc si calidum maximè actiuum est, & pugnat semper aduersus frigus, tamquam aduersus inimicum, videtur rationi consentaneum, frigida venena debere potius in corporibus calidis frangi & hebetari. quod forsitan cum intelligeret carnifex ille Socratis apud Platonem in Phædone, iussit ipsi, ne post sumptam cicutam inambularet, ne scilicet veneni opus tardaret. præterea vinum est venenum cicutæ, vt dicebat Auer. quia suo calore extinguit frigiditatem illius, vt etiam dicebat Galenus. igitur videtur etiam calorem natiuum imminuere vim ipsorum venenorum. Tertia difficultas est de venenis refrigerantibus extra applicatis, quomodo scilicet possint ad actum deduci. nam scribit Diodorus Siculus libro 2. ex narratione cuiusdam Iamboli mercatoris in Arabia Felici, reperiri quoddam genus herbæ, super quam qui dormiunt suauissimo sopore corripuntur, & ita intereunt. soporem inducere frigida, manifestum est apud Medicos: quod si est, qua ratione potest hoc frigidum venenum deduci in actum. quod dico de hac herba, pariter dici potest de alijs venenis. vt de illo, quo aiunt nequissimos quosdam inficere stapedas equorum, & ita interimere. Postrema difficultas est, quia duæ contradictiones videntur esse in Galeno; prima est, quod loco citato 3. de simpl. medic. vult venena frigida attenuari, calefieri, & permutari à calore, sed 3. lib. de temper. cap. 3. non longè à fine, manifestissimè scribit venena frigida vt opium, & cicutam ne tantillum quidem mutari à corpore nostro. altera est, quoniam Galenus 3. de simplic. medicamen. cap. 20. scribit venena frigida nequaquam toto genere esse deleteria, sed sola quantitate. tertio autem de temper. 4. scribit, ea tota natura, substantia, & genere esse deleteria. Vt ab his difficultatibus liberemur, dicendum ad primum, id quod scribit Galenus 3. de temper. ex sententia Arist. quæ calefiunt, vel calefieri essentialiter, vel accidentaliter. quæ calefiunt essentialiter, diu permanent calida actu: quæ autem per accidens, modico tempore durant calida, sed protinus ad pristinam frigiditatem redeunt. probat Galenus hoc & exemplo, & auctoritate Hippocratis. exemplo, quia & ptissana, & lac sæpè frigida actu vomuntur, eò quia cum calefacta sint accidentaliter in ventriculo, citissimè exiunt illam caliditatem: auctoritate etiam Hippocratis, quia is libro de nat. hum. scribit pituitam, & extra corpus nostrum, & in corpore frigidam esse actu, quod alia ratione fieri non potest, nisi quia caliditatem quam acquirit in corpore accidentariam facile dimittit. itaque dicendum, venena frigida, & si parum incalescant in corpore, eam tamen caliditatem accidentariam esse, & iccirco facilè eam exuere, & in propria frigiditate manere, atque sic refrigerare, & interimere. Ad aliam difficultatem dicendum est

est corpora calida, vel multum calida esse, vel moderatè. si moderatè calida sint, facilius interimuntur à frigidis venenis: propter rationem quam attulit Galenus. sed si multum calida sint, difficilius interimuntur: propterea quod potentissimè ipsorum calor agit in frigus venenorum: & hæc solutio elicitur ex verbis Galeni, qui loquens de vino & cicutæ, dicebat: si vinum misceatur cicutæ in exigua quantitate, venenum fieri letalius, quia auget potius penetrationem: sed si multum vini immisceatur, contrarium fieri: scilicet extinguere frigus ipsius cicutæ à calore vini. id quod etiam respondendum est, ad exemplum sumptum à Platone, ad auctoritatem Theophrasti, quæ nihil, aut parum contra facit. quia loquitur tantum de veneno frigido per se non comparato ad corpus: quia huiusmodi venenum quantò pluribus refrigerantibus commiscetur, tantò efficacius euadit. Ad tertiam dicendum est, herbam illam felicitis Arabiæ, inferre quidem mortem ratione frigiditatis, sed ad actum deduci ex attritione, quam faciunt corpora super incumbentia: nam ex huiusmodi attritione, verisimile est vapores frigidos concitari, qui ingredienti corpus sua frigide, & soporem, & mortem inferunt, quemadmodum certa experientia docet, eos qui dormiunt supra crocum non alia ratione interire, nisi quia ex eo decubitu calefactus crocus vapores morbosos, & perniciosos in caput mittit: qui sua illa insigni vi, cerebri temperamentum euertunt. idem quoque dici potest de veneno illo, quo inficiunt stapedas (si tamen verum est, de qua re ego dubito) nam ex attritu pedum supra illas, venenum illud conuertitur in vapores, qui exhalantes in cerebrum & cor, & alias partes, mortem inferunt. Ad postremum dicendum, & primum ad primam contradictionem, duplicem esse mutationem, aliam quidem substantiæ; aliam verò secundum qualitates. quando Galenus scribit venena frigida à corpore nostro mutari, intelligit de mutatione secundum qualitatem: quia inquit huiusmodi venena attenuari, & ad motum concitari. quando verò 3. de temperam. scribit, ea nihil mutari in corpore: intelligit non de mutatione secundum qualitates, sed secundum substantiam. quia verè frigida venena vt opium non mutantur à calore nostro secundum substantiam, alioquin conuerterentur in alimentum. Pro secunda concilianda contradictione vehementer laborauit Fuchsius aduersus Brach. in commenta. suis ad 3. de temper. vbi inquit, quando Galenus in 3. de simpl. medicam. scribit, frigida venena non esse genere deleteria, ita esse intelligendum, quod non in vniuersum hoc est quocumque modo, sed solummodo secundum quantitatem sint deleteria. vbi vero in 3. de temperam. dixit esse genere deleteria, ita intelligendum esse quod sint ex genere deleteriorum. Fuchsijs modus in concilianda Galeni contradictione, veritati quidem consonus est; sed si verba Galeni diligenter

De morbis venenosis, & venenis

considerentur, haud satis ipsis accommodari potest, quandoquidem
ijsdem penè verbis 3. de simpl. med. 20. vtitur, quibus etiam 3. de temp.
4. vt si verba sint eadem, pari pacto debeant esse eadem & significa-
tio, & vsus. accedit hac voce τὰ γένη numquam vti pro eo ac si dicat
τὰ γένη, vt videtur voluisse Fuchsius. quare cum diu circa hanc diffi-
cultate n̄ versatus essem, vix inuenire potui, quod mihi satisfaceret.
duobus tamen modis existimo posse responderi. vnus est, deleteria ge-
nere, vel esse deleteria potentia tantum; vel deleteria potentia & actu.
potentia tantum sunt ea, de quibus loquitur Galen. 3. de simpl. med.
20. quippè quæ ad hoc vt actu operentur, præter contrarietatem gene-
rum opus habent etiam quantitate, vt cum quantitas maximè requi-
ratur dixerit Galenus interficere sola quantitate. de venenis autem de-
leterijs & potentia, & actu locutus est 3. de temperam. 4. Alius mo-
dus respondendi est, deleteria vel esse propriè deleteria, vel impro-
priè. propriè deleteria sunt, quæcumque non possunt permutari in
substantiam corporis. impropriè verò deleteria dicuntur, quæ tametsi
potestatem habent necandi, tamen possunt etiam aliqua ex parte in
substantiam corporis conuerti. de deleterijs propriè acceptis loquitur
Galenus 3. de temper. quo in loco scribit deleteria non esse expenden-
da quantitate, sed dumtaxat contrarietate nature, quod scilicet ea pro-
priè dicantur genere deleteria, quæ habent contrariam naturam no-
stro corpori; atque hæc ea esse quæ immediatè non possunt conuerti in
nostram substantiam, exemplo aquæ, & ignis, quæ dicuntur esse præ-
dita contrarijs naturis, quoniam nec aqua in ignem, nec ignis in aquam
possunt mutari immediatè. de impropriè autem acceptis locutus est
Galen. 3. de simpl. medicam. atque id facile perspici poterit, si finis
antecedentis capitis examinetur, vbi cum dixerit lactucam venenum
esse, si largiter edatur, quæ tamen nutrit, & cum dixerit etiam cicutam
quandoque nutrire, in initio sequentis capitis infert: venenorum igitur,
quæ frigida sunt, genere non sunt deleteria, sed solum quantitate,
quasi manifestè loquatur de venenis frigidis, quæ non habent eam na-
turam, vt transmutari possint in corpus: qualem habet opium, quod
quidem & si dicat Galen. 8. de medicam. local. cap. 3. & Auicen.
lib. 2. vbi tractat de opio maximè refrigerare corpora no-
stra. tamen vt ego suo loco disputabo, opium refrige-
rat quidem & irremediabiliter, sed non occidit ra-
tione frigiditatis, sed ratione ingentis con-
trarietatis, quam habet aduersus natu-
ram nostram. Atque hinc com-
pertum esse potest, quæ sit
caussa formalis ve-
nenorum.

De caussa materiali, efficiente, & finali venenorum. Cap. X I I.

SEQVITVR vt quæ sint aliæ venenorum caussæ, & breuiter, & perspicuè videamus. Democritus quidem & Epicurus plerisque in locis præsertim apud Lucretium lib. 4. de natura fuerunt eius sententiæ, venenorum materiam esse corpuscula asperis, & hamatis, siue aduncis figuris prædita. sed huiusmodi antiqua sententia iam dudum explosa fuit, & ab Aristotele, & alijs. quare dicendum, venenorum duplicem esse materiam, alteram communem, & vniuersalem; alteram immediatam & particularem. materia communis, sunt elementa, ex quibus cum omnia mista componantur; non est dubitandum etiam ipsa venena componi. propria autem, & peculiaris materia triplex est, vapor, humor, siue succus, & pars terrestris, quidquid enim veneni inuenitur, siue sit ab animalibus, siue à plantis, siue à mineralibus, situm est tamquam in propria materia, vel in vapore, vel in humore, vel aliqua parte terrestris. De caussa efficiente venenorum Astrologi senserunt esse concursus siderum, & propterea quodlibet venenum alicui astro attribuerunt: & ducti sunt, vt puto hac ratione, quia cum vis ipsorum secreta sit, & sola experientia nobis cognita, necessariumque sit aliquam ipsis assignare caussam, confugerunt ad coelum, quod vniuersalis caussa est. sed quod dicebat Picus Mirandul. 3. lib. contra Astrologos de peste, scilicet fieri non posse, vt à caussa diuina perniciosus effectus prodeat: id etiam fortasse dici posset & de venenis. Inter Theologos fuerunt, qui existimarunt venena producta esse à peccato Adæ, sed neque hæc opinio rationi consentanea est, quia antequam Adam peccauit serpens erat, qui ipsum seduxit. quare multo melius illi dixerunt, vt dixit Diuus Basilius quinta homilia super Exodum à Deo opt. producta esse venena eo tempore, quo omnia producta fuerunt. Medici verò & Philosophi venenorum nullam aliam caussam efficientem cognoscunt, nisi naturam ipsam vniuersalem, quæ quæcumque potentia sit, solari calore tamquam proprio instrumento vtitur ad producenda omnia mista. inter quæ cum etiam sint venena, iure statuendum est ipsa quoque ab hac natura vniuersali medio caloris cœlestis, & solaris produci. De caussa finali cum loqueretur Plinius lib. 2. cap. 23. dixit, venena non ob alium finem esse producta à natura, nisi vt homo constitutus in fame, tormentis, & ærumnis posset statim miseras omnes cum vita finire. sed nugæ impiæ sunt, & eius auctoris, qui cum nullam animæ immortalitatem cognouerit, facile potuit huiusmodi monstra proferre. si quidem numquam compertum est vel Deum, vel naturam mortem effectuum suorum intendisse: vt iure Aristot.

De morbis venenosis, & venenis

stot. 2. Physico. vehementer damnarit illos, qui dicebant mortem esse finem rerum, nam non potest esse finis naturæ, quia ab ipsa numquam intenditur. quare multò satius est dicere, venena duobus modis considerari posse. vel vt naturæ nostræ inimica, & lethalia; vel vt corpora naturalia. primo modo considerata nullum finem habent: & ratio est, quia quod perimant, proficiscitur tantummodo à prauo vsu, & peruersa hominum voluntate, quemadmodum ferrum, & alia medicamenta occidunt homines, non alia ratione quam quia malè vsurpantur. si autem considerentur, vt sunt corpora naturalia sic habent fines suos, & quidem optimos, qui vt præclarissimè docuit D. Basilius, qui etiam fuit Medicus loco citato, sunt tres, vnus est vtilitas artium, nam complures inveniuntur artes, quibus vtiliter inferuiunt huiusmodi venena, ars tinctoria, pictoria, sutoria, ars celandi, ars argentariorum, quæ omnes & aliæ complures vtuntur venenis ad sua opera aptè, & integrè perficienda. Alius finis, seu vtilitas venenorum est, propter animalia multa, quæ vitant, & nutriuntur ijs, vt sturni, & capræ vescuntur cicuta, fues hyoscyamo, hirundines cantharidibus, coturnices elleboro. quare cum his animalibus vtilia sint hæc venena, ea propter etiam producta sunt. Tertius finis est, quoniam non pauca sunt venena, quæ homini ipsi vtilia sunt ad depellendos varios morbos, elleborus insaniam curat, aconitū scorpionis morsus, hydrargyrū scabiem ferinam, & lepram, arsenicum valere in peste experientia probatum est. immo verò Galen. 5. Metho. cap. 6. vtitur pastillis Andronis, & Pasionis aduersus spūm sanguinis, qui conflantur ex Arsenico, & Chalcantho. præterea quot sunt vlcera, quæ medicamentis venenatis sanantur? vt etiam venena propter hunc finem esse producta videantur. Sed hic oritur breuis difficultas, qua ratione fieri possit, vt venena exitialia applicata nostro corpori siue intus, siue extra curent morbum, & tamen corpus non offendant; nam videtur contrarium euenire debere, eò quia natura fracta à morbo debilis reddita multo facilius offendi potest à causis venenatis. fuerunt qui vt hunc nodum explicarent, dixerunt naturam multò robustiorem euadere, vbi contra duo venena insurgit, quam vbi contra vnum tantum: & iccirco non esse mirum, si existente vno veneno in corpore proficit aliud, quia natura toto conatu insurgit aduersus hos duos potentissimos hostes. Sed hæc pura infantia est, quia nemo est, qui clarissimè non perspiciat multò difficilius esse aduersus duos, quam aduersus vnum pugnare. quapropter dicendum puto, propter duas causas contingere, vt venenum adhibitum corpori venenato, & morbofo minimè offendet partes sanas, & curet morbum. Vna est, quia medicamenta vbi in corpore humano reperiunt humores vitiosos, in eos agunt, atque extrahunt vsque quo ex toto sint superati, post quod deinde agunt etiam in humores vtilis: quod cognoscens Hippocrates dicere solebat in Aphorismis,

riformis, corpora sana non esse medicamentis tractanda, quia hæc si non inueniant vitiosos humores, agunt in vtilis, atque ita consumunt corpora: haud secus contingit & ipsis venenis, quæ si reperiant in corporibus nostris humores vitiatos, & venenatos in eos totis viribus agunt, & consequenter dimittunt partes sanas. Cur autem venena agant in humores vitiosos, & venenatos, duæ sunt rationes. Vna secreta quædam antipathia, quæ est inter venena, & venena, quæ licet in hoc conueniãt, vt sint deleteria, differunt tamen, & materia proxima, & qualitatibus, vt propter hoc dicendum sit, venena aggredi potius venenatas materias quam sanas; quod etiam appositissimè dixit Plinius loquens de aconito, quando inquit duo venena in corpore aduersus se pugnare, vt homo seruetur. alia ratio est, quia materiæ venenatæ sunt à natura corporis iam penè expugnata, siquidem vbi materia quæpiam est in corpore, facultates omnium membrorum insurgunt aduersus ipsam, & illam vincere conantur: quo fit vt huiusmodi materia iam ferè expugnata, facilè postmodum subiiciatur actioni ipsorum venenorum: quæ cum agant in id, quod facilius pati potest, & humores vitiosi sint huiusmodi, fit vt aduersus ipsos agant. Tertia, & postrema causa est, quoniam venena, quæ adhibentur vt remedia, duas partes habent, vnam vtilem, & contrariam humoribus vitiosis; alteram perniciosam, & naturæ inimicam: parte vtili quid faciunt venena? curant prædictis rationibus ipsos morbos: calor natiuus, qui vt dicebat Auicennas est verus, & legitimus venenorum domator, euadit robustior, vt pote à vi, & pugna prauorum humorum liberatus: vbi autem & robustior, & confirmatior factus est, deinde summo vigore contendit aduersus partem venenatam & inimicam, & consequenter illam facilius vincit. Sequitur modo, vt de differentijs venenorum agamus.

De differentijs venenorum.

Cap. XIII.

DOSTQVAM naturam, & causas venenorum tractauimus, exigit ordo vt differentias perquiramus: quas commodè inueniemus si proximum genus in suas & particulares species partiemur. Genus proximum venenorum, vt dictum est in definitione, est mistum nõ naturale: mista autem diuiduntur sua prima diuisione, vel in artificialia, vel in naturalia: artificialia appello, quæ arte aliqua componuntur. naturalia verò quæ sponte naturæ absque vlllo humano artificio & fiunt, & administrantur. venena artificialia, aut sunt vapores, quemadmodum fumus ille, quo Franciscus Ordelaphus interficiebat omnes proximos illi. aut sunt succi, qualia sunt vina venenata, quale erat mel illud, quo narrat Galen. 11. de simplic. medicamen. cap. 1. peremptos esse duos impru-

dentes

De morbis venenosis, & venenis

dentes Medicos. vel sunt pulueres, vt est puluis Adamantis medicatus, puluis argenti sublimati, & innumera alia venenorum genera, quæ humana prauitas in perniciem excogitauit. hæc autem omnia artificialia venena, vel intrinsecus, vel extrinsecus administrantur. Naturalia autem venena, vt scribit Aelius Promotus, sumunt suas differentias, vel à materia, vel à quantitate, vel à qualitate, vel à præparatione, vel ab operatione. materia venenorum naturalium, vt ab hac incipiam, aut est in corpore humano vbi fit, aut extra corpus. in corpore humano fieri venena luculentissimè docuit Galenus 6. de locis affectis ca. 5. vbi & ex semineretento, & ex menstruis venenum oriri apertè docet. extra nos materia venenorum est, aut in aere, aut in aqua, aut intra terram, aut supra. quæ in aere est, vel est in vniuersali, vel particulari. In vniuersali est tempore pestilentia, & hoc dico aliorum motus sententia, siquidem in tractatione nostra de peste probauimus quod tunc temporis aer verè venenatus non sit. in aere particulari, est materia venenorum in cauernis, nam ego vidi propè Romam specus multas, in quas siue homo, vel animal quodpiam ingrediatur, illicò interit: eò quod ab aere venenato propter chalcathum, vt ego existimo, statim animalia interimuntur. in syris, seu foueis frumentorum fit aer venenatus, quem si quis imprudens hauriat, subitò interficitur. possumus quoque inter hæc recensere aerem cubilium, vbi carbones malè præparati incenduntur; vidi enim aliquos esse mortuos, qui imprudenter in huiusmodi aere obdormierant. Fiunt quoque venena in aqua, præsertim si in illa animalia venenata versantur, & intereunt. & est apud Aristot. lib. de mirabil. auscul. & apud Vitruuium lib. 8. quod reperiantur quædam aquarum naturalium genera, quæ potatæ ab hominibus, & irremediabiles morbos, & necem inducunt. Intra terram fiunt venena mineralia, vt est arsenicū, calchantum, auri pigmentum, & gypsum. Supra terram verò sunt fungi, quorum multa pars solet esse lethalis, vt dixerit Plinius quandoque integras familias esu fungorum fuisse extinctas. Adhæc sunt plantæ & animalia. in plantis quinque sunt, quæ solent esse venena, flores scilicet, vt violarum quarundam albarum, quæ si imprudenter edantur, solent effectus similes venenis producere, fructus, vt poma mandragoræ, quæ dicitur vulgari nomine belladona. & vidi ego pueros pulchritudine horum pomorum allectos interijisse. sic etiam herba fabæ inuersæ, quam Telephium Matthiolus vocat, succi, vt opium, succus lactucæ, cicutæ, succus porri, si ad pondus drachmarum trium, aut quatuor sumatur, & multo magis si plus. Semina vt semen iusquiami, cataputiæ, quod à Serapione vocatur derma, & demum radices, vt aconitum. Ab animalibus sumuntur quoque variæ differentia materia venenorum, quia vel venenata sunt secundum totum, vel secundum partes, vel secundum excrementa, vel secundum humores vtilis. Secundum se tota, cantharides sunt

sunt venena. secundum partes vipera venenum habet in cauda & capite. pastinaca marina in summitate caudæ. secundum excrementa fel leopardi, vrina muris. narrant etiam Rases & Albertus Magnus aliquos consueuisse sudore equi irati venenare cultellos, & sagittas. secundum partes vtilis, vt saliuæ canis rabidi, saliuæ viperæ, sanguis tauri, quo se se Themistoclem iugulasse scribunt. oua aspidum sunt venena, vnde dicebat Isaias cap. 59. ouum aspidis qui ederit, morietur. præterea venena animalium solent quoque sumi ex ipsis sensibus eorum, quandoquidem basiliscus, si verum est, solo visu interimit. quidam item regulus sibilo necat. torpedo venenat tactu quemadmodum & amphisbena serpens. atque hæ omnes differentiæ sunt quæ accipiuntur à materia. A quantitate autem capiuntur, quoniam alia venena interimunt minima, & ferè insensibili quantitate, alia paullo maiori, alia verò magna. insensibili quantitate necat illud, quod nascitur in Nubia, de quo alias sum locutus: sic venenum scorpionis, dicebat Galenus minimum esse quantitate, sed magnum virtute. maiori verò quantitate occidit opium, maiori adhuc cicuta, maxima copia succus lactucæ. A qualitate capiuntur quoque differentiæ, quoniam aliqua sunt calida, alia frigida, alia sicca; alia grauem odorem habent, alia sunt inodora: alia saporis sunt amari, vt opium, alia acris vt arsenicum, alia subdulcis, vt cicuta, alia acidi, vt chalcæthum. alia coloris sunt albi vt arsenicum, argentum sublimatum, alia crocei vt auripigmentum, alia nigri vt opium, alia viridis vt æs viride appellatū, & alia. Capiuntur differentiæ à præparatione, alia enim parantur vna forma, alia alia, nempe vt in puluere, vel in potu, vel in cibis, prout impuri, & nefandi homines ea solent præparare. sumuntur tandem differentiæ à modo operandi, quoniam alia interimunt dissoluendo substantiam corporis humani, alia corrodendo, & putrefaciendo, alia stupefaciendo, & calorem natium strangulando, alia verò immodicè euacuando. atque hæc est series, & tabula omnium differentiarum venenorum.

Varia quæ circa considerationem venenorum occurrunt Problemata. Cap. XIII.

QUINQUE hoc in loco pulcherrima problemata discutienda veniunt. primum, vtrum verum sit cantharides toto corpore esse venenatas. Secundum, vtrum venenū vllum animalium possit esse frigidum. Tertium cur sit quod natura varios sapes in venenis fecit, cum Aristoteles dixerit, omnia ferè esse amara, atque hoc prouidentia naturæ postulare videatur. Quartum erit, vtrum in corpore nostro possit venenū generari. Quintum, quæ sit ratio, propter quam in animalibus venenatis

De morbis venenosis, & venenis

tis non generantur vermes, hoc enim solum inueni apud Senecam lib. 2. questio. natur. cap. 31. vbi scribit animalia venenata non verminare, & id ex eo cognosci, quod si tangantur à fulmine statim incipiunt verminare, eò quia à fulmine deletur prorsus totum eorum venenum. Circa primum problema reperio aliquam difficultatem, nam Hippocrates in libro de natura. mulieb. & in libro de morb. mulier. sæpius vtens cantharidibus cauet, vt auferantur capita, pedes, & alæ, atquæ hæc abijciantur: id quod etiam monuit in calce 4. lib. de rat. vict. acut. vbi docens quoddam medicamentum pro hydropicis, in quod ingrediuntur cantharides, præcipit vt abijciantur capita, pedes, & alæ, ex quibus facile licet colligere, Hippocratem voluisse non in toto corpore venenū esse, sed dumtaxat in capitibus, alis, & pedibus, sententiam hanc secutus est Aetius. Ex altera parte Dioscorides, & Plinius scribunt alas esse alexipharmaca, & antidotos pro ijs, qui corpora cantharidum sumserunt, quasi venenum horum animalium potius in reliquo corpore, quàm in alis positum sit. Galenus autem 1. 1. de simplic. medic. scribit cum reliqui Medici abijcerent in medicamentis componendis extrema cantharidum, se se integras apponere consueuisse. & in lib. 4. de ratione victus acut. narrat quosdam secutos documentum Hippocratis, abiectionis alis, pedibus, & capite dedisse corpora cantharidum hydropicis, & eos occidisse: adeò vt facile intelligi possit, non paucam diuersitatem esse inter Scriptores de veneno huius animalis. Ego postquam huiusmodi res nulla ratione determinari potest, quod venenum horum animalium quemadmodum & aliorum sola experientia constet, sum huius sententiæ, venenum esse in toto corpore: sed differentiam esse, quia extrema sunt & acriora, & magis exitialia, ac propterea forsan Hippocratem præcepisse, vt hæc abijcerentur. nam si experimento constat, corpora cantharidum extremis detruncata mortem inferre, minimè dubitandum est secundum se tota venenum gestare. In secundo problemate non pauca etiam difficultates sunt, nam quidquid in animalibus est viuientibus calidum sensu ipso apparet, & dicebat Auerr. 5. collect. calidum animalium actu esse non tantummodo potentia, quia plantarum est tantummodo potentia. præterea si frigidum venenum reperiretur in animalibus, necessarium esset, vt esset in quarto gradu, quia non solum frigiditas, quæ minus actiua est, verumetiam & caliditas opus est vt sit in quarto gradu, si debet interimere. iam verò qui fieri potest, vt putemus in animali viuo & calente reperiri posse frigus, quod in quarto gradu sit. ex altera parte non desunt auctoritates, & exempla, quæ probant in animalibus frigida venena reperiri. Galen. 4. Metho. cap. 3. manifestissimis verbis scribit scorpionis venenum frigidum esse, idem 2. de locis affectis in fine viperas frigiditas esse asserit. Salamandram frigidam esse omnes ferè affirmant: vnde Nicander & Serenus Medi-

tus dixerunt etiam præ frigiditate ipsam non cremari, quod tamen fal-
 sissimum est. cum à Galen. in libro de comp. medic. secun. loc. habeantur
 medicamenta, in quæ ingreditur salamandra combusta. præterea
 torpedo venenat sua frigiditate, quandoquidem non solum suo tactu
 verumetiam, per media retia stupefacere consuevit ipsos piscatores. vt
 his omnibus facilè intelligi possit etiam in animalibus viuentibus re-
 periri venena, quæ frigida sunt: nisi etiam illud accederet, quod cū hæc
 venena curentur antidotis calidis, certum signum esse potest vene-
 na esse frigida. Pro dissolutione huius difficultatis dicendum est aliud
 esse animalia interimere veneno frigido; aliud esse interimere, & frigi-
 da esse. frigido veneno minimè animalia possunt perimere: quia nulla
 in viuento corpore potest esse vsque adeo insignis frigiditas quæ enecet.
 sed illud verum est, posse animalia venefica vi interimere, & tamen fri-
 gida esse: sed quod cōspicitur in animalibus prædictis, quæ frigida qui-
 dem sunt, sed non frigiditate interimunt, verum alia vi. neque valet qd̄
 aut curentur remedijs calefacientibus, aut quod sequantur effectus fri-
 gidi, quia calefacientia adhibentur, quoniam euacuant, & consumunt
 materiam venenatam: & si frigidi effectus apparent, non est mirum,
 quoniam etiam à calidis venenis fiunt tremores & rigores, vt dicebat
 Auic. 6. quarti. tract. 3. cap. 21. vbi inquit aduersus Rasem, ex veneno
 viperæ fieri effectus frigidos, quoniam ab eo strangulatur calor natiuus,
 quo strangulato deinceps apparent effectus frigidi. Erat tertium pro-
 blema, cur natura non fecerit venena odoribus, & saporibus ingratis,
 nam & si vt ait Arist. 1. sect. probl. 42. multa sint venena grauibus odo-
 ribus, & saporibus prædita, sunt tamen & aliqua, quorum neque sapor,
 neq; odor ingratus est, vt est cicuta cuius sapor subdulcis, venenū illud
 quod Ephemerum & Colchicon vocatur, quo vsam esse Medœam scri-
 bunt, vsque adeò gratum & iucundum est, vt dixerit Dioscorides se se
 propterea diligenter eius descriptionem attulisse, ne voluptate illius ho-
 mines tracti deciperentur. debebat autem natura si sollicita est salutis
 humanæ, ita efficere omnia venena, vt neque ab eis decipi, neque dele-
 ctari homines possent. Dicendum pro solutione naturam minimè pro-
 duxisse venena ad pernitiem, sed tantummodo vel propter vsum artiū,
 vel quia remedia sunt, vt iccirco iure non fuerit vsque adeò sollicita, vt
 omnia venena ingratis odoribus, & saporib⁹ produceret. accedit & alia
 ratio, quam attulit D. Basilius in 5. homilia supra Genesim quod natu-
 ra dederit homini rationem, & discursum, cuius ductu possit optimè dis-
 cernere vtilia ab inutilibus, lethalia à salutiferis, & consequenter absq;
 adminiculo gustus, atque odoratus se se à venenis tueri. Erat quartum
 problema, vtrum possint in corpore nostro venena perinde lethalia ge-
 nerari quemadmodum fiunt extra corpus. Gal. 6. de loc. affect. 5. mani-
 festissimis verbis dixit semē retentum, & menstruas purgationes vene-

De morbis venenosis, & venenis

num euadere. sunt & multæ aliæ experientia, quæ hoc idem demonstrant: constat enim menstruatæ mulieres venenare specula, segetes, vt dixerit Columella mori omnes herbas, si per hortum mulier inambulet, dum sibi menstrua profluunt. est quoque & illud certissimum, quod omnes hi, qui aliquando concumbunt cum mulieribus mensuris laborantibus, lethalissimos sæpè morbos contrahunt, sæpius autem leprosi euadunt: quò fit vt tempore Hesiodi atque etiam apud Hebræos fuerit lege vetitum, ne viri in eodem balneo versarētur, in quo mulieres menstruatæ, & necum ipsis habitarent, vt verissimum fit quod dixit Solinus, Plinius, & alij sanguinem menstruum interdum euadere purum venenum: his rationibus facilè colligi potest, venena etiam in corporibus nostris generari. Sed ex altera parte, videtur à ratione alienum esse, vt in corpore nostro fiat venenum. nam si fieri debeat, cum auctor omnium fit calor, vel fiet à calore natiuo, vel à præternaturali. non à natiuo, quia hic semper auctor est vitæ & salutis, non autem veneni aut perniciosi, nõ item à calore præternaturali, quia nihil agit supra potentiam propriam: vis autem veneni maior est quam facultas, aut potentia caloris præternaturalis, ideò non videtur rationi consentaneum, vt à calore præternaturali producat. nec quidquam valet quod semen retentum putredinem venenatam concipiat, quoniam id si verum esset, quot sunt virgines, quot sunt homines, qui cum abstineant ab vsu veneris tamen nullum detrimentum incurrunt: quia etiam si abundet semen vsque ad eò benigna est illius materia, vt minimè credibile sit, conuerti posse in materiam veneficam. accedit etiam si quandoque nimis excrescat copia feminis, naturam consueuisse illud expellere per nocturnas pollutiones, quibus fortasse tentatur vnus homo, & non bruta, vt dicebat Aristot. in probl. quia cum vnus homo copiosissimo semine abundet, natura voluit vt copia expurgaretur per hanc viam, ne noceret: non autem causa est, quam proposuit Arist. scilicet quod vnus homo dormiat super dorsum & non bruta. Dicendum ergo pro huius difficultatis explicatione, venenum fieri in corpore nostro duobus modis intelligi posse, vel quod fiat verum venenum, vel quod fiat res similis illi. fieri verum venenũ propter antè dictas rationes absurdum est: fieri autem rem illi similem, est rationi consentaneum, atque hoc pacto locutũ esse Gal. 6. de loc. affect. facilè videri potest, si Græcus cõtextus, & non Latinus inspiciatur: siquidem verba Gal. ita sonant, qualitatem similem veneno generari in corporibus nostris ex semine & spermate retentis. porrò hæc similitudo in tribus posita est, primum in celeritate mortis, quoniam æquè citò interimuntur homines ab humoribus, qui generantur in corporibus nostris veneno similes, ac illi qui necantur à veneno lethali. Gal. 3. epid. com. 3. tex. 75. disputans de quodã phrenetico, qui tertio die obierat, inquit illũ non interiisse propter phrenitim, sed propter prauos & lethales humo-

humores, qui ita citò iugulant, quemadmodum lethalia venena, nō copia, sed qualitate occidentia. in altero consistit similitudo, quoniam sicuti vera venena graua symptomata adferunt, & dolores, & lipothymias, & dementias, & infinita alia: sic quoque humores prauī in corpore nostro geniti, & similia, & maiora his inducunt. Tertiò consistit similitudo, quia sicuti venena vera corrumpunt & putrefaciunt corpus nostrum; haud secus etiam & humores huiusmodi corrodunt & corrumpunt vniuersum corpus: adeò vt perspici possit magnam similitudinem esse, inter humores prauos, qui fiunt spontè in corporibus nostris, & inter ipsamet venena. Erat quintum & postremum problema, cur sit quod animalia venenosa non verminant, hoc est in ipsis non producantur vermes, nam vt antea dixi fuit sententia Sen. 2. nat. quæst. c. 31. iccirco apparere non verminare huiusmodi animalia, quia postquam tacta sunt fulmine incipiunt verminare: eò quia à fulmine deletur tota uis venefica. In hoc nouo problemate dicendum est propter duas causas in huiusmodi animalibus venenosis non generari vermes. vna est, quia in ipsis deest materia apta generationi horum animalium, nam fiunt vermes animalium ex excrementis, & præsertim crudis & inconcoctis: in venenosis autem animalibus omnia excrementa sunt & cocta, atque etiam ea vi prædita, vt minimè possint esse apta generationi animalium. atque id probatur, quia excrementa animalium venenosorum non foetent, immo vero vbi habitant serpentes, & vbi deponunt senectam, solet potius fragrantia quædam sentiri quàm foetor. Cur autem excrementa horum animalium non foetent, est, quia non sunt voracia, tantum cibi sumunt, quantum possunt concoquere, & ferè tota hyeme latent sine cibis. alia causa est, quia cum vermes producantur à calore quodam commoderato & viuifico, hæc animalia venenosa aut sunt frigidiora, aut calidiora quam vt possint in ipsis habere calorem viuificum. possumus his addere, in huiusmodi animalibus, sicuti est proprietas quædam inimica vitæ iam factæ: pari pacto adesse aliam proprietatem inimicam vitæ futuræ. Sed qui fit vt postquam hæc animalia fulmine tacta sunt (si verum est) omnino à veneno liberentur: nam deberet potius contrarium euenire ex sententia Sene. qui libro eodem cap. 53. loquens de gene. & vi fulminum, inquit ea præter alias mirandas operationes illud habere, vt in corporibus, quæ ab ipsis tanguntur, relinquunt pestiferam & lethalem auram: idque probat, tum quia vnguenta & olea tacta à fulmine teterrimo odore afficiuntur, tum quia vinum ab eodem congelatum, vbi ad propriam & antiquam consistentiam redit, si potetur dementat & exanimat homines. quasi perniciosissima & exitialissima vis sit, quam relinquunt fulmen in rebus tactis. hæc si vera sunt, quomodo verum est venenum animalium extinguī à fulmine? Pro explicatione huiusmodi repetendum est memoria, quod

alias

De morbis venenosis, & venenis

aliàs dixi, s. venena eam habere naturam, vt in corporibus veneno priuatis exitiale damnum adferant: vbi autem venenum aliud reperiunt, illud potius oppugnant contrarietate naturali, quam habent inter se se venena. quare cum fulmina propter sulphur, & alias graues partes, ex quibus conflantur habeant in se vim venenosam, in ijs animalibus, quæ prædita sunt veneno contendunt aduersus illud, & expugnant: in alijs autem corporibus, in quibus simile venenum non reperiunt suas vires venenosas relinquunt.

Utrum venenum à veneno extinguatur, et alia quædam pulcherrima dubia. Cap. XV.

R VRSVM ex ijs quæ diximus, oritur altera dubitatio, an verum sit venenum à veneno extingui. & ratio dubitationis est, quia Arist. 8. de hist. animal. cap. 29. (vbi multa præclara habet de animalibus venenum iaculantibus) scribit, si animal venenatum ederit aliud animal venenosum multò exitialius euadere illius venenum, exempli gratia, si anguis edat scorpionem, inquit Aristoteles multò valentius euadere anguis venenum: quod quidem signum est venenum in corpore animalium non profligari ab alio veneno. & vt huic tractationi finis imponatur, duo quoque addam problemata, ad prædictam speculationem pertinentia. Vnum est, cur sit quod quemadmodum scribit Aristoteles loco citato, sues minimè omnium læduntur à scorpionibus. alterum est, vtrum quemadmodum complura venena reperiuntur inimica homini: sic possit reperiri homo, qui sit alijs animalibus venenum, ita vt alia animalia interimat. Pro solutione prioris difficultatis dicendum est, magnum discrimen esse inter venena animalium, & aliarum rerum: quia venena aliarum rerum habent naturalem antipathiam & inter se, & cum venenis animalium. Ceterum venena animalium, & si in aliquibus inter se differunt, habent tamen hanc conuenientiam, quod omnia sunt coniuncta calori viuenti & actuali, quò fit vt quemadmodum se se expugnant cetera venena ob antipathiam: sic venena animalium ob huiusmodi similitudinem in se se conuertuntur: & quia nutrimentum augetur semper à nutrimento, ea propter non est mirum si venenū animalis nutriti alio animali venenato exitialius & immanius euadit, quemadmodum magnus Arist. docuit. Sic enim responderi etiam poterit. Cur sit quòd si vipera commordeat viperam non venenat, neque scorpio scorpionem, quia propter hanc similitudinem caloris innati potius seruantur, & efficaciora euadunt, quam vt lædantur. atq; sic huic difficultati satisfactum sit. Cur autem sues non lædantur à mor-

su

In scorpionis, aut lædantur minus quàm alia, puto rationem esse, quia ipsorum coria ita crassa, & dura sunt, vt non facilè possit virus animalium illa permeare, & propterea si commorfi ingrediatur statim aquas, moriuntur inquit Aristoteles: quia ab aqua molle factum corium facilius admittit vim pestiferam morsus. Sed dicet quis si hoc verum est, deberent & elephantes, & boues magis esse liberi à scorpionibus quàm sues, & probatur, quia Arist. 5. de gener. anim. 3. loquens de pilis animalium, & comparans pilos suum pilis bouum, dicit pilos elephantis, & bouis esse tenuiores, quia coria eorum sunt densiora, quàm suum: & ideo excrementa quæ exeunt per densiores meatus, sunt tenuiora, quàm quæ per laxiores. Respondendum est ex Arist. 10. probl. 23. vbi quærens rationem cur sues hieme pilos non amittunt; præter alias causas apponit & hanc, quod calidissima animalia sint, & multam habeant pinguedinem circa ipsam cutim: quæ etiam causa esse potest cur venena scorpionum non penetrent intima horum animalium, quia præterquam quod sint calidissima, habent corium crassum, & subtus hoc gerunt multam pinguedinem, in qua facilè extinguitur vis venenata scorpionum, antequam ad cor penetret. Ad postremum dicendum est, id quod præclarè nonnulli determinarunt, scilicet hominem, aut sanum esse, & inculpatum, aut aliqua mala valetudine præditum. homo sanus fieri non potest, vt alicui animali sit venenum: & ratio est, quia huiusmodi homo medius est inter omnia animalia, ita vt temperatus iure vocetur. sed homo aliqua graui, & peregrina infirmitate affectus potest venenum esse alijs animalibus, vt dicit Auic. lib. 8. de animal. cap. 2. se vidisse hominem, qui commorsus ab animalibus venenatis ea occidebat, ita vt quod statim ac venenata animalia ipsum commordissent, protinus extinguerentur. quod quidem mea sententia alia ratione fieri non potuit, nisi quod corpus eius erat aliquo tabo, seu prauo humore infectum, ita vt animalia illum humorem gustantia illicò obirent. dicit enim Aristoteles loco citato saliuam hominis esse venenum cunctorum animalium: multò magis, dicit Gal. 3. de simpl. med.

si saliuam illa sit hominis ieiuni, & malè affecti. sicut igitur sa-

liua est venenum alijs animalibus: pariter potest fieri,

vt humor quidam saliuosus in toto corpore alicuius

hominis generetur, qui non aliter interimat venenata animalia, atque sa-

liua oris. Sed tempus est vt si-

gnorum tractationem

aggrediamur.

* *

De morbis venenosis, & venenis

De signis venenorum.

Cap. XVI.

VETRES qui medicinam docuerunt tam Græci, quàm Arabes, diligentissimi omnes fuerunt, in docendis omnibus causis, & signis venenorum: siquidem sine his in medicina nihil sciri potest. insistens ergo & ego eorum vestigijs in tradendis his vtar ea diligentia, ne res vllæ necessariæ circa eadem à nobis omittantur. Signa venenorum, alia sunt quæ indicant illa antequam fumantur: alia quæ demonstrant, quo tempore fumantur: alia quæ docent postquam sumpta sunt. hæc postrema sunt signa morborum venenosorum, & vel sunt particularia, vel vniuersalia. Vniuersalia vel sunt diagnostica, vel prognostica. quæ significant venena antequam fumantur, omnia sunt arcana quædam, quæ potius constant experientia quàm vlla ratione euidenti: eò quod vbi venena porriguntur à nefarijs hominibus, ita occultantur, vt non possint facile cognosci. Tria tamen signa ea produunt; vbi in mensam apposita fuerint. Vnum est cornu serpentis, quod si teneatur in mensa, quo tempore venena ibi sunt, dicunt secreta quadam naturæ conditione protinus sudare. vtrum autem hoc fiat vel antipathia naturali, vel quia vapores venenati cornu attingentes condensentur in sudorem nō admodum refert vt disputem. aliud est aurichalcum, ex quo si fiant vasa & teneantur in mensa, vbi venena eo deportantur, dicunt illa varios statim colores contrahere. Tertium est smaragdus, qui si habeatur in manibus, & offerantur venena, statim viriditatem propriam amittit, & alium colorem acquirit. hæc tria sunt quæ solent Medici proponere ad cognoscenda venena occultata priusquam fumantur. Vt autem cognoscantur venena animalium venenosorum, priusquam homines ab ipsis percutiantur, signa tantum capiuntur ex adspectu, odoratu, & locis. adspectu quoniam si horrenda & peregrinæ formæ animalium videantur semper suspicandum est de veneno. pariter vbi graues odores ex animalibus spirant, semper timendum est vim aliquam veneni ipsis inesse: demum perspicienda sunt loca, quia vbi sunt cauernæ & antra inaccessibilia, significatur ibi posse esse animalia praua & venenosa. narrat Aelius Promotus & plerique alij esse quosdam arbores, sub quibus animalia venenosa habitare delectantur, vt sunt pinus, picea, quercus, cupressus, nux, buxus, & huiusmodi alia: ideo vbi videbuntur huiusmodi arbores, & sub his animalia reptare sentiantur, semper suspicandum est ea animalia venenata esse. atque hæc sunt signa venenorum, priusquam corpus humanum ingrediantur. Quo tempore fumuntur venena habentur quoque & alia signa, in quibus debent Medici diligentes esse, & hæc fumuntur ex odoratu, gustu, tactu, & visu. Ex odo-

ratu

ratu quia si sit cibus grauis alicuius, & tetri odoris timendum est de veneno: pariter si sit ingrati, & peregrini saporis. à tactu capiuntur signa, quia si cibo assumpto, aut potu, statim appareant rosiones, tormina dolores, verendum est venenum esse haustum: & eò magis si color cibi, aut potus fuerit vel albus, vel luteus, vel niger, vel rubeus. Postquam autem accepta sunt venena, sunt quædam signa proposita nobis à Gal. 6. de loc. affect. 5. vbi disputans, vtrum possint certa signa haberi venenorum assumptorum, inquit hæc esse, quotiescumque homo sano corpore, sanæ mentis, temperans in victu, absque vllis prauis humoribus repente moritur: & præsertim si post mortem eius cadauer aut liuidum, aut nigrum, aut rubris & varijs maculis conspersum fiat. aliud signum propositum à nonnullis est, & præsertim à Plinio lib. 2. cap. 63. vbi etiã locutus est de caussa finali venenorum, cadauera interemptorum veneno non tentari neque à feris, neque ab auibus: cuius ratio est, quia venena siue calida, siue frigida sint, congelant & exsiccant dulcem illam humiditatem, qua feræ delectatæ solent prosequi cadauera. nisi etiam dicamus à cadaueribus exire quosdam prauos & insuaues halitus, qui cum sentiantur à feris, & auibus, fugiuntur; veluti & illa loca auerna quæ prauas exhalationes spirant. sed hæc Galeni, & aliorum signa pertinent tantum ad defunctos veneno. Quibus indicantur morbi venenosi, multa signa proponuntur ab Aetio lib. 17. cap. 47. multa quoque & ab Auicenna, & ab Aelio Promoto, hæc autem omnia nihil aliud sunt, nisi effectus quidam, qui contingunt hominibus corpore & mente sanis post acceptum cibum & potum. sunt autem hæc syncope, palpitatione cordis, vomitus prauus, reiectio sanguinis tetri, singultus, tremor, stupor, impedimentum vrinæ, excretiones rerum frigidarum, pulsus defectio, feruor totius corporis, frigus, maculæ variæ circa corpus, tumor, apparitio papularum, mordicatio ventriculi, rosiones intestinorum, dolores, quos dicit Gal. 6. in 6. epid. com. 5. malignos. hæc sunt signa, quæ demonstrant morbos factos à venenis deleterijs ore acceptis. Ceterum venena, quæ ab animalibus eiaculantur alijs indicijs solent cognosci, nam huiusmodi animalia, vt optimè docuit Promotus venenum inferunt aut morfu, aut aculeo, aut sputo, seu saliuâ; quodcumque enim animal venenosum fuerit ex nobis cognitum vno horum modorū necessario venenat. quatuor autem signa huiusmodi venenorum inuenio apud Gal. in lib. de cib. bo. & mal. suc. cap. 1. vnum est mortificatio partis percussæ. alterum est putrefactio. tertium inflammatio. quartum dolor. vbi enim hæc signa apparent post percussionem vel morsum illatum, statim habendus est affectus pro venenoso, maximè si præter hæc appareant aliqua ex ijs, quæ venena ore accepta consequuntur. atque hæc signa vniuersalia sunt. Particularia verò, vel indicant genera subalterna, vel species specialissimas: de postremis tractabo in particularium

De morbis venenosis, & venenis

rium tractatione. nunc videamus tantum ea signa, quæ indicant genera venenorum subalterna. imprimis si venena illata vel accepta, fuerint ex ijs, quæ proprietate sola interimunt, vt dicit Auicennas, cognoscuntur, quia statim cadit pulsus, virtus deficit, accedunt palpitationes, & syncope absque omni alio penè signo. Si autem sint ex ijs, quæ non solum proprietate, sed etiam manifesta qualitate interficiunt, aut sunt calida, aut frigida, aut sicca, aut putrefactiua. si sint calida & ea inflammatiua cuiusmodi est euphorbium, cognoscuntur facillimè, quoniam statim aderit summum faucium incendium, rubor ingens vniuersi corporis, & præsertim vultus, faucium, fitis inextinguibilis. si calida sint corrosiua, præter signa prædicta, adest corrosio oris, ventriculi lancinatio, tormenta intestinorum, excretiones sanguineæ, & ore, & aluo, & vesica. Ceterum si frigida venena sint, vt est opium, cicutâ scribit Galen. 8. de plac. Hipp. & Plat. 7. vbi frigefactum corpus est à veneno, statim amittit sensum arteriarum, neruorum, & musculorum, & si viderit aliquis apud Platonem in Phædone, quæ post epotam cicutam Socrati contigerunt, primum impotentia quædam mouendi crura, deinde refrigeratio, adeo vt inter præcipua frigidi veneni signa, sit stupor, seu immobilitas, frigiditas, & somnus ferè inexcitabilis: adest etiam in nonnullis dementia quædam, vt in ijs qui sumpserunt mandragoram, vel altercum. si venenum sit siccum vt est calx, cognoscitur & siccitate oris & siti, vnde qui percussi sunt à dipsade serpente, inter alia vexantur siti incredibili, propter siccitatem illius veneni. Si venenum sit ex genere strangulanti, vt est gypsus, vt sunt fungi, cognoscitur, quia statim spiritus impeditur. Sed si venenum putrefactorium sit, febre putrida, egestionibus, sudoribus, & excrementis valdè foetentibus cognoscitur. atque tot sunt vniuersalia signa diagnostica. Prognostica autem pauca sunt, quia vel lethalia, aut salutaria sunt: lethalia hæc sunt, si venenum ex corpore nullo modo exeat, neque per vomitum, neque per aluum, neque alia ratione: si accidentia perseuerent & augeantur: si remedia nullum fructum adferant: spes omninò nulla est & mors propinqua, quotiescunq; syncope perdurat, refrigeratur corpus, sudores frigidi sunt, pulsus deficit, oculi sursum contorquentur, nam scribit Arist. 4. probl. 1. eos qui morituri sunt citò oculos conuertere sursum, eò quod calor expirans, & exiens per partes superiores eiusmodi partes attollit. Sed hæc ratio valeat quantum potest. Signa verò salutaria sunt, si venenum exierit vel vomitu, vel secessu, vel si non exeat, salutare tamen erit, si accidentia omnia remittantur, & remedia adhibita aliquem fructum adferant. Sed video dicturum aliquem, Si uenena è corpore non exeant, cum eius naturæ sint, vt numquam à calore natiuo superari possint, quomodo fieri potest, vt accidentia eorum remittantur? potest hoc contingere propter duas causas: propter vnam quia ab antidoto fracta sit vis mortifera veneni,

&

& quod remansit, purum sit excrementum & iners; propter aliam rationem potest hoc fieri, quod venenum à facultatibus naturalibus cuiusque membri præsertim cordis amandetur in aliquam partem longinquam, & ignobilem, vbi tandem spontè consumatur aut saltem remaneat inefficax, & innoxium. vel potest venenum amandatum à partibus nobilibus commisceri excrementis, atque ita paullo post, aut etiam longo post tempore exire. sat est numquam posse permutari, & vinci ab ipsa natura. Atque hæc de venenorum signis dicta sufficiant.

De præseruatione à venenis per victus rationem.

Cap. X V I I.

NAM sanè utilis esset hæc nostra longa speculatio, nisi cognosceretur ratio euitandi detrimenta venenorum: quæ in duobus potissimum collocata est. in vno vt diligenter præseruètur corpora à venenis: in altero vt si fortè fortuna corpus humanum sit veneno percussum, à malo, & ab imminente nece vindicetur. Præseruationis ratio duo adhuc capita hæbet. Vnum vt caueatur, ne venenum corpus ingrediatur. alterum est, ne venenum ingrediens corpus perturbationem, aut noxam vllam inferat. primum consistit in optima rerum non naturalium administratione; alterum verò in vsu aliquorum remediorum. Quo ad primum, in effugiendis venenis illud est procurandum, vt circa aerem summa custodia habeatur, vt scilicet fugiatur aer pestilens, & venenatus, fugiantur spelunçæ, antra, syri, seu foueæ frumenti, montes, nam circa hæc omnia loca solere habitare venenata animalia, & Nicander, & experiètia docet. sic etiam fugiendus est aer cubilium, vbi carbones sint incensi, vbi suspicio sit suffumigiorum venenosorum, neque spectandi, neque contrectandi sunt serpentes, buffones, rubetæ, scorpiones. Ceterum quia interdum contingere solet vt homines cogantur habitare, aut versari in ijs locis, in quibus possunt vel esse, vel fuisse animalia venenata, Nicander, & Dioscorides tria docuerunt: vt ab his locis fugari possint huiusmodi animalia. Vnum est vt fiant suffitus ex rebus accommodatis, vt esset cornu cerui, damæ, bitumen, lapis gagates, & alia. galbanum & cedrum laudauit Virgilius hunc in vsu. alterum documentum est, vt sternantur super hæc loca herbæ huiusmodi animalibus inimicæ, vt est origanum, serpillum, solanum, abrotanum, asphodelus, huiusmodi enim herbæ & aliæ ea vi pollent, vt si substernantur, animalia venenata abigant. Tertium est, vt corpora hominum, aut ipsa loca vnguentis accommodatis illinantur. multa enim proponit vnguenta Nicander & Aetius, & inter alia vnguentum rosatum. nam cum odo-

De morbis venenosis, & venenis

res sint vt dicebat Aristoteles exhalationes quædam siccæ & calidæ. proculdubio inimicæ sunt serpentibus, qui maiori ex parte frigidi sunt. circa somnum prouidendum est, vt numquam dormiatur, neque in locis huiusmodi, nec sub vlla arbore, sub qua solent serpentes habitare, aut à qua exhalationes pestiferæ, & venenatæ manant, cuiusmodi dixit esse buxum, nucem piceam, cupressum. vitanda etiam est omnis ambulatio in huiusmodi locis. & quia experientia compertum est aliquos in balneis fuisse veneno extinctos, qui timent venena, cauere ab his debent tum naturalibus, tum artificialibus. circa vestimenta debet quoque diligentia adhiberi, vt continuo tractentur à fidelibus personis. semper diligenter mundentur, nec teneantur in locis vbi vel scorpiones, vel similia possint morari, & aliquando ego curavi ictum à scorpione, qui in indusio repertus fuit. in coitu quoque diligentia adhibenda, vt fugiantur mulieres quo tempore menstruatae sunt, illud enim compertum est, posse homines huiusmodi vsu veneris venenari. & est inter alia exemplum antiquum de Calphurneo bestia, qui coitu vxores venenabat, vt diues fieret, vnde rumor erat Romæ. Calphurneum digito interficere vxores. Nec minor diligentia adhibenda est, circa reliquam victus rationem, nam alia circa cibos & potus, alia circa instrumenta, alia circa ipsos ministros obseruanda sunt. Circa cibum & potum, in primis summa diligentia habenda est. circa ciborum genera, deinde circa præparationes, tum circa odores & sapes, postremo circa tempus & modum. Circa genera debet ille, qui timet venena abstinere ab vsu eorum ciborum, qui & suapte natura, & prauorum hominum arte venenosi fieri solent, vt sunt carnes suffocatae, putridæ, fructuum genera rancida, vt nucum, nucleorum pini, à ranis potissimum abstinendum, & puto forsan hac ratione veteres non consueuisse edere ranas, quod ex his animalibus aliqua sæpe venenata sint. pariter ab anguillis abstinendum quandoquidem solent huiusmodi pisces commisceri faciliter anguibus, & consequenter venenari. Inter herbas etiam aliqua sunt, quæ fugiendæ erunt, quippè quas soleant venenata animalia coinquinare, cuiusmodi est ocymum quo & generantur, & nutriuntur, & delectantur scorpiones. foeniculus etiam huius generis est, serpentes enim vbi exeunt è latebris cum habeant oculos obductos quadam vligine, docti sunt à natura, vt affricent oculos ipsi foeniculo, quo fit vt quemadmodum ipsi sanitatem consequuntur ab illa herba, ita quoque venenum indant: & puto hoc esse illud foeniculi genus, quod Florentini appellant baccatum, atq; pro venenato habent. à fungis abstinendum est, scimus enim Claudium Imperatorem ab Agrippina boleto fungo venenatum. debent quoque qui venena metuunt prudentes esse in fructibus gustandis, vt non gustent eos fructus, quos numquam viderint: nam sunt quædam

dam poma, quæ vti oculis placent, sic perniciofa & lethalia sunt, vt dicebam de fructu mandragoræ. à succis herbarum aliquantum cauendū, vt à succo lactucæ, porri. nam dicit Plin. lin. 19. cap. 6. Melam quendam equestris ordinis virum acceptis succi porri drachmis tribus statim sine dolore exspirasse. aquam frigidam, & vinum frigidum præsertim corporibus calefactis venenum esse certa experientia constat. sanguine animalium imprudenter non est vtendum, quia non solum in ipsis faciliter potest venenum occultari, verum etiam sanguis quorūdam vt taurorum suaptè natura venenum est. eadem penè solertia vtendum erit in adhibendis cibis vario modo paratis quandoquidem scelesti facilè occultant venena huiusmodi edulij: eapropter abstinendum erit ab intinctu, à pastitijs, à tortis, ab omni pultis genere, & potius vtendum erit carnibus assis quàm elixis, quandoquidem difficillimum est venenare carnes assas, eò quod vbi igne torrentur consumuntur venena, præterquam quod non possunt ipsis facilè commisceri: secus autem est de elixis. eapropter ab his quantum fieri poterit abstinendum erit illis, qui timent venena, & multò satius erit vno, vel altero genere cibi vti, quam varijs & diuersis. peregrini omnes odores, & sapes in cibis suspecti habendi sunt, eò quod vbi externa, & rara qualitas apparet in cibis, suspicionem inducere potest, ne facta sit ad occultandum venenum. Quare cibi aut albidiores, aut rubri, aut lutei, aut virides fugiendi erunt: sic qui habent sapes aliquos insignes & peregrinos, vt qui sunt nimium amari, nimium acidi, nimium acres, nimium falsi. De tempore edendi & bibendi illud est omnium documentum, vt qui timent venena nūquam cibum aut potum sumant tempore magnæ famis, vel sitis, præsertim cibum in quo possit esse veneni suspicio, ratio est, quia tunc cibi, & potus ingenti auiditate hauriuntur, vt facilè sit imprudenter simul haurire venenum: accedit etiam quod viscera famelica attrahunt auidissimè huiusmodi cibum. & quod dicebat Auicennas, cum hoc tempore venæ sint exinanitæ, facilè eas permeat venenum: quemadmodum vbi corpus pastum est, & venæ plenæ, non ita aditus patet veneno. qua etiã rationè impulsus Nicander præcepit, vt illi qui versari debent in locis, vbi sunt animalia venefica, numquam sint ieiuni, sed semper pasti. Modus verò cui etiam attendere oportet, est, vt quo tempore sumitur cibus, illi qui timent, numquam affatim cum impetu cibum, aut potum deuorent, sed prius aliquo tempore in ore detineant, & mandendo huc, atque illuc vertant: sic enim potest discerni, numquid cibus vlla qualitate venenata sit affectus. propter quod commune præceptum est Auicennæ, vt semper priusquam edatur, aut bibatur, diligenter os aqua pura abluatur: sic enim potest deinde omnis qualitas venenata facilius discerni, & percipi. Aliud meum documentum hac in re est, vt qui suspicantur venenum dum potant siue ius, siue vinum, semper ad minus

quar-

De morbis venenosis, & venenis

quartam partem rei potæ relinquant in fundo, & hoc didici auctoritate scriptorum, & ratione. auctoritate quidem quia Seneca libro sexto. Controu. capit. quarto, proponit exemplum cuiusdam mariti, qui eodem poculo venenauerat vxorem, quod ipse hauserat: nam cum prior ille potasset, quod erat in fundo dedit vxori, atque ita ipso incolumi vxor extincta est. ratione etiam hoc didici, quia maior pars venenorum, quæ ore sumuntur, aut est succus, aut puluis, quæ omnia corpora grauia sunt, & cum non possint optimè misceri, facilè fundum petunt. In instrumentis ciborum, & potuum debet quoque magna cura, & studium poni, in primis vasa semper habeantur munda, & deterfa præsertim figulina, nam vt scribit Vitruuius lib. 8. veteres cum haberent menfas argenteas, stanneas, & figulinas his postremis vti maluerunt quam alijs: tum quia sua natura sunt salubriora, tum quia minus possunt infici. si haberi possint vasa illa murrhina à Latinis vocata, à nostris porcellana dicta optima sunt, quia facta sunt cum aceto, & corticibus ouorum, vt iure existimentur aduersus venena magnam vim habere. Cornu cerui putatur etiam maximè valere ad auertenda venena. & narrat Aelianus lib. 4. de animal. consueuisse Reges Indorum potare cornibus asini indici, quod experientia didicissent, illud & aduersus plerosque graues morbos, & aduersus venena mirificè valere: immo verò sum huius sententiæ ferè omnia cornua animalium vim aliquam habere aduersus venena. & forsan veteres in vsu habuerunt propter hanc causam potare cornibus animalium, vnde apud Græcos dicitur temperari vinum *κεράννυσθαι ἀπὸ τοῦ κέρατος*, hoc est à cornu; præterea debet diligentia adhiberi, ne vasa tractentur à suspectis hominibus, neque teneantur in locis, vbi suspicio sit animalium venenatorum: nam serpentes omnes delectantur vino, & facilè ingrediuntur vasa, vbi sit vinum, quod postmodum venenant. narrat Nicol. Florent. Florentiæ in monasterio Eremitanorum tempore suo multos Monachos fuisse peremptos ex potu vini, in quo fuerat extinctus araneus pestifer ob negligentiam eorum, qui curam habebant vasorum vinariorum. & quæ dico de his instrumentis, idem etiam dicendum & de omnibus alijs. prauitas enim hominum vsque adeò insignis est, vt necandi innumeros modos inuenerit: lubet vnum narrare, Ctesias auctor antiquissimus in libro de rebus Persicis scribit quandam mulierem Statyram vocatam maximè semper timuisse venenum, & omni diligentia vsam, vt illud euitaret, factum tamen, vt quædam alia mulier eam hoc modo venenaret; cultelli partem alteram tantum veneno affecit, & deinde coram Statyra diuisit auiculam paruam coctam, & qua parte auis tacta fuerat à veneno cultelli, oblata Statyræ, illicò eam extinxit, cum interim qua parte auis non fuerat tacta à veneno nullum detrimentum ipsi ministranti detulerit. quare qui timent venena non

permittant, vt carnes sibi ab alijs incidantur & offerantur. pari pacto debet diligentia adhiberi circa ministros, vt eligantur & coqui & pocillatores fideles & probati, neque vnus habeatur, sed plures: nam difficilius est vt plures simul conspirent aduersus vitam alicuius quam vnus. ministri etiam debebunt prius gustare omnes dapes, & aduertendum dum gustant, num mutentur ore, aut oculis, nam ex his quoque deprehendi potest venenum. vidi quosdam Magnates curare vt ministri frusto panis tangant dapes appositas, & deinde modicum panis gustent, vana ceremonia est, solum ad pompam inseruire potest. melius autem aliquo antè tempore prægustarentur ipsæ dapes, & gustantis facies diligenter attenderetur: quare non debebunt etiam qui timent venenum ita apud quosuis edere, aut potare, vnicuique enim salutem concedere haud tutum est. Atque hæc prima ratio est præcauendi à venenis.

De præseruatione à venenis per medicamenta.

Cap. X V I I I.

A LIA ratio præseruationis, & forsan nobilior ea est, quæ posita est in vsu eorum remediorum, quæ ita præparant corpus hominum, vt à venenis minimè lædantur, siue intus sumantur, siue extrinsecus inferantur. sunt autem hæc remedia partim simplicia, partim composita. simplicia rursus aut externa sunt, aut interna. externa sunt ea, quæ gestata tuentur corpus à nocementis venenorum. de his loquens Albertus Magnus, scribit Smaragdum, adamantem, topasium, si continuò gestentur, ita vt carnes tangant efficere, ne venena vlla offendant. sed vt liberè dicam, paucam fidem in his casibus soleo adhibere his externis remedijs: multò autem efficaciora existimaui ea, quæ ingrediuntur corpora. sunt autem hæc propè infinita ab auctoribus nobis proposita. potiora autem videntur lapis ille Bezoar vocatus, qui nascitur in ventre cuiusdam animalis cornigeri, & ab omnibus efficacissimum remedium existimatur aduersus venena, bolus armena, terra sigillata inter præcipua numerantur. vincetoxicum vocatum efficacissimum est, raphanus, zedoaria, dictamum Cretense, scordeum, allium. sed præ ceteris inuenio tria magnopere commendata in hunc vsu, vnum est ruta, aliud est citrium, tam fructus quam semen; tertium est citonium malum. de ruta scribit Athenæus lib. 3. Dipnosoph. Archelaum quendam Regem Ponti consueuisse populos suos veneno interimere, atque ob id eos edoctos consueuisse priusquam exirent domo semper rutam edere atque ita se defendisse à tyranni crudelitate. refert idem

De morbis venenosis, & venenis

de citrijs experientia probatum esse homines fuisse venenatos, atque ex ijs fuisse seruatos, qui prius ederant citrium: pariter de citonio narrat, venenum mistum ipsi vires suas amittere, vt non immeritò & à Theophrasto, & à posterioribus magnopere aduersus venena commendentur, ruta, citrium, & citonium. Vfus autem horum omnium varius est, quia interdum exhibentur in puluere cum vino, interdum fiunt confectiones & electuaria, interdum succo & liquore præbentur. illud autem commune est, vt si debeant prodesse, vsurpentur semper antè alios cibos. Ceterum composita medicamenta tot ferè sunt quot Scriptores habemus: immò multò plura, quia Medici Regum & Imperatorum antiqui, vt inferuient, & adularentur suis dominis, in nulla re magis fuerunt solliciti, quam vt eos à venenis tutos reddere profiterentur. prima compositio, & omnium vulgatissima est illa, quæ componitur ex nucibus ficibus siccis & folijs rutæ, cui sunt qui addunt salem, alij verò addunt castaneas vt Auenzoar, & certè magnopere miratus sum sæpè, quomodo Mithrydates ille Rex huiusmodi compositionem tanti æstimauerit, vt in capsula pretiosissima eam seruarit. si quidem vt videre est, vilis admodum & trita est, pilulæ illæ Rufi, quæ componuntur aduersus pestem mirificè etiam valent ad præseruandum à venenis: sed omnium maximè prodesse putatur Athanasia sic dicta, quod homines reddat immortales, Mithrydatum, Theriacæ omnes.

Dubia circa præseruationem. Cap. XIX.

ET ERVM de ijs omnibus remedijs quæ iuuant ad præseruandum à perniciè venenorum, tria breuiter à nobis videnda sunt. Vnum erit an conueniant, deinde qua mensura, & quo tempore conueniant. circa primum quæstio est, & auorum nostrorum temporibus, & nunc etiam magnopere disputata, nimirum an corpora sana vt defendantur à venenis vti debeant huiusmodi remedijs, quæ & Alexipharmaca & alexiteria dicuntur. ex vna parte est Galeni auctoritas, qui lib. 5. de simplicibus medicamentis, cap. 18. scribit dicta medicamenta esse media inter venena & inter corpora, & propterea, sicuti profunt venenis: pari pacto obesse corporibus sanis, vt ex hoc loco facilè intelligi possit Galenum damnasse vsum horum remediorum in præseruatione à venenis. cur enim ijs remedijs præseruentur corpora sana, quæ sibi non conueniunt? Auerroes tum in libro suo de Theriaca, tum lib. 5. collect. cap. 23. tria memoria digna nobis reliquit, vnum est, quod dum refert hanc sententiam Galeni, ei non subscribit, quin potius diuersum quiddam loquitur, quasi dixerit Galenus, alexiteria esse media inter medicamenta

camenta & venena. vnde autem hac in re fefellerit, ego diuinare non
 possum. Alterum est quod dicit alexiteria, seu vt ipse loquitur reme-
 dia bezoartica minime esse media inter medicamenta & venena: (eò
 quia medium & extremum cum sint eiusdem generis, similia sunt,) sed
 potius contraria esse ipsis venenis, & propterea minime media esse vo-
 canda. Tertium quod scribit est, medicamenta bezoartica duas ope-
 rationes habere, alteram vtilem, alteram verò perniciosam: vtilem fa-
 cere quotiescumque exhibentur corporibus venenatis: pernitiem autē
 adferre, vbi cumque præbentur corporibus sanis: ita vt Auer. sentire vi-
 deatur, alexiteria seu pharmaca bezoartica minime conuenire sanis.
 excipit tamen semen citri, quasi hoc vnum inter tot remedia possit à sa-
 nis corporibus vsurpari. ex altera parte est auctoritas Galeni qui libro
 de Theriaca ad Pis. 16. scribit Theriacæ vsus præstantissimum esse
 ad tuendum corpora sana à facultate venenorum. præterea libr. 1. de
 antid. 16. proponit Theriacam Democratis, qui inter præcipuas vtili-
 tates, quas refert compositionem eam præstare, recenset & hanc vt tuea-
 tur eos omnes qui metuunt venena, hi autem proculdubio sunt homi-
 nes sani. Adhæc Aetius, Auicennas in libro de viribus cordis, & ferè
 omnes alij videntur in hoc conuenire, vt huiusmodi remedia, maximè
 congruant corporibus sanis, vt defendantur à venenorum iniurijs. est
 quoque experientia quotidiana, quoniam videmus homines sanos im-
 punè alexiterijs vti tam simplicibus, quam compositis. Pro solutione
 huius vtilissimæ difficultatis reducenda ad memoriam, quæ scripta sunt
 ab Auer. loco citato, scilicet alexiteria esse diuersorum generum, quo-
 niam aliqua sunt, quæ iuuant contraria qualitate, vt frigida in calidis
 venenis, & calida in frigidis. alia sunt quæ iuuant attrahendo venena,
 vt caro scorpionis affricata vulnere proprio attrahit in se venenum. alia
 verò sunt quæ iuuant à tota sui substantia, & hæc vel iuuant quoniam
 alterant, vt dicebat Galenus, ipsa venena. vel quia expellunt, vel quia
 corpus & præcipuè cor ita præparant, & corroborant, vt venenis maxi-
 mè resistent. iam verò de remedijs, vel secundum qualitatem agenti-
 bus, vel attrahentibus, certum est hæc vsurpanda non esse, nisi vbi iam
 venenum in corpore est, & de his nulla est dubitatio. De alijs autem
 quæ à tota substantia profunt sic definiendum, scilicet ea, quæ alterant
 venenum minimè conuenire sanis corporibus: ratio est, quia hæc om-
 nia, aut ipsissima venena sunt, aut saltem magnas partes venenosas ha-
 bent, vt si venena non reperiant proculdubio ipsa venenent, huiusmo-
 di autem est inter alia caro viperina, vinum viperinum; nam est certa
 omnium sententia & præsertim Galeni, carnem viperæ, & vinum vi-
 perinum magnam vtilitatem præstare tum leprosis, tum venenatis. &
 exemplum est apud Porphyrium 4. de abstinen. ab animal. vbi scribit
 seruum quendam Crateri Medici dum laboraret lepra immanissima,

De morbis venenosis, & venenis

ita vt carnes ab ossibus abscederent, potato vino, in quo extincta erat vipera, statim conualuisse. sed & carnem viperæ & vinum ipsius si sanis exhibeatur, compertum est plurimum nocere: ob quod summo iure Dioscorides monuit, vt magna diligentia adhibeatur in conseruandis vasis vinarijs à viperis, quasi vinum in quo extincta sit vipera, si poterit à sano ipsum venenum euadat. Ceterum remedia alexipharmaca, quæ iuuant præparando corpus, & ipsum roborando conueniunt pro sanis, eò quod hæc omnia aut nihil, aut exiguum in se possident veneni. igitur quæ corroborant, & conueniunt sanis corporibus alexiteria sunt bolus armena, smaragdus, semen citri, & miror quare Auerroes adnumeravit inter hæc dumtaxat semen citri, cum sint complura etiam alia alexiteria, quæ sanis conueniunt.

Vtrum Theriaca conueniat sanis, & vinum viperinum. Cap. XX.

Sed licet res hæc haftenus manifesta videatur, dubitatur tamen de nonnullis compositis alexiterijs, & inter alia de Theriaca, vttrum sanis in præseruatione conueniat. Auer. in libro de Theriaca disputans aduersus Auicem. qui dixit theriacam roborare cor, & conseruare calorem natuum, tribus rationibus conatur probare eam minimè conuenire. Prima est quod per theriacam homines nihil à veneno patiantur, quò fit vt videantur similes fieri ipsi veneno: si ergo theriaca facit homines similes veneno, non videtur vllò pacto sanis corporibus conuenire. Alia est, theriacam attrahere venenum, sed omnis attractio fit per similitudinem, igitur heriaca similis est veneno, & iccirco non videtur conuenire sanis. Tertia ratio est, theriacam potentissimam esse & maxime actiuitatis, atque id ex eo colligi, quia venena debellat & minuit. si igitur maximæ actiuitatis est, non videtur conuenire posse corporibus sanis. atque hæc sunt rationes Auer. quibus probare conatus est theriacam minimè sanis corporibus præbendam esse. Ex altera verò parte sunt auctoritates & Gal. & Auic. quas attuli; sunt etiam exempla; quandoquidem relatum est summos Imperatores Mithrydatem M. Antoniũ, Neronem, in frequenti vsu habuisse eam sine vllò detrimento, immo verò quotidiana experientia docet eam à sanis corporibus vsurpari, vel cum fructu, vel saltem absq; detrimento. Pro solutione tria constituenda sunt; vnum est corpora sana alia esse simpliciter talia, alia verò secundũ quicquid quemadmodum luculentissimè docuit Gal. in arte Medica: alterum est, theriacam corporibus sanis exhibeti posse propter duos fines, vel vt cõseruetur sanitas, vel vt corpora sana præseruentur à maioribus malis.

Ter-

Tertium est, vsum theriacæ variari posse, vel secundum sui ætatem, vel secundum mensuram, qua capitur. his constitutis in hunc modum definiendum est, theriacam recentem nullis corporibus sanis conuenire: ratio est, quia in theriaca recenti sunt multa medicamenta venefica, quæ cum nondum sint castigata fermentatione, periculum graue imminet ne offendant, & hinc est quod in theriaca recenti opium solet magna detrimenta adferre. ceterum fermentata conuenit tum corporibus simpliciter sanis, tum etiam sanis secundum quid: conuenit prioribus vt conseruetur sanitas, siquidem scribit Auic. quod corroborat & viuificat calorem natiuum, à quo postmodum conseruatur sanitas. conuenit posterioribus vt præseruentur à maioribus malis, eò quia proprietatem quandam largitur corporibus humanis, ob quam facilè resistent omnibus grauibus iniurijs. differentia tamen est, quia vbi conseruanda tantum est sanitas, theriacæ dosis minor esse debet: vbi verò præseruanda sunt corpora à grauioribus malis, tunc in maiori copia exhibenda est, atq; etiam frequentius: sicuti vbi iam est venenum in corpore, & maior copia & frequentior vsum conuenit. His ita constitutis & definitis iam facile apparet, rationes Auer. exigui momenti esse, nam minimè verum est vsum theriacæ corpora fieri venenosa, quin potius illud verum est corpora acquirere quandam proprietatem siue contrarietatem aduersus venena, qua faciliter illa superant. Nec valet quod ait, si non fiunt corpora similia veneno vsum theriacæ, fieri saltem similia alexiterijs, & propterea media esse inter venena & alexiteria; quia fiunt quidem similia alexiterijs, sed secundum hanc tantum rationem, vt contrarientur venenis, non autem alio modo. quod si theriaca attrahit venena, facit id similitudine quadam arcana, non similitudine substantiæ, & omnium qualitatuum: nam sicuti videmus Magnetem attrahere ferrum, & tamè in multis illis esse dissimilem. haud secus existimandum, theriacam attrahere posse venena, & tamen in multis dissimilem esse ijs. fateor quidem theriacam esse summæ actiuitatis, vt dicebat Auerroes, verumtamen hæc actiuitas minimè nocet corporibus sanis, sed nocet illis, quorum vires admodum imbecilles sunt, propter quod Gal. lib. de theri. ad Pis. atq; 8. Meth. damnabat eam, tum in corporibus calidis, & siccis, tum maximè in pueris, eò quod in illis facilè febres ex eius vsum oriatur: pueri verò ob virium infirmitatem minimè sustineant magnitudinem actionis ipsius. Sed quid dicemus ad Galenum? qui scripsit alexiteria omnia media esse inter corpora, & venena. puto dupliciter responderi posse; in hac re graui admodum & difficili. Vnus modus est, medium duplex esse, aliud secundum compositionem, seu mitionem: aliud verò secundum operationem. appellatur medium secundum mitionem illud, quod ex extremis conflatum est: medium verò secundum operationem, eò quia facit operationes extremis partim similes, partim dissimiles. iam

De morbis venenosis, & venenis

alexiteria non dicuntur à Galeno media secundum mixtionem, sed dumtaxat secundum operationem, eò quia habent aliqua ex parte operationes similes corporibus sanis, & naturalibus; aliqua verò ex parte similes venenis: quod significare voluit Gal. 5. de simpl. medic. cap. 18. quando dixit eandem proportionem esse inter corpora, & alexiteria, quæ est inter venena, & alexiteria; & econuerso. Alter modus respondendi est, sententiam Galeni (scilicet alexiteria esse media inter corpora & venena,) verificari quidem de multis, sed non de omnibus: atque huic sententiæ adstipulari videtur Auic. 6. quarti. tract. 3. cap. 1. quo in loco duo animaduersione digna scribit. Vnum est, accidere aliquibus alexiterijs, vt sint media inter corpora, & venena. alterum est huiusmodi sententiam esse cum sapientibus disputandam, propterea quod ex toto non sit verificata. ex quibus verbis Auicennæ potest quisque colligere, minimè verum esse omnia alexiteria esse media inter venena, & corpora: immò verò, si diligenter examinentur verba ipsiusmet Galeni, primo loquitur in eo loco, non de omnibus alexiterijs, sed de ijs tantum quæ corrumpunt, & alterant ipsa venena. præterea scribit non simpliciter, sed omnia hæc ferè esse media, tum autem nocere cum in magna copia sumuntur, vt ex huiusmodi verborum Galeni examine, colligi facile possit eam sententiam minimè de omnibus veram esse. Cum autem hunc in modum constitutum sit de Theriaca, superest videamus de vino theriacali, hoc est de vino, in quo extinguuntur viperæ, numquid scilicet sanis corporibus conueniat, nec ne, conuenire ijs est in primis auctoritas Nicolai Florentini, qui in primo de venenis sequutus Rabbim Moysem, & alios scribit vinum in quo extinctæ sint viperæ frequenter potatum magnopere conducere ad præseruandum à venenis: ratio verò est, quia vinum viperinum, vt docuit Galen. sect. 6. 6. epidem. tex. 5. magnoperè valet aduersus venena, veluti & carnes viperæ etiam vtilis sunt, vt huiusmodi ratione probari possit illud etiam sanis corporibus conuenire, sed ex altera parte præceptum est Dioscoridis, & aliorum, ut diligenter vasa vinaria custodiantur à viperis & serpentibus ne venent vinum, & consequenter corpora. accedit etiam quod sicuti vinum solet esse veluti vehiculum aliorum medicamentorum; pari pacto hoc in casu fit vehiculum veneni ipsius viperæ, ita vt & maiorem perniciem, & celeriore interitum inferat. Hac in re à paucis animaduersa, puto ego hunc in modum esse decernendum. vinum viperinum, aut casu ita fieri, aut arte: si casu fiat, proculdubio non conuenit; quia extinguuntur in ipso totæ viperæ, & cauda & caput miscentur, neque fit fermentatio, vnde redditur potius vinum illud venenatum, quam vtile. Ceterum si arte fiat, uti Nicolaus videtur innuere, tunc amputatis amputandis, cum fiat debita mixtio & fermentatio fit consequenter, vt vinum illud utilissimum etiam pro sanis corporibus reddatur. atque ex his

iam

iam colligere licet, omnia alexiteria, vbi corporibus sanis exhibentur, semper in minori dosi esse exhibenda, quàm dum præbentur, vel iam venenatis, vel illis, quæ obnoxia sunt morbis, & in venenatas affectiones vergunt. vnde quoque iam colligere licet quodnam debeat esse tempus, quo sani possunt vti alexiterijs, nam Rabbi Moyse 22. aphorism. loquens de smaragdo, inquit, eum sanis corporibus exhibendum, quo tempore ventriculus vacuus est, & iam consummata est omnis concoctio, eo scilicet pacto, quo Galenus libro de ther. ad Pison. cap. 17. præcipiebat, vt theriaca fumeretur cum celebrata est ex toto ciborum coctio, & quod dicimus de theriaca, & smaragdo, idem discernendum est de quocumque alexiterio: & ratio est, quia si hæc remedia fumerentur cum cibus est in ventriculo, proculdubio aut is corrumperetur, aut ipsorum virtus à cibus hebetaretur. atque hæc de præseruatione dicta sint.

De curatione vniuersali venenatorum ab animalibus, & de temperamento serpentum.

Cap. XXI.

SI venenum iam in corpus assumptum fuerit, duplex erit ratio curationis alia vniuersalis, alia verò particularis vniuscuiusque speciei. vtile autem erit vniuersalem curationem prius cognoscere, quoniam ab hac multa ad particularem deriuabunt. quia verò vt sæpè dictum est, venenorum alia ore sumuntur, alia extrinsecus inferuntur, initium sumam à curatione eorum venenorum, quæ extrinsecus inferuntur. Inuenio autem huiusmodi venena communicari corporibus nostris tribus modis aut morfu, aut expuitione, & afflatu, aut aculeo. morfu inferunt venena in primis serpentes, deinde animalia rabie efferata, de quibus cum tractatio nostra sit, non erit opus eam inutiliter repetere: expuitione verò, & flatu aspides, qui dicuntur ptyades, basiliscus, quem tamen Gale. se minimè vidisse scripserit, grauissimi tamen scriptores eum reperiri, & halitu, ac visu interficere scribunt. & ego dum apud Imperatorem Maximilianum essem, vidi cadauer basilisci, quod hæctenus in thesauris eius seruatur. inferunt venenum aculeo omnia araneorum genera, vespæ, apes, & quamquam hæc animalia diuersimodè venenare videantur, illud tamen commune habent, vt ipsorum venena tota substantia potius, quàm qualitate interimant, neque valet quod Galen. scribit. libro quod animi mores. cap. 3. in fine, aspidis venenum frigidum esse ac perinde afficere, atque cicutam, quia re-

De morbis venenosis, & venenis

frigerant quidem omnes serpentes, vt infra dicetur, sed non interimunt frigiditate, verum proprietate naturæ, & tota substantia. Modus verò quo ab huiusmodi animalibus infertur venenum hic est, animalia, quæ morfu venenant, virus venenosum gestant in vesica quadam sub-
tus linguam, qua rupta emanat quidam ichor saliuosus, qui vbi corporibus infigitur, ea venenat, quod voluit significare antiquissimus Nicander, quando scripsit venena serpentum contineri in cute; modus verò quo frangitur hæc vesica, vt ego inuenio duplex est; vnus quando mordent, vbi enim mordent, cum corpora contrectent huiusmodi vesiculam, illa frangitur, quod tamen fit diuersimodè, quia serpentes fæmellæ quatuor dentibus; mares autem duobus solis mordent. alter modus, quo frangitur hæc vesicula linguæ, est compressio; nam comprimitur illa ab his animalibus, ita intentè vt frangatur, & virus, ac salia emanet: sic puto aspidem, ptyadem expuendo venenare, quia sic disrupta hac veneni vesicula illud eiaculant, & quadam arte profundum hæc vt dixi videntur esse communia omnibus animalibus venenum iaculantibus. Ceterum priusquam curationem aggrediar, nonnulla de serpentibus notatu digna sunt præmittenda. primum est hoc nomen serpentis apud scriptores, & communiter, & propriè accipi solere, communiter accipitur non solum pro serpentibus propriè vocatis, verum etiam pro scorpionibus, & araneis, vt est apud Cornelium Celsum pro lacertis; inuenio etiam & Plin. & Apul. appellasse pediculos serpentes, vbi scribunt Pherecidem Syrum Pythagoræ præceptorem serpentibus perijisse; quem tamen constat pediculis esse enecatam. propriè serpens accipitur pro animali sanguineo pedibus orbato, & ouiparo, nam hoc proprium serpentum est oua parere. sic definiuit Aristo. serpentes in lib. de gen. ani. & alibi; sic etiam Gal. in lib. de Ther. ad Pis. 8. vt cum nos etiam loquimur de serpentibus, de ijs loquamur qui sine pede sunt, & ouipari. Sed de his quæstio est à nemine exactè tractata & absoluta, scilicet cuiusnam temperamenti sint serpentes propriè sic dicti. Galen. loco citato, quod animi mores &c. manifestè credit serpentes omnes esse frigidi temperamenti, quod etiam colligi potest ex lib. 2. de temp. cap. 5. vbi pluribus verbis nititur adferre causam, propter quam serpentibus desunt pili. hanc eandem sententiam habuit ante Gal. Plin. lib. 10. cap. 72. habuit Rasis 35. Contin. 3. sed præter horum auctoritates, sunt etiam rationes: vna est, quia omnes qui venenantur à serpentibus, frigore quodam mirifico statim tentantur; altera est, quia hæc animalia vt dicebat Arist. 38. de histo. ani. cap. 15. latent quatuor mensibus in cauernis non alia ratione, nisi quia cum frigidi temperamenti sint, non possunt sustinere aeris frigus, & propterea in latebras terræ, vbi calor est, se recipiunt: tertia est, quod si summa æstate serpentes, & angues omnes tractentur, nemo est qui
sensu

sensu ipso non experiatur hæc animalia summè frigida esse, vt ex his rationibus, & auctoritatibus facilè intelligi possit, eos esse frigidi temperamenti. sed Auic. 6. quarti. tract. 3. cap. 21. miratur inuentos esse homines, qui crediderint serpentes esse frigidæ temperaturæ: immo verò subiungit eos omnes longè fefelisse, qui huiusmodi sententiam sunt sectati. ad rationes autem propositas respondet, non esse mirum si ex morfu serpentum oriantur & frigora, & horrores: eò quia cum vi veneni natiuus calor extinguitur fit, vt frigus per accidens quodam pacto sentiatur. quemadmodum etiam videmus propter summas inflammationes sequi & gangrænas, & refrigerationes, & mortificationes partium. pariter inquit Auic. non valere, quod hæc animalia lateant hyeme, quia vespæ, crabrones hyeme quoque latent, quæ tamen calida esse experientia docet. Pro solutione huius difficultatis sciendum est, de serpentibus nos loqui posse, vel secundum partes aliquas ipsorum, vel secundum totum. si secundum partes loquamur, non inconuenit in ipsis aliquas partes reperiri, quæ calidæ sint, vt est fel. sed si de toto loquamur, vt certi hac de re simus, confugiendum est ad rei ipsius naturam, vt enim Arist. & experientia docet, serpentes sunt quidem animalia sanguinea, sed exiguo admodum sanguine prædita: iam verò cum omnis animalium calor sit in sanguine locatus, quis non videt eos necessario frigidos esse, quia paucum sanguinem habent. adhæc fuit sententia Hippocr. quæcunque habent multum caloris, multò etiam nutrimento egere; vt quæ pauca nutrimento opus habent, minus etiam calida sint. iam verò doctrina est Aristot. 8. de histo. anim. 4. quem etiam secuti sunt omnes, & experientia comprobatur serpentes paucissimo cibo egere, & quatuor mensibus sine cibo viuere, quod præceteris probabat exemplo pharmacopolarum, qui pluribus mensibus seruant in pixidibus viperas, aliosque serpentes sine vlllo cibo: quod si verum, est minime dubitandum est, hoc genus animalis frigidi temperamenti esse. quod cognoscens etiam Albertus Magnus lib. 7. de animal. cap. 4. dixit, serpentes diu viuere sine cibo, eò quod ob frigiditatem humoribus frigidis & viscidis abundant, quibus nutriuntur. possumus etiam addere eos propter sui frigiditatem mirificè delectari vino, atque dum sub sole sunt, huc atque illuc agitari, eò quod illorum frigiditas huiusmodi temporibus sedetur. quare, vt liberè dicam, non possum non satis mirari Auic. qui & hic & 2. de medic. cap. de serpen. vsque adeò in re clara cecutiuit, vt non viderit omnia testari serpentibus esse temperamentum frigidum. Sed vtcumque sit, cum venenum horum animalium, proprietate potius, quàm qualitate manifesta interimat, iure in curatione instituenda idem Auic. 6. quarti. tract. 3. c. 1. quatuor scopos nobis proposuit primus est, vt calor natiuus corroboretur, quo possit pugnando aduersus venenum illud superare. Secundus,

De morbis venenosis, & venenis

duo, ut viscera omnia roborentur, ne à veneno ingrediente faciliter ledantur. Tertius, ut quam citissimè illud è corpore extrahatur. Quartus, & postremus, ut operationes venenorum frangantur omnino, & deleantur. Sed quamquam quatuor hi scopi sint propositi, differentia tamen est in consequendis illis, quia licet dignitate prius sit, ut calor confirmetur: attamen executione prius est, ut quamprimum venenum è corpore extrahatur, & ut provideatur ne in cor, & in intima corporis penetret. quapropter ubi contigerit alicui commorsum, vel à serpente, vel ab araneo curare, debet statim prospicere, ne venenum in intima corporis recipiatur, quod quia citissimè fieri solet; citissimè quoque hic scopus adimplendus erit. providebitur autem ligaturis, suctione, attractione, cucurbita, incisione, vitione, & medicamentorum positione. primum autem quod faciendum est, ut si fieri potest, supra partem commorsam tres, aut quatuor digitos arctissimè pars ligetur. Galen. enim 3. de loc. affect. 7. narrat se vidisse, dum ruri esset, rusticos quosdam percussos esse à vipera, & statim se arctissimè supra partem commorsam obligasse, deinde partem illam amputandam curasse, atque ita mortem euasisse. sed hæc in rusticis forsitan toleranda: in urbanis verò omnia prius experienda, quàm pars aliqua amputetur. quod monebat Diosco. lib. 6. cap. 40. scilicet ad incisionem partis commorsæ, tum tantum deueniendum, quando nulla alia spes superest vitæ. itaque liganda est pars, vel si ligari non possit, medicamentis adstringentibus obducatur, ut albumine oui, gummate, sanguine draconis, bolo armeno, atque tum deueniendum est ad exugendam partem commorsam, ut huiusmodi exuctione totum venenum extrahatur, in qua re aduertendum sæpè huiusmodi morsus siue dente, siue aculeo fiant, vsque adeò pusillos & obscuros esse, ut vix conspici valeant. Circa exuctionem Dioscorides nonnulla proponit documenta consideratione digna. Vnum est, ut qui exugere debet partem commorsam, numquam sit ieiunus. aliud est, ut semper os prius abluat vino, atque eò generoso: tertium ut ore contineat oleum. possumus his addere ut qui exugere debent, plures sint, & sæpe mutantur: sic enim multò tutius poterit extrahi totum venenum, quod si ori exugenti prius affricata esset theriaca, magna quoque securitas accederet. sed quia rari inveniuntur, qui vulnera venenata exugere velint, ea propter loco illorum succedunt cucurbitulæ: quæ si vulneribus commorsorum applicentur, potentissimè extrahere possunt venena. proponit Diosco. & alij quoddam aliud præsidium loco exuctionis, & est, ut gallus, vel gallina, vel palumbus viui accipiantur, & deplumato podice vulnere admoueanatur: sic enim non solum proprietate quadam, verumetiam calorifica illius loci facultate, fit efficacissima ipsius veneni extractio. verum, quia ut superius dixi, horum animalium morsuræ obscurissi-

ma,

mæ, & exiles sunt, operæpretium est locum commorsum scarificare, quod fit longis, latisque incisionibus. Vbi autem apertus, & dilatatus est locus, diu conseruandus est apertus, & quo tempore conseruatur, semper apponenda sunt remedia, quæ vim auxiliarem habent ad extrahendum quidquid veneni intus est. sunt autem hæc complura apud Medicos, ruta, allium contusum, dictamus Cretensis, sed omnibus præfertur theriaca, immo verò fuit sententia Galen. 11. de simplic. medicamen. cap. de dracone marino. & lib. de theri. cap. 11. singulare præfidium esse, in omni genere vulnerum venenosorum, vt ipsa animalia, quæ vulnus inflixerunt, trita ipsi affricentur, & applicentur, quod qua facultate, & qua vi efficiatur, pollicitus est quidem Galenus docere, sed vt ego puto non fecit, aut infeliciter fecit. solet interdum venenum inflictum, vsque adeò contumax & præceps esse, vt non possit etiam hac arte debellari, & iccirco Ægyptij Medici, in quorum regione venenata animalia sunt plurima, consueuerunt, vt scribit Auicenn. 6. quarti. tract. 3. cap. 1. confugere ad ignem, quippè qui non solum venena, verumetiam omnia mala expellit. modus autem, quo vtebantur igne in his casibus, multiplex erat, vt habetur apud Auicennam eo loco, modò enim ferro candente, modò fune accenso, modò oleo vrente: medicamentis etiam vstorijis hoc agebant. Sed dubitatio est de theriaca, vtrum vtile sit eam extrinsecus administrare. fuerunt qui omnino negarunt, impulsi hac ratione, quod theriaca sua facultate fugat, & expellit venenum; vnde cum venenum internum expellatur à theriaca extrinsecus apposita, dicunt isti, venenum magis, atque magis in cor se se recipere, & propterea periculosum magis euadere. alij volunt theriacam à proprietate ad se se attrahere venenum, & propterea extrinsecus vtendam, quò virus veneni extrahatur. In hoc dissidio puto ita decernendum theriacam recentem numquam extrinsecus apponendam, quia cum adhuc frigida sit ob opium, si non castigetur, periculum imminet, ne venenum intro magis repellatur ob frigus. ceterum iam fermentata vtilis est, si extrinsecus apponatur, tum quia facultate quadam attrahit venenum, tum quia si non attrahit, tamen illam potentissimè frangit, & hebetat. vbi hæc omnia facta sunt, solet quoque veneni qualitas, & vestigium aliquod per corpus propagatum relinqui, quod opus est radicibus euerti. iccirco in his casibus, instituenda est in primis recta victus ratio, quam proponam, cum tractabo de venenis interius sumptis, adhæc vtendum est & Chirurgicis, & Pharmaceuticis remedijs. Si venenum sit per totum corpus dispersum, atque illud sanguine plenum, fuit Auicennæ sententia loco citato vtendum esse sanguinis missione, tum vt passim vis veneni hunc in modum euacuetur, tum maximè vt pabulum ipsi auferatur, hoc est sanguis ipse: quare vtile erit, modo nihil prohibeat confugere ad sanguinis missionem.

De morbis venenosis, & venenis

tionem. De pharmacis autem hunc in modum constituendum est, quamprimum ad purgationem deueniendum esse, maximè autem confert in hoc casu vsus agarici, quem præter purgandi vim resistere etiam venenis clarissimè intelligi potest ex auctore compositionis thetiacæ, atque etiam ex ipso Galeno. sed circa purgationis administrationem duo dicenda: vnum est, in his casibus non expectandam esse humorum præparationem, eò quia humores venenati non possunt ad benignum reduci, sed quam primum fieri potest è corpore extrahendi sunt, ne huc atque illuc moti in cor tandem præcipitentur. alterum est, circa initia magnopere cauendum esse, ne vel purgatorio medicamento, vel sectione venæ, vel vomitu vtamur; ratio est, quia si hæc tempestiuius peragantur quam par est, certissimum periculum imminet, ne ab externis partibus in internas venena rapiantur. Sed dicet quis, cur Aetius lib. 13. cap. de veneno viperæ scribit, eos qui morfi sunt à vipera debere (priusquam vrinæ appareant cruentæ) bibere vinum, & vomere? Respondeo etiam si hoc præcipiat Aetius, non propter hoc tamen voluisse, vt vomitus statim in principio administraretur, sed tantummodo priusquam signa lethalissima adsint, & omnis spes sublata sit, atque hæc est vniuersalis ratio, & methodus curandi venena extrinsecus ab animalibus illata.

De curatione venenorum ore sumptorum.

Cap. XXI.

IN venenis, quæ ore capiuntur duplex curandi scopus est, vt traditur à Galen. lib. de const. art. 19. vnus est, vt quam citissimè fieri potest venena è corpore educantur: alter vt vis & operatio eorum, omni ingenio & arte eneruetur. euacuari verò poterunt vel ore, vel aluo, vel vrina, vel sudore. ceterum quia per os ingressa sunt, & multò securius est per eandem partem illa euacuare, iccirco statim ac se offeret aliquis, qui venenum ore sumpserit, prospiciendum erit, vt illud vomitu euacuetur. Sed circa vomitum instituendum quinque documenta opus est semper antè oculos habeamus. primum est vt vomitus fiant medicamentis familiarissimis, propterea iure damnatur ab omnibus hoc in casu ellebori vsus: commoda verò sunt oleum, butyrum, copia lactis, decoctio florum genistæ. Scribonius Largus auctor antiquissimus, commendabat vt vomitus concitetur, vel penna, vel loro vomitorio. quid autem sit apud Scribonium lorum vomitorium ingenue fateor me ignorare, conijcio tamen fuisse in vsu apud Medicos, & pharmacopolas lori, seu corrigiæ genus aliquod, quod in os immissum vomitus

prouocabat, sed de hoc forsan in 6. Variarum lectionum aliquid plus dicam. Secundum documentum est, vt vomitus cieatur ijs remedijs, quæ vim emplasticam habent: ratio est, quia pleraque venena acria, mordacia, & tenuia sunt, vnde à remedijs viscidis & vinctuosis non solum vis ipsorum mordax obtunditur, verumetiam ipsis vinctuosis venena adhærentia, & veluti inuiscata sicuti minus nocent, ita felicius, & tutius vomitu educuntur, vnde pinguedines, iura pinguia, vt dicebam, butyrum magnoperè conferunt, quorum vltimum Auicennas in his casibus prætulit cuique alteri medicamento vomitorio: Tertium est, vt vomitoria habeant vim incidendi & attenuandi, quocirca iurè commendatum est à Medicis lixiuium, oxymel, acetum. hæc enim præterquam quod citissimè vomitum excitant, substantias etiam venenorum incidunt, & hebetant. Quartum documentum est, vt vomitorijs semper immisceantur aliqua, quæ vim habeant venenis ipsis resistendi, vt est puluis cornu cerui, puluis lapidis bezoar, smaragdi, terræ sigillatæ, boli armeni, & aliorum: huiusmodi enim si misceantur, non solum famulantur vomitui faciendo, verumetiam & vi emplastica, & vi alexiteria minuunt vires ipsorum venenorum. Quintum est, vomitum non semel, neque exiguo tempore esse concitandum, sed tantisper insistendum quousque nulla veneni suspicio remaneat, hoc est omnis sapor, color, & odor venenatus sit sublatus: nec amplius appareant vel morsus, vel nausea, vel cruciatus intestinorum. solent intestina citissimè à venenis offendi, vt scribunt Aetius, Scribonius, & Auicennas, itaque præter vomitum statim etiam clysteribus & ipsa eluenda erunt, vt si quid veneni ad ea peruenit, omnino elidatur. fiunt autem clysteres in his casibus, interdum lenes, interdum verò validi & fortes cuiusmodi laudauit Aetius. leues fiunt ex butyro, lacte, oleo. fortes verò ex agarico, chamelæa & alijs. exempla eorum hæc erunt Recipe lactis vaccini lib. j. s. ol. amygd. dulc. vnc. 4. butyri vnc. 3. pul. cornu cerui drachm. j. salis drachm. j. s. misce pro clystere. Item Recipe chamelææ consolidæ centaureæ, maluarum an. m. s. agarici in petia ligati drachm. j. s. fiat decoctio secundum artem. deinde Recipe dictæ decoctionis lib. j. olei dulcissimi vnc. 6. elect. de dactylis drachm. 3. salis drachm. j. s. cornu cerui puluerizati drachm. j. misce fiat clyster. Si fortè venenum ad vrinam pertingere videatur, est sententia Dioscor. & Auicen. quod studium conuerti debeat ad vrinam prouocandam: quod cum fieri possit varijs remedijs eligenda sunt mitiora, quæ nihil acrimoniæ, vel insignis caliditatis possideant, vnde & casiam magnoperè laudo, & succum seminum melonum, radicem maluæ, & vt habeatur formula horum, quæ in hoc casu possunt prouocare vrinam. Recipe florum casia drachm. 10. puluerizentur glycyrizæ drachm. 2. mi-

De morbis venenosis, & venenis

ſce, & notandum admiscendam glycyrizam in hoc caſu, quia vt docet Meſues caſia ſuapte natura non prouocat vrinam, ſed tum demum ſi ſibi miſceantur diuretica, cuiuſmodi eſt glycyriſa, quæ præterquam quod prouocet vrinam habet etiam vim alexiteriam & emplaſticam, meritò cuius vim venenorum maximè retundit. ſi caſia non placeat, poterit ſic aliud diureticum parari. Recipe ſem. cucurbitæ vnc. 2. rad. maluæ vnc. j. glycyriſæ drachm. j. ſ. ſem. citri ſcrup. 2. fiat decoctio ſecundum artem. deinde Recipe dictæ decoctionis vnc. 4. mannæ electæ vnc. 3. ſucci ſem. melonum vnc. j. ſ. miſce: hoc enim medicamentum poterit ſimul, & vrinam, & aluum mouere, & venenis obſiſtere. Sed quæ dixi hætenus de curatione vniuerſali ſatis aperta, & certa ſunt inter Medicos; illud autem incertum eſt, an in curatione venenorum, quæ potu ſumuntur conueniant medicamenta purgantia. Galenus quidem nullibi eorum mentionem facit. Aetius qui diligentiffimus fuit, ſemel tantum in cura veneni ce-ruſſæ purgantis medicamenti meminit. Auicen. etiam 6. quarti in initio vbi loquitur de vniuerſali curatione venenorum, numquam meminit purgantis medicamenti. ex altera verò parte vbi tractat de veneno arſenici, & calcis, & gypſo, & ceruſſa, aliquam eius mentionem facit. Hunc in modum decernenda hæc puto, venena quantum ex ſe requirere vſum purgantium, quoniam illa ſemper ſunt è corpore educenda, ſed quia medicamentis ſolent magis attenuari, & attrahi ad ventriculum, vbi damna inferunt, ea propter iure vſus eorum à Medicis ſilentio præteritus eſt, exceptis tamen illis venenis, quæ cum ſuapte natura adhæreant partibus corporis opus habent aliquo, quod ipſa educat vt eſt gypſum, ceruſſa. quare ſi interdum vten- dum erit his medicamentis, quod fiet quando vel vomitus fieri non poterit, vel clyſteres nihil proderunt, confugiendum erit ad purgantia, & quamquam Auicen. & Aetius interdum proponant ſcammo- nei vſum, agaricus tamen cunctis alijs præferendus eſt, quia præterquam quod euacuat, & expurgat humores habet etiam alexiteriam facultatem, & vim veneni inimicam, & vt purgatorij aliquod exemplum habeatur. Recipe fol. acetosæ, pimpinel. an. m. i. florum cord. p. j. ſ. citri, zedoariæ an. ſcrup. s. fiat decoctio ſecundum artem deinde Recipe dictæ decoctionis vnc. 4. agarici præparati ſcrup. 4. in- fundantur omnia ſecundum artem. deinde facta diligenti expreſſione adde mannæ electæ vnc. 3. ſyrupi de cortic. citri vnc. j. miſce. præter hos modos educendi venena eſt, alius, qui fit per reuulſionem à parti- bus intimis ad extimas, hoc autem fit frictionibus extremorum ligatu- ris, cucurbitularum appoſitione, lotionem pedum, lixiuio feruenti, vſu balneorum præcipuè laconicorum, ac omnium eorum, quæ prouocant ſudorem. poſſumus quoque inter hæc præſidiorum genera connume-

rare auxiliij genus quoddam, quo Cæsarem Borgiam dum venenatus esset, se se seruasse aiunt, & est, vt vel mula, vel bos exenterentur viui, & intra alium horum animalium calentem corpora venenata ponantur: habent enim hæc animalia proprietate vitalis caloris quem adhuc obtinent, vim attrahendi venena ab intimis ad superficiem. verum & si hæc omnia prudenter administrata profint, remanet tamen periculum vitæ magna ex parte sublatum, tanta enim est celeritas penetrationis venenorum, vt statim soleant viscera violare, & insigniter contaminare. iccirco Medicus non debet contentus esse, quod subitaneum euaserit periculum, sed simul prospicere, vt quidquid mali impressum est in visceribus, emendetur, & deleatur. ad quod agendum conferunt, & ratio victus, & antidoti, seu remedia alexipharmaca, quæ non modo conferunt, in venenis ore acceptis, verum etiam in ijs, quæ ab animalibus extrinsecus inferuntur. nam de remedijs Chirurgicis, quia iam propofita sunt, non est vt quidquam repetatur: illud sat fit hic attulisse, quod paucissimis verbis docuit Auicennas, scilicet si mittendus est sanguis, debere mitti. cognoscitur autem id esse faciendum, si corpus venenatum suaptè natura sanguinolentum sit, & si venena reliquerint accidentia vlla inflammatoria, quia vt huiusmodi accidentia aboleantur, & vtile, & necessarium est sanguinem mittere. Circa victus rationem quæ pro curatione vniuersali omnium venenorum exigitur, in primis prospiciendum est aeri, vt scilicet qui venenati sunt detineantur semper in locis calidis & siccis, vbi aer purus & clarus sit, vbi odores aromatum fiant, & præcipiunt ferè omnes, vt habeantur serui sani, & integri, qui frequenter halent in os venenati, quod si etiam isti, qui expiraturi sunt in os, prius res odoratas mastigent, vt zedoariam, folium vocatum, seu malabathrum, nucem myristicam, gariophyllos, vtilissimum quoque erit. in omnibus ferè alijs morbis solet somnus saltem moderatus commendari: ceterum in curatione venenorum secus est, nimirum prouidendum est, vt parcissimè quantum fieri potest venenati dormiant, & præsertim in initio: ratio est, quia oportet remedia diligenter, & sollicitè adhibere, quod fieri non potest in dormientibus, accedit etiam somno venena magis in cor rapi. postremo cum dormientes suos dolores, & sua mala non sentiant, nequaquam remedia adhiberi possunt, quare prouidendum ne venenati dormiant, sed modò huc, modò illuc mouendi sunt, quia corporum agitatione venena magis in cutem trahuntur, & magis etiam consumuntur. à venere abstinendum est, alius lubrica conseruanda. Pro potu autem vt habetis ab Hippocrat. 6. in 6. epid. com. 5. conuenit vinum, acetum, sapa. Ex cibis conueniunt omnes vnctuosi & crassi, cuiusmodi est lac, butyrum, oleum, oua, cerebella animalium, pedes vitulorum. Ex herbis allium, raphanus, borago, buglossa, pimpinella, tormentilla, melissa, consolida. ex

De morbis venenosis, & venenis

Fructibus verò nuces auellanae, castaneae, ficus, citria, citronia, & similia.
Galen. 6. epid. loco citato adferens rationem omnium eorum, quæ
proponit Hippocrates aduersus malefica medicamenta, inquit iccirco
laudare vsum salis, quia à sale omnia venena extenuantur, & consu-
muntur: quamobrem vtile erit salem simplicem, vel theriacalem in
frequenti vfu habere, imò laudo, vt habeantur aliqua aromata, quæ fer-

culis inspergantur cuiusmodi esset. Recipe zedoariae gentianae an.

drach. s. cinnamomi, gariophyllo, nucis myrist. an. scrup. s.

puluerizentur, hyacinthi, smaragdi an. gran. 15. sac-

chari fini vnc. ij. misce. præter hanc rationem vi-

ctus necessarium est, vt si corpora venenata

rectè curari debeant, tractentur etiam

antidotis omnibus ferè venenatis

yniuersaliter conuenit vfus

Theriace, & Mithryda-

ti: sed vt inquit A-

uicen. si spe-

cies ve-

neni

cognita fuerit Medico, debet

antidotos peculiare, & ac-

commodatas illi speciei

adhibere. quare ad

eorum quoq; tra-

ctationem iam

descenda-

mus.

*

HIERONYMI

MERCVRIALIS

DE VENENIS

LIBER SECVNDVS.

Caput Primum.

VNUM profecto & inutile fuisset, vniuersalem hanc venenorum curationem tradidisse; nisi etiã simul & particularis adferatur. neque enim Medici versantur circa vniuersalia, sed tantum circa particularia. ceterum immensum esset hoc, & forsitan superuacaneum tractare curationem, & naturam omnium particularium venenorum, quandoquidem penè infinita sunt, & particulariter etiam à scriptoribus tractata. quare vt immensitatem hanc operis fugiamus, statui ex vnoquoque genere venenorum vnum, vel alterum se ligere, sic enim facilè quisque poterit reliquorum indiuiduorum methodum sibi acquirere. & quia supra diuisi venena in ea, quæ ab animalibus inferuntur, & ea quæ ore sumuntur: eandem diuisionem nunc sequar, initium sumens à venenis quæ extrinsecus ab animalibus inferuntur. Quoniam verò vt dixi animalia, quæ venenant, vel morfu offendunt, vt serpentes, vel ictu vt aranei, & phalangia, vel solo tactu vt dracones athlantici, vel afflatu, vt sunt alij quidam angues indici, & basiliscus. de his postremis non erit opus multa dicere, quia peregrina sunt animalia, & à nobis valdè remota. tractabimus solum de ijs, quæ morfu, aut ictu venenum inferunt: & licet inter hæc præcipuum locum obtineat canis rabidus, quoniam tamen copiosissimus tractatus noster de eò antè hæc editus habetur, non erit opus iterum nunc de illo loqui. vndè tractaturus tantum sum de veneno aspidis, & viperæ, quod morfu inferunt; subinde de veneno scorpionis & phalangij, quod ictu communicatur. ratio autem tractationis erit, primo vt paucis animal, vel venenum ipsum describam, mox differentias; deinde modum, quo infertur, post temperamentum, subinde symptomata & effectus, postremo particularem curationem tradam.

De morbis venenosis, & venenis

De Aspide. Cap. I I.

NICANDER scriptor venenorum antiquissimus, primum locum tribuit aspidi venenato, qui serpens terrestris est, dico terrestrem, vt distinguatur ab aquatico, qui sic vocatur. & cum sit serpens, animal est sanguineum, pedibus carens, latens hyeme, & ouiparum; nam vt suo loco dicitur, inter omnes serpentes sola vipera foetum viuum parit. Gal. lib. de Theriaca ad Pison. cap. 8. secutus veteres omnes, & praesertim Nicandrum tria genera facit aspidis. Vnum est, quod appellant cherseon seu terrestre: aliud vocant chelidoniam, seu hirundinaceum: tertium ptyadon. barbari vocant expuitorem. priorum duorum generum color est cinereus, & subuiridis. hirundinacea vero species aspidis tota similis est hirundini vnde nomen habet. conueniunt autem omnia haec genera, quia omnes aspides sunt visu imbecillo, incessu tardo, auditu autem subtilissimo; nam vt habetur apud Dauidem psal. 57. ea est natura aspidum, vt quotiescumque excantantur, cauda obturent aures, ne audiant verba incantatoris. & haec est ratio propter quam nuncupantur surdi: conueniunt vero omnes & in alia re, quia semper vt scribunt coniuges, & pares incedunt, quod si contingat alterum interimi, superstes persequitur occisorem alterius vsque quo ipsum mordeat, scribit Plin. lib. 2. cap. 63. omnes serpentes vbi percusserint semel hominem, numquam amplius a terra recipi, quod vtrum sit verum, dubito, quandoquidem id nusquam inuenio apud alium scriptorem. De temperamento etiam aspidis inuenio controuersiam esse inter scriptores. Galen. enim in libro quod animi mores, cap. 3. scribit aspidem paullo minus frigidum esse ipsa cicuta. ceterum qui sectati sunt Arabes Medicos, & de venenis scripserunt, omnes affirmant aspidem esse calidissimum: sed quod alias dixi de omni genere serpentum, idem quoque asserendum esse puto, & de aspide, nimirum ipsum esse frigidum, & consequenter omnes alucinari qui existimarunt illum esse calidum. neque valet, quod ex eius morfu incendia, dolores, rubores, & inflammationes suboriantur, quoniam id quod contingit, totum oritur non ex caliditate animalis, sed ex dolore prauo, quem consequuntur omnia accidentia, quae aemulantur caliditatem. Mordent aspides ac infundunt morfu venena, foeminae quatuor dentibus, mares vero duobus tantum. vtrum autem solo morfu venenum habeant, an vero illud toto etiam gerant corpore, dubium est: nam Galen. lib. de theri. cap. 8. quaerens rationem, propter quam antidotos non ingrediatur caro aspidis, & aliorum serpentum, sed tantummodo caro viperæ, scribit hoc fieri quoniam vniuersum corpus aspidis venenosum est, vt ex hoc loco clarè colligatur, venenum eius per totum corpus esse distributum. ceterum idem Galenus circa finem lib. 2. ad

Glauc.

Glauc. scribit populos Marfos vesci carnibus aspidum, hoc autem fieri non posset, si huiusmodi serpentes toti essent venenati. Dicendum est venenum quidem in toto ipsius corpore esse, quod si verò Marfi populi vescuntur ipsis, aut est quia sub ipsorum cœlo non sunt venenati, quemadmodum alicubi neque viperæ etiam, neque serpentes venenati, vel quia, vt dicebat doctissimus Fracastorius, huiusmodi populi quandam sympathiam habent cum aspidibus, vt ab ipsis non lædantur. Symptomata quæ ab his inferuntur varia sunt, quatuor autem præcipua de ptyade dicuntur, visus perturbatio, tumor faciei, surditas, & dolor exiguus, propter quam postremam conditionem puto ego Cleopatram Ægypti Reginam vt refert Galen. loco citato libro de theriaca voluisse se se potius aspide interimere, quam vlllo alio veneno. alia genera aspidum faciunt & ipsa diuersa symptomata, stuporem, pallorem vultus, palpitationem cordis, refrigerationem, crebros hiatus, colli inclinationem, & alia. De loco affecto in hoc veneno posset dubitari primum quia si prædicta symptomata attendantur, videtur & cerebrum, & cor potissimum affici. at Aetius, & Promotus scribunt in curatione morsus aspidis Aegyptios id potissimum aduertisse, vt commorsis propinetur acetum, vsque quo illius sapor percipiatur, & præsertim eius vis penetret in dextrum latus, eò quia (inquiunt isti) ab aspide obstruitur iecur, & eius sensus penè perditur, vt ex his locis colligi possit potius iecur affectum esse. Dicendum pro solutione primum quod petitur ab hoc veneno esse cor, secundo loco iecur & cerebrum, vt iure Aegyptij etiam de iecore curam gerendam censuerint. aspidum venenum exitialissimum est; immò verò Moyse qui numquam fallit in Cantica sua scribit esse insanabile, neque solum irremediabile est, verum etiam citissimè interficit, vt se vidisse in Aegypto testatur Galenus. est tamen differentia, quia hirundinaceus statim interimit: terrestris autem spatio trium, aut quatuor horarum: ptyas verò paullò tardius. Curatio huius veneni cum citissimè iugulet, est sollicitanda, statim enim deueniendum est ad exuccionem plagæ, vel ore, vel arundine, vel cucurbitula, vel galli, aut palumbi podice; & quia vulnus obscurum & exiguum esse solet, curandum vt amplius reddatur, & vt scarificationibus sanguis partium circumpositarum extrahatur; quò peracto deueniendum statim ad ea quæ propriè aspidis veneno aduersantur: huiusmodi autem sunt ruta, quæ apposita vulneri bezoarticam vim habet. Theriaca maximè ab omnibus commendata est. fit quoque mistura quædam ex opio, myrrha, & centaurea, quæ applicata vulneri magnoperè confert; immò verò Aetius scribit centauream vino tritam, & potu exhibitam si non vomatur, liberare; sed si vomatur, certissimum signum esse futuræ mortis. Neque solum externis his remedijs sollicitandum est, verum etiam adhibenda interna, theriaca,

Hier. Mer. de morb. venenosis, & ven.

K

mithry-

De morbis venenosis, & venenis

mithrydatum, antidotus Zopyri, & antidoti illæ, quæ à Galeno proponuntur 2. de antidotis aduersus aspides. Marcus Varro dum 83. ætatis annum ageret scripsit, vrinam commorfi ab aspide potam singularissimum præsidium esse aduersus aspidis venena. Sed illud certissimum est Aegyptiorum inuentum, & experimentum acerum quò copiosius potetur, vtilius esse hoc in genere veneni, & narrat Plinius libro 23. cap. de aceto, fuisse quendam ab aspide commorsum, vas aceto plenum gestantem, quod quamprimum deposuisset. statim incipiebat sentire ictum, vbi verò iterum vas illud recipiebat illico omnis dolor, & malum cessabat, vt intelligi possit acetum esse singulare remedium aduersus hoc venenum.

De Vipera.

Cap. III.

SPIDEM iurè excipit viperæ tractatio, quæ & ipsa inter serpentes suum locum habet, vnde satis mirari non possum Augustini Suesani infantiam, qui in commen. ad primum Aristotel. de gener. animal. cap. decimo scribit viperam non esse serpentem, eò quod serpens ab Aristotel. dicatur ὄφης, vipera verò ἔχιδνα. certè mera puerilitas est, eò maximè quod ipsemet Aristot. 5. de gener. animal. cap. vlti. viperam ponit inter genera ὄφείων, seu serpentum, & quamquam certissimum sit viperam serpentem esse, ea tamen duas habet conditiones à reliquis serpentibus diuersas. vna est, quod sola viuum foetum edit, vt Aristotel. loco citato, & experientia docet, nam reliqui serpentes oua excludunt, & incubant; deinde pullos ex ouis faciunt: vipera verò oua primum intra se, & in ventre ex ouis viuum foetum edit, quem deinde excludit. altera conditio est, quod vt idem Aristot. scribit 8. de histor. animal. cap. 15. ceteri serpentes hyeme latent in terra, vipera autem in faxis: quam Aristot. sententiam cum Plinius lib. 8. cap. 39. perperam intellexisset, contrarium dixit, scilicet viperam in terra latere, & ceteros serpentes in faxis. Galen. lib. de theriaca ad Pison. secutus vt puto Nicandrum, & veteres, meram fabulam de vipera scriptis mandauit, quam alij deinceps quoque susceperunt: nam opinio fuit, viperam foeminam dum coit cum mare ei caput amputare, & deinde foetus quasi vindices paternæ mortis dum exeunt, discindere matris ventrem, atque ita matricidas exire. sed vt dixi hæc fabula est, quandoquidem non desunt, qui oculis viderint in pyxide viperam enixam esse foetus, atque ipsam & foetum superstites extitisse: narrat Philostratus in vita Apollonij Thianæi, vidisse se viperam foetus suos tenellos lambentem. sed cur plerique in hanc sententiam venerint, & præsertim Plinius

nus puto fuisse verba Aristot. malè intellecta quæ habet 5. de histor. animal. cap. vltimo, vbi scribit foetus viperæ corrodendis membranis, quibus intra vterum obuoluuntur exire, non enim Aristot. vult eos exire dilaniato matris gremio, sed tantum ruptis illis membranis, quibus inuoluuntur. Viperarum multæ sunt differentiæ secundum magnitudinem & paruitatem, nam aliæ paruæ sunt, vt illæ quæ oriuntur in regionibus frigidis, aliæ maiores, aliæ verò maximæ, ita vt referat Strabo lib. Geogr. 15. in India esse vyperas, quarum corpora non modo excedant longitudinem octo, vel nouem cubitorum, sed etiam sexdecim cubitis sint longæ, sunt colore cinericio, interdum subflauæ maculis nigris, vt plurimum interstinctæ. valdè differens est mas à foemina, nam foemina caput habet latius quam mas, ceruicem minus elatam, dentes quatuor, corpus crassius sed breuius, caudam magis extensam, tardius incedit. contra verò mas habet caput angustius, ceruicem magis eleuatam, solos duos dentes corpus & longius, & tenuius, & velociter incedit. De temperamento viperarum disputatum est non parum, Gal. lib. de loc. affec. 3. cap. vlt. scribit omnia animalia quæ frigidi sunt temperamenti hyeme se se in latebras recipere, & propterea tunc temporis vyperas ferè immobiles manere. ex quo loco minimè dubitandum est Galenum censuisse eas esse frigidi temperamenti. ceterum Auicenn. 6. quarti. tract. 3. cap. 21. manifestissimis verbis docet viperam esse calidi temperamenti, quinimmo 2. primi. doct. 2. cap. 15. scribit eius venenum calidum esse, eiusque calorem veneficam proprietatem adiuuare ad resoluendos spiritus cordis, vt non sit dubitandum mentem Auicennæ fuisse, viperam esse calidam. sequaces Auicennæ non contenti etiam mediocri caliditate viperarum, dixerunt esse intensissimè calidas, sed quod magis est, huic opinioni videtur quoque interdum assentiri Gal. qui lib. 11. de simpl. medic. circa initium loquens de carne viperarum, inquit eam exficcare, & moderatè calefacere. Responderi potest pro solutione huius dubij, vyperas secundum varia tempora considerari debere, scilicet aut secundum hyemem, aut secundum æstatem. si considerentur secundum hyemem frigidæ videntur, quia tunc nec edunt, nec mouentur, nec venenosæ sunt. si considerentur tempore æstatis calidæ, immò feruidæ videntur, ita vt Galenus 2. de loc. affect. cap. vlt. dixerit eas sub cane æstuosissimas esse, & furere. Sed hæc responsio minimè est commoda. primum quia si corpora viperarum etiam in summo æstatis contrectentur, ipso sensu gelidissimæ apparent, adhæc tum etiam sine cibo conseruantur, vt quod de alijs serpentibus dixi, idem & de his dicendum putem earum scilicet temperamentum esse frigidum, & hac in re Arabes longè lateque esse allucinatos. neque valet quod vt mox patebit, subsequantur in his casibus partis affectæ incendia, quæ caliditatem arguere videntur, quoniam id potius fit propter varietatem

K 2 subie-

De morbis venenosis, & venenis

De animalibus, quæ aculeo venena fundunt, & primum de scorpione. Cap. IIII.

SEQVITVR vt breuiter & perspicuè loquamur de his venenatis animalibus, quæ aculeo venenum fundunt, hæc enim omnia id habent commune, vt spirituale, seu materiale venenum non puram qualitatem effundant in corpora animalium. sed aduertendum vt docuit Arist. 4. de hist. ani. 7. horum animalium alia habere aculeum intra corpus, vt vespæ & apes, alia verò habere externum vt scorpiones, & quæ intus aculeum habent, aut illud exerunt ore, vt apes, quæ vsque adeò tenaciter ipsum infigunt, vt id postmodum non possint retrahere, propter quod dicebat Virgilius, vitamque in vulnere ponunt. alia verò exerunt aculeum aluo, vt scorpio. Cur autem hæc animalcula sint dotata à natura aculeo, Aristot. 4. de par. ani. 6. attulit hanc causam, scilicet vt se se tueri possint huiusmodi armis aduersus noxias bestias. Scorpio de quo nunc sumus acturi, animal est insectum exangue, quod vt habemus ab Arist. 5. de hist. anim. 26. quinque brachia habet ex vtraque parte instar forficum dentata, & solus caudam longam habet, & extensam, in qua plerunque vnus aculeus, interdum duo sunt: aculeus autem cauus est & plenus tabo venenato, addit Apollodorus quidam curiosus speculator etiam hoc venenum esse album, quod effundunt in corpora dum aculeo ipsa feriunt, vt à scriptoribus medicinæ appellentur vulnera huius animalis ictus potius, quàm morsus. Habet scorpio hanc peculiarem conditionem vt narrat Plin. lib. 29. cap. 4. quod numquam ferit volam manus, & ferè numquam percutit vllam partem, nisi vbi sit pilus, quod vtrum verum sit, non consulo vt quisquam experiatur. Nicander, & Aelianus, & Promotus nouem genera esse scorpionum tradiderunt, sed solum differentia vt ego puto colore, quia alios dicunt albos, seu subalbos esse, alios virides, alios nigros. omnia tamen hæc genera vt docet Arist. loc. cit. vermiculos gignunt, quos deinde incubant, atque adeò numerosa proles, & valida nascitur, vt dicant ab ipsa parentem interimi. sed non possum credere Arist. hæc omnia certò vidisse, sed potius ipsa accepisse ex libris Democriti præceptoris Hippocratis, qui fuit sagacissimus harum rerum indagator, & cuius libri si haberentur hodie forsan philosophia Aristotelis non esset in ea existimatione. Temperamentum huius animalis fuerunt qui existimarunt diuersum esse, secundum diuersa genera scorpionum, ita vt albi sint vnus temperamenti, virides & nigri sint alterius. sed huiusmodi sententia explosa est à disputatione Auer. 5. collect. cap. 26. vbi plurimis

plurimis verbis ostendit colorem positum esse in superficie corporum, & propterea ex ipso colore non esse iudicandas substantias remediorum, neque ipsorum temperamenta, vt non valeat hæc ratio, sunt diuersi coloris scorpiones, ergo sunt diuersi temperamenti. quare multò satius est dicere cum Gal. 3. lib. de loc. affect. cap. 7. & cum Auicen. 6. quarti. locis citatis, temperamentum omnium scorpionum esse frigidum. Symptomata quæ oriuntur ex morfibus scorpionum varia & diuersa sunt: nam vt habemus ex Promoto, vbi quis ab albo scorpione percutitur, dolores fiunt vehementes, circa plagam ipsam vsque adeò ingens suboritur incendium, vt locus videatur peruri, circa labia apparent veluti formicationes, oculi contorquentur, corpora videntur veluti guttis quibusdam percuti, in oculis fiunt lachrymæ viscidæ, tenaces, fitis, musculi, & nerui omnes quodammodo videntur tendi. Sin autem percutiatur quis à viridi scorpione fiunt quoque dolores vehementes, horrores, assiduus veluti frigoris sensus, ita vt Galen. 3. de loc. affect. 7. dixerit se quandoque audiuisse à percusso à scorpione, quod veluti glacie quadam corpus eius opprimebatur; sudores oboriuntur frigidi, & si partes infernæ percutiantur, tumores oriuntur in inguinibus, si partes superiores oriuntur in locis sub axillaribus, in his quoque solet interdum oriri conuulsio, solet anus extra procidere. Si à nigro scorpione venenum effundatur, delirant percussi, & veluti ignorantia quadam rerum perpetua detinentur, vultus contorquetur, indurantur omnes artus, & lingua crassa, & impotens ad loquendum redditur. tot sunt calamitates eorum qui ab hoc animali percutiuntur, quæ omnia mala nascuntur tum ob corporum percussorum varias dispositiones, tum maximè ob facultatem prauam, & aduersam huius veneni, de quo loquens interdum Galen. solebat dicere venenum scorpionis esse quidem minimum mole, sed facultate & immanitate esse maximum, atque potentissimum vt minimè dubitandum sit esse lethale, præsertim verò si à ieiuno scorpione effundatur, si tempore æstiuo, & sub cane. dicebat Plin. lib. 11. cap. 25. à veneno scorpionis maximè interimi foeminas, & præsertim virgines: viros autem solummodo interimi, quando mane à scorpione percutiuntur, eò quod tunc temporis cum nondum effuderint venenum ieiunum multò lethalius sit. Verum de eius quod dicitur veritate dubitari potest. nam Theophr. lib. 4. de hist. plan. cap. 10. scribit nonnulla esse venena, quæ malè tractant serpentes & ab ijs homines nihil patiuntur, vt sunt scorpiones, ita quod manifestè asserere videtur eos minimè hominibus exitiosos esse. Dicendum est sententiam Theophrasti. nisi prudenter intelligatur, falsissimam esse, & tanto philosopho indignam: rectè autem intelligetur, si dicamus ipsum non de omnibus, sed de aliquibus scorpionibus esse locutum, quasi non omne genus scorpionum hominibus lethale

De morbis venenosis, & venenis

lethale sit: Quod autem reperiantur scorpiones, qui non sint hominibus lethales, vt prætermittam testimonium Promoti, qui de albo scorpione id asserit, est auctoritas Arist. 8. de hist. anim. cap. 28. vbi scribit in Syria magnos fieri scorpiones, qui interimunt bestias, & præsertim fues, qui alioquin à venenatis pati non solent. circa Pharum autem qui est locus in Aegypto, inquit scorpiones minime exitiosos esse, cui etiam sententiæ videtur consentire Galen. lib. 3. de alimen. facul. vbi scribit in Aegypto à plerisque impunè comedi solere scorpiones, vt certum sit sicuti alicubi sunt venenati & lethales, ita alibi nihil nocere, atque de his locutum esse Theophrastum. Galen. lib. 10. de simpl. medic. ad morsus scorpionis præstantissimum remedium esse docet saliuæ humanæ vsum, & præsertim corporis ieiuni, vbi etiam refert historiam, qua compertum fuit solam saliuam humanam occidere scorpiones. sed præ ceteris omnibus magnoperè confert commorsis à scorpione, si illud idem animal quod venenum intulit, parti commorsæ affricetur, id quod ipsemet Galen. comprobauit & lib. de ther. ad Pis. 10. & lib. 11. de simpl. medic. cap. de dracone marino, quia vero, vt ipsemet Galenus testatur 3. de locis affect. 7. scorpiones altè & profundè aculeum inferunt, ita vt vulnus quidem sit profundum, sed tenue, & obscurum, eapropter magna vi, magna diligentia sunt affricanda remedia parti ipsi commorsæ, vt scilicet motu, & attritione possit vis remedij altius penetrare, propter quod etiam magnopere iuuat, vt remedia, & fomenta, quæ applicantur in his casibus sint liquori alicui commista, qui possit perducere vim in profundas partes. itaque iure laudatur fomentum maioranæ cum vrina humana, fomentum myrthi in vino, cyperus, calamentum, pulegium, assa foetida in vino applicata mirificè iuuare solet huiusmodi commorsos. Laudant plerique Theriacam diatefferon vocatam, asparagum in vino elixatum, & alia quamplurima, quæ proponuntur à Gal. lib. 2. de antidotis.

*

De Phalangijs Cap. V.

VCCEDIT tractatio Phalangiorum, quæ ab Auicenna & sequacibus rotellæ dicuntur, & sunt citra omnium controuersiam ex genere araneorum. sed illud in primis sciendum est veteres, vt narrat Plin. lib. 29. cap. 4. distinxisse phalangia ab araneis in hoc, quod araneas appellarint quæ non sunt venenatæ, phalangia verò quæ sunt. Ceterum huiusmodi differentia apud Medicos non inuenitur, quandoquidem vt videre est apud Aetium & Paullum Æginetam ipsi tractationem faciunt separatam & de aranea venenosa, & de phalangijs, quasi voluerint ipsi araneas communiter appellatas venenosas fieri. Vt cumq; autem sit, hac de re illud certum est, phalangium animal esse insectum, & sanguinis expers, quod plura brachia habet tenuia & longa, nec non tribus veluti internodijs donata; propter quam conditionem scribunt vocata esse phalangia, quod pedes habeant ad imitationem digitorum humanorum, quorum internodia appellantur phalanges. Variæ & diuinæ penè conditiones huius animalis describuntur ab auctoribus, sed potissimum ab Arist. 9. de hist. ani. cap. 39. & ab Alber. Mag. de anim. cap. 1. inter alias autem hanc vnã habent, tam phalangia quàm araneæ, quòd siue sint in terra, siue supra terram, telam quandam construunt, vt ea venentur animalcula pro cibo: quæ vbi irretiuerint vi quadam mirifica exugunt ipsorum humiditatem, ita vt cadauera sola relinquunt, quomodo verò faciant telam, Democritus fuit huius sententiæ ex puris excrementis aluo emissis eam fieri. Alber. Mag. loco citato putauit sententiam fuisse Aristotelis, quòd hæc tela fiat à parte alimenti transmissa per corpus, eo pacto quo bombyces vocati faciunt telas sericeas. sed vera sententia Arist. habetur lib. 9. de hist. anim. 39. vbi scribit, fieri eiusmodi telas eo pacto, quo fiunt cortices in animalibus, nimirum ex crassiore, & terrestriori parte ipsius alimenti. sed huiusmodi disputatio subtilior est ipsis telis araneorum, quare à Medicis dimittenda. Illud autem scire ad nos pertinet, animal hoc effundere venenum aculeo paruo, vel quemadmodum dicebat Gal. ore. Auic. 6. quarti. tract. 5. cap. 5. imponit Gal. quasi dixerit phalangia non ferire venas quemadmodum scorpiones, sed vera Galeni sententia fuit 3. de loc. affect. 7. ictus scorpionis in hoc differre ab ictibus phalangiorum, quod hi altè inferunt aculeum, ita vt pungant venas arterias & neruos: illa verò pungere & ferire tantummodo cutim, ita tamen vt à cute deinde venenum ipsum communicetur omnibus partibus subiectis, tam neruosis quàm carneis, eò quia vt ait Gal. cutis ipsa & continua est, & neruosa. Sed dicet quis si animal hoc venenosum est, qua ratione Albertus

Hier. Mer. de morb. venenosis, & ven.

L

Ma-

De morbis venenosis, & venenis

Magnus 7. de anim. 5. scribit se vidisse puellam quæ persequebatur araneas, & ijs vescebatur? Dico, quod aliàs dixi, verè hæc animalia esse venenata secundum totum corpus, nam vt relatum est à Nicolao Florentino sæpe mortui sunt homines ex potu alicuius liquoris, in quo extincta fuerat aranea, quod autem reperiatur quispiam, qui impunè vescatur hoc genere animalis, fit nulla alia ratione, nisi secreta quadam sympathia & similitudine hominis ad huiusmodi animal. Vnde non possum assentiri Plutarcho, qui in libro de capienda vtilitate ab inimicis putauit animalia omnia, quæ vescuntur serpentibus & scorpionibus, & alijs venenatis id facere, quia robustissimo sunt ventriculo, ac optima valetudine, cum secus sæpè contingat, vt & inter animalia, & inter homines hi potissimum res venenatas impunè edant, qui & imbecilla valetudine, & infirmo sunt stomacho. Temperamentum huius animalis citra controuersiam & frigidum & siccum est, vnde colligebat Alber. Mag. etiam venenum eius frigidum esse, quod ego quoque facile confirmabo: sed si intelligere voluit hoc venenum exitiale esse propter frigus, falsissimum est, quia quantumcumque fateamur ingens frigus huius animalis, vsque adeò tamen parua illius moles est, vt non possit officere, quemadmodum dicebat Galenus centesimam partem scintillæ ignis non lædere. Rideo etiam interdum eximiam nonnullorum diligentiam, qui imaginati sunt hoc animal lædere propter prauitatem humoris melancholici, quo abundat; certe si hic humor in eo consisteret, necessarium esset, vt multò subtilior esset, quàm fila araneorum, quod quidem neque vsu, neque ratione compertum est. Debet ergo constitutum esse arcanam, & lethalissimam vim esse, qua venenum horum animalium infectum est. Nicander nouem genera araneorum & phalangiorum proponit. Arist. tria summa facit, quæ deinde in plures species diuidit. Aetius & Promotus sex. Auicennas autem imponit Gal. loco citato, quasi effecerit duodecim genera phalangiorum: sed apud Galenum huiusmodi numerum inuenire non potui, neque tamen id refert scire, vtrum tot, vel tot sint genera. fat sit diuersitatem & differentiam omnium horum animalium positam esse in varietate colorum, atque etiam in magnitudine, quoniam alia sunt flaua, alia cinericia, alia alba, alia nigra, alia parua, alia magna, & alia phalangiorum in terra viuunt, alia in parietibus. Symptomata quæ inferunt, complura sunt, in primis vulnus ipsorum superficiale, atque adeo exile est vt vix perspiciatur, verum tamen dolores fiunt circa vulnus, tumores, qui modò liuidi, modò rubri, modò flaui sunt, tumescit interdum totum corpus, atque etiam graue fit, fiunt tremores, spasmi, vigiliæ, dolores capitis, stomachi, vomitus, difficultas egerendi vrinam & fœces, rubor in toto corpore. proponit vnum Aetius, & est quod quando mingunt commorfi à phalangijs, aut egerunt fœces, aut vomunt

munt sæpè & in vrina, & in fœcibus, & in vomitu apparent veluti telæ aranearū, quam sententiam retulit etiam Auicennas tamquam suam, & Arabicæ medicinæ sectatores, qui circa hoc symptoma mira figmenta faciunt, vt etiam de vrina eorum, qui commorfi sunt à cane rabido. sed vt ingenuè dicam, non puto ego hanc rem ita esse æstimandam, vt diligentius ratio & caussa illius indaganda sit, quandoquidem etiam in ijs, qui non sunt commorfi à phalangijs apparent plerumque & in vrinis, & in fœcibus veluti telæ araneorum. sat ergo est, accidentia sæuissima oriri ex morfu phalangiorum, & consequenter nisi huic veneno occurratur, magnopere exitiale esse. Curatio eorum qui commorfi sunt à phalangijs non admodum diuersa est à curatione commorfionis à scorpione; nam & in hoc veneno cum vulnus sit exile & obscurum, magna fricatione sunt ipsi remedia adhibenda, & inter cetera laudat Auic. & Aetius, vt commorfi frequenter balneis immergantur, quia sic omnis dolor & omnis cruciatus facilè euanescit. iuuat etiam fouere loca ipsa vino, in quo bullierint origanum, serpillum, ruta; iuuat etiam affricare & potare theriacam. potus vini quoque commendatur, præsertim in quo bullierit calamus odoratus, sed complura similia videre est apud Aetium.

De Tarantula. Cap. VI.

NTER phalangia, & araneas adnumerant nonnulli animal illud, quod Tarantula populari nomine appellatur, & est propria Italiae, & præsertim Apuliae, vnde intelligi potest fefellisse Plinium, qui scripsit phalangium esse Italiae peregrinum, quandoquidem non solum hoc genus est Italiae peculiare verum etiam multa alia genera in regionibus Italiae nascuntur, vt & experientia, & auctoritate scriptorum comprobatum est. Facit hoc animal mirabilia symptomata, & penè omnia quæ faciunt araneæ & scorpiones, & alia; vnum verò dicunt præcipuum facere, quod quando momordit aliquem in eo statu, & opere in quo inuenit semper eum conseruat, vsque quo venenum è corpore pulsus sit, ita vt si mordet aliquem ambulans semper ille ambulat, si tripudiantem semper tripudiat, si ridentem semper ridet. vtrum autem hoc verum sit, ego affirmare non audeo, sed qui in Apulia versati sunt, illud pro certo affirmant, & aliquando vidi quendam qui perpetuò saltabat, & dicebat se se commorsum à tarantula, sed cum à prætore esset captus, & funi alligatus, curatus fuit. præ ceteris tamen aduersus morsum tarantulæ dicunt magnoperè facere musicam. sed remedia huius veneni potius ab incolis Apuliae petenda sunt, & hic sit finis tractationis particularis de venenis, quæ ab animalibus immittuntur.

De morbis venenosis, & venenis

De venenis ore sumptis, & primum de Opio.

Cap. VII.

QUAM rationem sum secutus in tractandis venenis, quæ ab animalibus inferuntur; eandem quoque seruaturus sum in ijs, quæ ore sumuntur, vt scilicet in vnoquoque genere vnum, vel alterum seligam, cuius exemplo possint deinceps singula venena tractari. Sumam autem initium ab Opio, quod vt docet Dioscor. lib. 4. cap. 60. & Plin. eum secutus lib. 20. cap. 22. fit duobus modis, vel enim contunduntur folia & caules ipsius papaueris, atque ex illis contusis succus exprimitur, qui exsiccatus & in vsum seruatus dicitur meconium. alter modus faciendi opium est, quod inciduntur scapi secundum cutim, & ex incisura succus ille, qui instar lacrymæ defluit digito colligitur, & deinde concretus seruatur. at si auctorum mens perspiciatur postremum hoc genus solet verè nuncupari opium, eò quia vt dicit Dioscorides, meconium est multò inefficacius, quàm sit hæc lacryma, quæ est verum opium Galen. 2. de antid. 7. ex sententia Asclepiadis videtur secus sensisse, nimirum quod appellat Dioscorides meconium, ipse videtur nuncupasse succum papaueris; quod autem appellat Dioscor. opium ipse nuncupat meconium. Sciendum autem ne quem decipiat ille interpretes, quod vbi dicit Galenus lingua Græca *μικρόνιον*, transfert ille lacrymam papaueris, quod non satis accommodatè factum est. Scribonius in lib. de medic. videtur hac in re secutus Asclepiadem cum opium, quod efficacius est, appellauit meconium: secus quam Dioscorid. sed vtrumque sit, illud perspectum esse debet, succum expressum papaueris viridis esse inefficaciorum quàm lacrymam vtrumque tamen hoc medicamentum venenosum esse, quandoquidem vt docet Galen. 1. de temp. 4. naturam toto genere homini contrariam habet, illud tamen sciendum est huiusmodi vim opij esse satis exiguam, & inefficacem, respectu aliorum venenorum; & hinc est quod vt interimat opus habet, & qualitate actiua tamquam organo, & copia maiore quàm alia venena, quemadmodum sæpius dixi ex sententia Galen. Quæ autem sit qualitas illa, quæ auxiliatur facultati deleteriæ opij, explicuit in primis Dioscor. loco citato, tum Gal. lib. 7. de simpl. medic. & postremo Auic. lib. 2. omnes hi, & sequaces ipsorum conuenerunt opium esse frigidum in quarto & vltimo gradu: de qualitatibus passiuis Gal. suam non explicuit sententiam, sed Diosc. dicit opium exsiccare, & Auicen. addidit exsiccare in quarto gradu, qua de re non obscuræ oriuntur difficultates, & in primis dubium est de qualitate passiuâ, vtrum scilicet opium sit siccum, nam si esse-

si effectus opij ipsius spectemus minimè siccum esse videtur, quandoquidem inducit non solum somnos, verum etiam sopores inexcitabiles & lethargicos. Galen. 2. aphorism. 3. loquens de somno, inquit si frigiditas iungatur humiditati efficere somnos lethargicos, si iungatur siccitati inducere catalepses. seu vigiles stupores, vt ex hoc Galeni ratiocinio liceat colligere, non posse opium esse siccum, quia facit lethargicas affectiones: illud etiam compertum est. ætatem decrepitam maximè vigilem esse, & minimè somnolentam, quæ tamen frigida & sicca est. de qualitatibus etiam actiuis non minor est quæstio, diximus enim quæ fuerit sententia & Galen. & Dioscor. & Auicennæ: sed contra sunt & rationes & exempla; ratio est, quia vt prodidit Galenus, & Auicenna vbique sapor amarus est sequax caliditatis non frigiditatis, sed opium amarum est, itaque calidum potius quam frigidum; neque valet in opio esse partes frigidas & calidas, quia vt acutissime respondet Auerr. 5. collecta. 27. qualitates secundæ sequuntur secundum gradum qualitates primas, ita vt si qualitas secunda sit remissa, sequatur & primam remissam; si sit intensa, sequatur & primam intensam. iam verò amaritudo opij est intentissima, quare debet quoque caliditas eius esse intentissima: hac enim ratione putauit Auerroes se cogere Medicos, vt asserant non semper amarorem sequi caliditatem. alia ratio est, quia odorata omnia sequuntur calorem, vt docuit Aristoteles libro de sens. & sensili 5. & Galen. 4. de simplic. medicamen. cap. 22. sed opium odoratum est, hoc est graui & tetra odore præditum, quapropter calidum potius quam frigidum; adsunt & exempla, nam sunt complures nationes & in Austria, & in agro Tridentino, quæ vescuntur semine papaueris, & in placentis, & ad conficiendum oleum, neque tamen à frigiditate huius feminis vmquam læduntur. idem quoque fit in Aegypto, neque valet quidquam ratio Conciliatoris differ. 204. scilicet quod illud contingat propter cœli Aegyptiorum varietatem, quoniam potius deberet contrarium esse, quia si verum est vt scribit Alexander in problem. vina in Aegypto fieri frigida, quod scilicet ob calorem externum terra ipsorum minus caleat, multò ergo magis deberet frigidum esse in Aegypto papauer quam alibi ob eandem hanc causam: adhæc Turcæ & Indi etiam nunc vtuntur quodam succo ad excitandam libidinem, & ad exhilarandos animos, quem appellant amphian, & omnes dicunt qui ad eas regiones appulerunt illum succum esse opium, vt hoc exemplo liceat etiam asserere opium esse potius calidum, quam frigidum. de hac quæstione pro nunc scire sat erit opium mistum esse ex partibus frigidis, atque etiam calidis, necnon ex ficcis, & humidis, atq; ita esse compositas huiusmodi qualitates, vt vix appareant omnes, neque ab inuicem benè discerni possint: non sunt enim per coctionem ita castigatæ, & temperatæ quemadmodum deberent; quo fit vt non sit mirum

De morbis venenosis, & venenis

mirum si apparent effectus frigidi & interdum calidi. quamquam frigiditas partes superare experientia ipsa satis ostendit. neque valet, quia amaritudo sit maxima, calorem etiam maximum esse debere, quandoquidem amaroris tanta est vis, ut quantumcumque minimus sit hic sapor, longè alios semper videatur excedere, idque compertum est usu, quia si modicum aloes multo melli commisceatur, semper apparet, amaror insignis eò quia usque adeò hic sapor gustui nostro inimicus est, ut semper magis appareat quam ullus alius. quæ etiam ratio facit ut non sit mirum, si odorem grauem, & tetrum de se mittit, quia ut habetur apud Aristot. in sect. problem. pertinente ad odores, & etiam apud Alexandrum, odores pravi fiunt ex inconcoctione, quemadmodum grati ex concoctione: at partes opij sunt inconcoctæ, non est iccirco ex hoc arguendum opium esse calidum, quia grauiter olet. quod autem fiant ab ipso effectus calidi causa est, tum quia ut docuerunt Galenus & Dioscorides variæ sunt papaueris species, inter quas sunt etiam aliquæ, quæ non nocent, tum quod propter cœli & terræ varietatem fieri potest, ut non solum in longo interstitio verumetiam in breui videantur miræ earundem arborum varietates, ut præ ceteris significauit Hippocrat. lib. 4. de morb. atque etiam Theophr. & Mesues. Effectus opij variij & diuersi sunt, in primis autem solet cognosci opium ex ipso graui odore, quem relinquit in corpore illius, qui ipsum assumpsit: nam cum in satis insigni copia sumatur, si debet nocere, fieri non potest, quin amarorem, & grauitatem odoris corpori inserat: adhæc fiunt somni inexcitabiles, exitiales, lethargici, pallor totius corporis, sensuum stupiditas, laxitas genarum, inflammationes labiorum, ut docet Nicander, singultus, narium torturæ, præcordiorum diuulsiones, addit Scribonius Largus, fieri etiam anhelitus difficultatem, & Nicander describit faciem eorum, qui opium sumpserunt quasi cadauerosam & Hippocraticam, quod scilicet propter caloris extinctionem, fiant tempora demissa, oculi caui, & nares acutæ. lethale est ut dicebam opium, & ita lethale, ut nisi succuratur, citò interimat, quare si quis hoc venenum sumpserit in curatione illius statim, ut monuit Galenus ex sententia Asclepiadis 2. de antid. 7. deueniendum est ad vomitum, & clysteres: vomitus concitandus est oleo & mulsa, aceto, oxymelle, sed quia usque adeò grauati sunt sopore, qui sumpserunt opium, ut interdum neque os aperire possint, studendum est quamprimum eos à somno excitare, quod fit arctissimis ligaturis, asperis frictionibus, vellicationibus omnium extremorum, & præsertim narium & aurium, sternutatorijs, præcipuè sinapi & castoreo; nam dicebat Galen. 8. de compos. medicamen. secundum locos castoreum esse veram, & efficacem antidotum ipsius opij, quare accepta æquali portione sinapis, & castorei, atque naribus immissa poterunt sternutationes fieri, & ad expergefaciendum

dum Scribonius Largus laudat, vt in his casibus sinapi aceto teratur, atque extremis artubus apponatur, & loco huius nisi profuerint, poterunt cauteria adhiberi, & vesicatoria, qualia solent passim vsurpari. vbi excitatus fuerit æger, vt dicebam, concitandus est vomitus, & clysteres infundendi, qui in tanto sensuum stupore necessarium est, vt sint acres & vehementes, cuiusmodi iam retuli. postquam autem & vomitu & clysteribus fuerit venenum è corpore eductum, studendum est, vt & vis venefica & frigus relictum in membris omnino deleatur, quod quidem fit ijs medicamentis & internis & externis, quæ possunt simul & calefacere & veneni vim comprimere. extrinsecus laudatur vsus balneorum, laconica conferunt, & balnea naturalia, dropacismi, frictiones factæ ex nitro & sinapi. intus verò confert sumere theriacam antiquam cum vino, Mithrydaticam confectionem cum vino, vel vinum ipsum meracum, vinum cum pipere, piper ipsum, diatrion pipereon, diacalamenthum, aromaticum rosatum, quæ omnia medicamenta debent vsurpari, vsque quo certum argumentum appareat omnes veneni opij reliquias esse superatas.

De venenis calidis, & peculiariter de Euphorbio.

Cap. VIII.

NTER venena calida, primum locum tribuere videntur auctores euphorbio, quod est succus, seu gummi quoddam arboris inuentum à Iuba Rege, vt docuit Plinius lib. 25. cap. 7. & nominatum est euphorbium nomine Medici ipsius Regis Iubæ, qui vocabatur Euphorbus, & frater fuit Antonij Musæ Medici Augusti Cæsaris, quæ volui dixisse, ne quis miretur si Theophrastus Euphorbij nullam mentionem fecit, quandoquidem longè antecessit hæc tempora, in quibus inuenta est hæc planta. Galenus etiam pauca omnino de euphorbio scripsit lib. 2. de medic. local. cap. 3. nec non 3. de medic. per gener. si mentionem fecit euphorbij, potius aliorum relatione locutus est. Diosco. autem diligentius persecutus est modum colligendi euphorbium, quod scripsit conseruari in ventriculis ouium, quemadmodum etiam Galen. confirmavit 9. de medic. localib. cap. 4. cur autem potius hoc genus gummatum conseruetur hoc genere ventris, puto fieri secreta proprietate, quæ manifesta qualitate: quandoquidem Hippoc. 4. lib. de morb. scribit Africanos populos vti pellibus pro indumentis, & iumentorum ventriculis pro crumenis, quasi propter duritiem, non magis ouium quam aliorum animalium esset ventriculus eligendus. Omnes Arabes docuerunt euphorbium esse calidum & siccum in quarto gradu, præsertim verò

De morbis venenosis, & venenis

verò Mesues. addit Serapio si euphorbij drachmæ tres sumantur, interimere: nec miretur quis Serapionem docuisse hanc mensuram, quasi sit venenorum demonstrator, quia vbi medicamenta lethalia crebro veniunt in vsum Medicum, licet docere mensuram lethalem, vt possint qui vtuntur cauere huiusmodi mensuras: in alijs autem venenis minime hoc licet. & propterea non possum excusare Arnaldum Villanouanum, qui in libro suo de venenis demonstrauit mensuras ferè omnium venenorum: & quamquam euphorbium sit calidum & siccum in quarto gradu, ac propterea interimat, verumtamen habet & ipsum proprietatem aduersariam naturæ nostræ, quò fit vt Andromachus dum recenseret commoda suæ Theriacæ inter alia scripserit ipsam valere aduersus venenum euphorbij. quamquam multò efficacior est euphorbij vis manifesta quam secreta, vt iurè Arabes Medici dixerint euphorbium esse inflammatium. Galen. verò 6. de simplic. medic. dixerit esse causticum. Sed cum opium & euphorbium sint venena, tam occultis, quàm manifestis qualitatibus, iure posset quispiam percunctari à me, vtrum sit magis venenum opium ne an euphorbium? nam vtraque sunt in quarto gradu. Dico opium multò magis venenum esse: & ratio est, quia temperatura humana, & calor noster est in primo gradu, aut ad summum in secundo: iam verò ab huiuscemodi gradu caloris multò remotiora sunt frigida in quarto gradu quam calida in quarto, vt cum sint remotiora, iure etiam sint magis contraria, & consequenter magis inimica. Effectus euphorbij sunt, ingens æstuatio, inflammatio oris, ventriculi, intestinorum, fitis, singultus, conuulsio, fluxus. quæ omnia ortum ducunt ab vno calore immenso. Quare curatio huius veneni tota posita est in educatione euphorbij per vomitum, & per clysteres. Pro vomitu laudant omnes oleum rosatum, quòd non solù prouocat ipsum, verumetiam simul incendium veneni permulcet: si etiam butyrū huic oleo misceatur optimum est. maxime autem omnium conueniunt clysteres, qui fiunt ex lacte, oleo rosaceo, butyro. Vbi verò vomitu & clysteribus fuerit eductum venenum, quoniam solent reliquie incendijs permanere, enitendum est, vt medicamentis refrigerantibus compescatur omnis feruor, vnde magnoperè valet aqua hordei copiose sumpta, aqua endiuixæ, lactucæ. præ cæteris autem confert magnoperè serum caprinum, aut quodcumque larga copia acceptum. coagula animalium omnia commendantur ab Auicenna, quæ administrari possunt liquata aut aqua hordei, aut iure aliquo pingui, & similibus.

De

De Arsenico.

Cap. IX.

INTER calida venena & naturam nostram corrumpentia adnumerat Gal. de simpl. med. 15. arsenicum, seu arrenicum, nam vtroque hoc nomine vtuntur sæpissimè Medici Græci. Duplex autem est arsenicum, alterum naturale, alterum verò factitium. naturale est quod spontè oritur in metallis, cuiusmodi dicuntur esse in Caria, atque etiam in Ponto. Vocatur autem huiusmodi arsenicum, auripigmentum, atque etiam sandaraca; nam tam auripigmentum, quàm sandaraca fiunt in iisdem mineris. & differunt dumtaxat secundum maiorem & minorem naturæ coctionem. solent autem appellari & auripigmentum, & sandaraca arsenicum citrinum. Auctor libro de plantis sub nomine Aristotelis loquens de arsenico fabulosam quandam illius generationem attulit, vbi scribit fieri arsenicum ex aquis sulphuratis accensis, & limo æris permistis: sed quod magis est, subiungit, ex auripigmento & arsenico fieri etiam plantas. atqui citius fieret homo ex luto, quàm planta ex arsenico. factitium duplex est, aliud fit ex arsenico naturali & sale pari pondere mistis, necnon in fictili combustis, donec vapores concrecant circa vas instar crysalli, vnde huiusmodi arsenicum cristallinum nuncupari consuevit. aliud factitium est, quod fit ex arsenico naturali & sulphure simul combustis & mistis, quod genus Arabes Medici appellant realgad, nostri corrupto Arabum vocabulo vocant rizagal. Vtrumque tamen genus est calidum & siccum in quarto gradu, immo verò in fine quarti gradus, & quamquam ratione harum qualitatum excedentium fit aduersarium naturæ nostræ, habet tamen & proprietatem occultam, & deleteriam aduersus nos ita vt si comparetur euphorbio proprietas hæc lethifera multò maior & efficacior est in arsenico, quàm euphorbio, vt propterea etiam fit magis mortale. Inuentum est temporibus nostris arsenicum supra cordis regionem gestatum tempore pestilentiae, magnum adiumentum attulisse: quod non est mirum, cum iam pridem dixerim aliqua venena esse veluti alexipharmaca, & antidotos aduersus alia venena, vt nō sit raioni dissentaneum, arsenicum aduersus pestilentiae venenum antipathiam habere, quæ madmodum habet argētum viuum aduersus toxicum: nisi fortè dicere velimus, hoc facere mirifica sua exsiccandi vi; sed si hoc esset, pleraque alia sunt, quæ huiusmodi vi polent, & tamen non ita conferre putantur. Accidentia arsenici sunt ferè eadem, quæ etiam euphorbij, sed paullulum valentiora; nam sitis & inflammatio maior est, immo verò vlcerantur labia oris, stomachus, intestina, conuelluntur omnes nerui, singultiunt: hinc dolores & cruciatus intestinorum incredibiles exsurgunt, quæ omnia cum nota haberē die-

Hier. Mer. de morb. venenosis, & ven.

M

bus

De morbis venenosis, & venenis

bus elapsis cum ductusq; essem ad videndos tres illos iuvenes miseros, qui vna nocte extincti sunt, iudicavi eos ebrios arsenicum sumpsisse præmentis errore, quod scilicet apparerent & nares, & labia, & ora esse ulcerata. Ratio curationis horum venenorum est, vt quemadmodum de euphorbio dicebam, statim vomitus prouocetur oleo rosaceo, lacte, butyro, & melle, iure pingui copioso, deinde fiant clysteres, postea vt capiantur ea, quæ possunt visciditate, & frigiditate occurrere facultati ipsius arsenici corruptoriæ & ulceratoriæ, præ ceteris autem, vt ego puto, mirificè confert, si qui sumpserit arsenicum, statim aquam copiose bibat, & præterquam quod hoc mihi compertum est, qui quandoque in cauer-nas, nisi canes vbi arsenicum erat, atque eos exanimis extractos, vbi copia bibendi aquam facta esset, reuixisse vidi, potest quoque idem docere nos exemplum murium, qui si quando accepto arsenico aquam biberint, liberari videntur, tum & hoc, quod relatum est de vulpibus à Plutarcho 6. Symp. cap. 2. scilicet vbi degustarint amygdalas amaras præ insigni siccitate interire, nisi statim aquam bibant. Hoc verò pacto & curanda & tractanda erit quoque omnis læsio, quæ contingit ex calce: nam calx cum & ipsa sit calida & sicca in quarto gradu, & hac ratione venenet, eadem penè accidentia facit, quæ euphorbium & arsenicum, & consequenter eandem curandi rationem postulat.

De venenis septicis, seu putrefacientibus, & peculiariter de Aconito. Cap. X.

THEOPHRASTVS lib. 9. de hist. plant. 16. & Gal. lib. 5. de simpl. medic. c. 15. necnon lib. 6. c. de aconito, proposuerunt inter septica & putrefacientia venena aconitū quod Plin. lib. 27. c. 2. dixit esse omnium venenorum occisimum hoc est & potentissimum & celerrimum in occidendo. Sed si veteres cognouissent venena reperiri, quæ hodie habentur, & præsertim in regionibus Indicis, & Mauritanis, dixissent profecto multò acutiora & celeriora aconito, vnde hæc planta nomen aconiti sit adepta, variæ sunt sententiæ, aliqui putant sic appellatam esse, quod vbi nascitur nullus puluis adsit, nam *ἀκονίτις* apud Græcos, idem est ac si dicatur sine puluere. alij putarunt sic vocatum esse, quod oriatur in saxis, quæ vocantur acones. Theophrastus dixit sic vocatam, quod nascatur in Acone, qui est vicus Periandinorum populorum in Ponto; vtcumq; sit satis est plantam hanc, neque fructu, neque folio quidquam nocere, sed tantummodo succo radicis; nam sunt plantæ, quæ venenatæ sunt flore, sunt quæ fructu vt mandragora, sunt quæ radice vt aconitum. Cur autem potius in radice venenū hæc planta gerat, quàm in folio, vel in fructu;

Et; puto ego nullam potiore posse assignari causam, quam proprietatem specificam ipsius. Nicander vnum genus aconiti videtur proposuisse: Dioscorides duo fecit, sunt qui tria, & recentiores stirpium investigatores inuenerunt quoque nouem genera, inter quæ adnumerant napellum celeberrimum venenum, adeò quod quæcumque de aconito dicuntur, possint quoque referri ad ipsum napellum. Vtrum autem toxicum frequenter nominatum à scriptoribus sit reponendum inter aconiti genera, decernendum est. Promotus quem ego Græca manuscriptum habeo, fuit huius sententiæ toxicum fuisse non simplex genus stirpis, sed venenum quoddam compositum, quemadmodum etiam pharicum. sed puto ego toxicum, neque fuisse apud veteres vllum genus stirpis venenatæ, neque medicamenti venenati compositi, sed appellatum fuisse toxicum omne veneni genus, quo tela & sagittæ venenabantur, quæ à Græcis vocantur τόξα, seu τοξήματα; vnde cum inueniatur veteres consueuisse tingere sagittas napello, aconito, pardalianche, elleboro, & plerisque alijs succis venenatis, tum simplicibus, tum mixtis, sit vt putem, omnia hæc & potuisse, & posse hoc tempore appellari toxica, scilicet à sagittis, quæ tinguntur ipsis; nam apud Galenum lib. de ther. ad Pison. cap. 10. scripta est quædam historia helenij, qua videtur existimasse helenium esse venenum, quo tingebantur sagittæ, & quia certum est apud stirpium scriptores, helenium non fuisse, neque esse venenum, sed herbam quandam aliam ab Helena repertam, hinc plerique putarunt eam non esse Galeni farinam, & ideo librum illum esse spurium, & quamquam ea de re iudicium nostrum sit in voluminibus Galeni à Iuntis editis, tamen quoque hoc loco volo quidpiam aliud dicere. Iulius Scaliger tempestate nostra vir doctissimus in suis commentarijs ad librum Arist. de plantis putauit locum illum Galen. ita esse corrigendum, vt loco helenij scribatur velenium, scilicet ἀπὸ τῶν βελῶν, hoc est ab armis, & à sagittis, quasi eo in loco vsus sit hac voce populari & Romana, quæ idem significat, quod sonat apud Græcos vox toxici: & certè hæc coniectura mihi non displicet, & si enim huiusmodi vox nimirum velenium non reperiatur apud scriptores Græcos nihil refert, quia vox est materna populi Romani, & Galenus solet interdum vsurpare huiusmodi voces, quemadmodum 7. Meth. nominat decoctam, quæ erat vox non Græca, sed populi Romani, & certè si prius huiusmodi rem cognouissem, forsan eam interseruissem inter alias rationes, quibus vtar ad probandum librum illum præstantissimum fuisse Galeni, poterit hoc tamen eo in loco adiungi. De temperamento aconiti nihil certi prodiderunt scriptores veteres, Ioannes Gorreus Medicus celeberrimus in adnotationibus suis ad Nicædrū voluit aconitū frigidum esse, & adductus est hac ratione, quoniam curatur medicamentis calidis, cuiusmodi proponit Nicæder. posset etiam & alia

De morbis venenosis, & venenis

ratio addi frigidum, scilicet esse idcirco quia nascatur in regionibus frigidis vt est Pontus; sed (pace huius viri dicam) deceptus est, quandoquidem vt docuit Galen. 5. de simpl. med. cap. 15. & Auic. libro 2. non longe ab initio medicamenta omnia, & venena putrefactia calida sunt & humida, vnde cum aconitum septicum sit, seu putrefactorium, quis dubitat necessarium esse vt sit calidum & humidum, neque valet, quod curetur remedijs calidis, quia remedia putredinis sunt omnia sicca, siue sint calida, siue frigida; immo verò quotiescunque volumus statim cōpescere ingentes putredines, vtimur medicamentis calidis & siccis, quē admodum manifestum est in curatione gangrenæ, quæ licet originem ducat ab immenso incendio, tamen vt comprimatur, solemus adhibere & lixiuia & calcem, quæ est calidissima, & siccissima: neque etiam valet aconitum esse frigidum, quia oriatur in regionibus frigidis, quandoquidem in his ob aeris rigorem solent intima terræ calidissima esse, vt propterea in Ponto dixerit Theophr. in libro de igne metalla liquari ob calorem coactum in terra, vt non sit mirū, si in regionibus frigidis oriantur, & fiāt radices in terra calidissimæ, atque hoc est quod dicebat Alex. 2. Probl. 6. scilicet in Scythia quemadmodum & in Germania, fieri vitina potentissima & calidissima, quia frigore celi calor coactus in terra radices vitium calefacit, & consequenter in eis succum calidū producit: est itaque aconitum calidum & humidum, atque etiam insigniter, vel in tertio, vel in initio quarti gradus; sed tamen si calidum sit, nō est lethale ob caliditatem tantum, sed proprietate naturæ deleteriæ, ob quam cū iugulet calorem natiuum animalium, consequenter inducit extraneum, & putredinalem, ita vt putrefaciendo interimat non solum homines, verum etiam feras immanissimas veluti pantheras, lupos, & leones: neque solum si potetur, verum etiam vt scribit Theophr. 9. de hist. anim. & Plin. libro 27. cap. secundo, si ipso tangantur genitalia, vnde Calpurneus ille bestia interimebat vxores suas, vt ditaretur tactis ipsarum genitalibus succo aconiti; est enim hoc venenū illud, quod dicebat Theophr. parari ita vt interdum occideret vna die, interdum hebdomada, interdum vno vel tribus mensibus. Varia sunt symptomata & varij effectus, quos producit aconitum: in primis est qui sumpserunt aconitum, solent ore primum percipere saporem quendam subdulcem, deinde paulò post ponticum, demum magnoperè caput perturbari solet: adhuc fiunt vertigines deliria, conuulsiones, tremores, grauitates pectoris & pulmonis, sitis, æstuatio, intestinorum tormina & rugitus; & si vita venenati protrahatur, apparent & in excrementis, & etiam in cute signa insignis putredinis. Duo autem occurrunt circa ea, quæ diximus pulcherrima problemata. Vnum est, quomodo fieri possit, vt sagittæ, vel tela veneno aconiti, aut alio infecta possint venenare, & interficere. aliud, qua ratione fieri possit, vt aconitum solo cōtactu genitalium, & ho-

mines,

mines, & bruta interimat. Pro primo dico, duo concurrere ad hoc, vt venenum quo tinguntur sagittæ efficax sit & lethale; vnum est visciditas ipsius succi, nam si debent venena telis in tractu adhærere, & conseruari dum iaciuntur, necessarium est, vt aliquo lentore & visciditate prædita sint, meritò cuius tenacissimè hæreant ijs: alterum est, quod motu venena incalescunt, quemadmodum dicebat Aristotel. 3. de coelo, plumbum quod inest sagittis à calore motus liquari. cum itaque illa venena calida sint, & motu calefacta, vbi penetrant carnes statim tamquam ignis in venas, & arterias se insinuant, atque per vniuersum corpus propagantur. vnde quemadmodum scribit Plin. lib. 25. cap. 5. Galli vt ferarum carnes teneriores redderent, consueuerunt tingere sagittas succo ellebori, atque inde circumcidere carnes tactas ab illo, & reliquis vti. Certa experientia edocti sic carnes euadere teneriores nimirum ob igneum calorem à sagittis elleboro tinctis immisum. Ad aliud problema dicendum est non esse præter rationem, vt venena putrefacientia extrinsecus adhibita genitalibus necem inferant, quia partes illæ factæ sunt à natura calidæ & humidæ propter generationis beneficium, quæ sita est in calido & humido, vnde vbi tanguntur hæc corpora à venenis calidis & humidis ac subinde putrefacientibus, rationi consonum est, vt cum & ipsa sint calida & humida facilè recipiant putredinem venenatam, atque eam propter vaforum latitudinem statim communi-cent partibus spiritualibus, & præsertim cordi cum quibus & testes & genitalia habere maximam sympathiam; testis locupletissimus est Hippoc. 2. epid. nam id contingit de venenis huiusmodi, quod etiam contingit de lue venerea, quia sicut per contactum solum genitalium virus Gallicum contrahitur, & per vniuersum corpus distribuitur: haud fecus etiam existimandum est contingere, vbi genitalia à veneno hoc tanguntur. Curatio est, vt si aconitum intus acceptum sit, primum studeatur illud euomere, aut per clysteres educere. sin autem sit gladio aut sagitta extrinsecus immisum, enitendum est illud suctu, cucurbitulis, scarificationibus extrahere, & si in vlllo veneno extrinsecus illato vtile est ad ignem confugere, proculdubio vtilissimum est, quippe cum igne omnis putredo statim cohibeatur: adhæc sunt adhibenda ea remedia, quæ huic veneno propria existimantur. Heraclitus Medicus approbavit radices eryngij siue in puluere, siue in succo acceptas. Galenus autem 2. de antid. laudauit rutam acceptam in iure gallinaceo, vel vino: laudatur etiam trissago, origanum, castoreum. inuenio etiam non parum commendari vsum scorix ferri, seu æris in vino acceptæ; valet theriaca, & mithrydatum, sed omnium maximè commendatum est balsamum, quo cum vescantur viperæ in Arabia, dicunt ob id in ea regione viperas minimè venenatas esse. Aristotel. 9. de histor. animal. 6. scribit pantheras vbi acceperunt aconitum, quod vocatur pardalian-

De morbis venenosis, & venenis

che, eò quia enecat pardalos, seu pantheras, statim quærere stercus humanum, quod si inuenerint, eo accepto statim liberari, quasi illud sit antidotus aduersus hoc venenum. & Albertus Magnus exponens locum illum dicebat stercus humanum præsertim recens, & adhuc calore natiuo præditum habere vim theriacalem, vt non sit damnandus Razes si etiam in venenis fungorum laudauit illud assumptum, quod voluit significare non vt aliquis eo vtatur, indignum enim homine videtur, sed ita in mentem venit, nam & Galen. 11. de simplic. medicamen. loquens de stercore hum. scribit se se nullam habuisse experientiam huius remedij, sed tantum ex relatione aliorum sibi esse cognitum.

De Gypso, & Cerussa. Cap. IX.

GYPSUM & cerussa recensentur apud scriptores in numero venenorum: & quia hæc frequentissimè in manibus hominum habentur, operæ precium est diligenter ipsa cognoscere. cerussa enim species est terræ artificialis, quæ vt docuit Theophrastus lib. de lapid. necnon Vitruuius, & Dioscorides fit ex vaporibus aceti feruentis circa plumbum concretescentibus. gypsum verò duplex est, aliud artificiale, aliud verò naturale. artificiale vt docuit ibidem Theophrastus conficitur ex lapide in fornacibus deusto perinde atque calx, & appellatur à nonnullis istud gypsum lapis cerussæ. naturale verò gypsum fit in mineris tam Græciæ, quam Italiæ, & fit eo pacto quo cetera mineralia. Vfus cerussæ & gypsi varius fuit apud veteres, atque etiam nunc est, nam cerussa vtuntur pictores, Medici vtuebantur antiquitus, & etiam nunc vtuntur mulieres ad dealbandas facies, quemadmodum clarè habetur apud Plautum, Athenæum, & apud Clementem Alexandrinum lib. 3. Pædago. cap. 2. gypso similiter vsi sunt, atque etiam nunc vtuntur varij artifices cementarij, pictores, Medici vtuebantur, & veteres ad tingendos pedes seruorum venalitorum. tradit Theophrastus in vsu fuisse ad depuranda vina, quemadmodum hoc tempore aliquæ nationes vtuntur. Siccam esse temperaturam & cerussæ, & gypsi inter omnes ferè scriptores conuenit, sed aduertendum hæc propter siccitatem minimè esse venena, sed tum propter inimicam cordi proprietatem, tum quia solent substantiam quandam lentam tenacem, & crassam habere, meritò cuius vbi imprudenter deuorantur, strangulare consueuerunt. Sed de cerussa dubitari posset numquid verè sicca sit, nam si ipsius generationem & substantiam spectemus, fit ex vaporibus aceti, & substantia plumbi corrosa. iam verò Aristotel. 13. problem. 6. scribit vinum, vbi in vapores conuertitur, euadere aquam, ex quo loco colligunt

non-

nonnulli cognouisse aquam vitæ, & consequenter destillandi artem; sed acetum est vinum corruptum, vnde & gypsum in vapores conuersum verisimile est euadere aquam. adhæc Galenus 9. de simplic. medicamen. scribit plumbi substantiam constare ex multa parte aquea, & aerea, pauca verò terrea: ex quibus verbis colligi potest cerussam ipsam tam ratione aceti, quam ratione plumbi humidam potius esse, quam siccam. Dicendum est quod ad acetum pertinet, & si in vapores conuersum quodam pacto in aquam vertatur, seruare tamen facultatem siccandi. de plumbo autem dicere possumus, Galenum asseruisse quidem illud constare ex multa parte aquea, sed concreta & coacta. quamquam vt liberè dicam puto ea in re Galenum paulisper ipsum dormitasse, quia cum sit plumbum corpus grauissimum, nescio vlllo modo cogitare, quomodo in eo multus aer sit, quemadmodum videtur dicere Galenus. Vtrum autem ea in re defendi possit, quisque secum cogitet. De gypso etiam iure dubitari potest, vtrum frigidum sit an calidum: Theophr. lib. de lapidib. statuit esse calidissimum, & id astruit duobus argumentis. Vnum est, quia ipsum vbi aqua maceratur, statim inflammatur, & vrit perinde atque calx; immo verò, inquit nauem interdum combustam propter vestem gypfatam, & aqua conspersam. alterum est, quia gypsum vbi manibus conteritur, statim incalescit, ita vt vrere videatur; ex quibus omnibus clarè videri potest esse calidissimum. Sed ex aduerso Galen. 6. de simplic. medic. astruit quidem gypsum siccum esse, sed de frigiditate, aut caliditate nullum verbum fecit. quamquam vt placuit nonnullis videatur colligi posse, ipsum tribuisse gypso frigiditatem, cum dicit illud præditum facultate repercussoria. Serapion dixit esse satis frigidum, eò quia adstringit & repercutit. Arabum etiam sectatores manifestè tradiderunt esse frigidum in secundo gradu, adeò vt manifestissima appareat contradictio inter Theophrastum, & Arabes. Quæ si solui possit, hæc vna mihi videtur soluendi ratio nimirum Theophrastum locutum esse de gypso artificiali, quod fit ex combustis lapidibus: Serapionem verò & Arabes de naturali. quod si iudicetur etiam ipsum locutum de artificiali, dicere possumus huiusmodi gypsum aut vetustum, aut recens. vetustum frigidum esse, atque de hoc locutos Arabes. nam licet videre calcem vetustam aqua conspersam, neque inflammari, neque vllum caliditatis signum habere, quod si etiam de recenti locutus sit Serapio, possumus dicere in gypso ratione terræ frigiditatem esse, ratione verò ignis relictæ inesse caliditatem, propterea verè censuisse & Theophrastum & Arabes. Cognoscere cerussam vel gypsum assumptum non est difficile, quandoquidem qui hæc deuorarunt si diligenter inspiciantur semper habent linguam, palatum, dentes, & labia dealbata, ita vt oculis ipsis statim huiusmodi venena conspicua euadant. sed præter hæc signa sunt

& alia

De morbis venenosis, & venenis

& alia quæ sunt veluti accidentia consequentia huiusmodi venena: imprimis enim adest singultus, tussis, ariditas faucium, torpor, mentis percussio, delirium, præceteris autem dolor circa stomachum. nam vt scribit Galen. 1. de sympt. caus. cap. 7. omnibus illis, qui sumpserunt vel cerussam, vel gypsum oboriuntur dolores grauissimi circa os ventriculi & stomachum. præter hæc solent habere tota corpora dealbata, fiunt illis anxietates, syncopes, strangulationes: dicebat Auicen. interdum fieri etiam vrinas nigras & sanguinolentas. cur autem fiant huiusmodi vrinæ, potest ea ratio assignari, quòd facultas retentrix renum ab hoc veneno infirma reddatur, ita vt relaxata vasa ipsorum permittant sanguinem exire. de nigredine autem vrinæ dicunt interpretes Auicennæ eam fieri propter extinctionem caloris natiui, sed hæc ratio minime accommodata mihi videtur, quandoquidem id si esset verum, in veneno opij deberent vrinæ nigriores fieri, quia citra omnium controuersiam ab opio magis extinguitur calor natiuus, quam à gypso vel cerussa. Quare dicendum est causam huius nigredinis esse aut obstructionem quæ fit in vasis deferentibus succum melancholicum à iecore ad lienem propter quam cum impediatur transitus humoris melancholici & nigri, fit vt ille refusus in renes & vesicam nigras reddat vrinas. vel potius dicendum est, minimè verum esse, quod fiant vrinæ nigræ, quandoquidem Scribonius Largus inter alia signa horum venenorum ponit vrinas albas. Est autem proculdubio huiusmodi venenum exitiale ex ratione, quam antea retuli, vt credendum sit Plinio, Proculeium quendam grauiter in stomacho cruciatum, vt tormentum illud effugeret, se se potò gypso strangulasse. Curandi ratio est, vt clysteribus & vomitu statim venenum educatur, & quia tenacissimum est, vtendum vomitorijs grauissimis, atque etiam elleborismo, si opus est: post vomitum etiam ad vsu scammonii deueniendum est, vt consuluit Auicennas. deinde vtendum medicamentis, quæ vim habeant & pinguem & emplasticam, vnde Nicander iure laudauit oliuas: sic etiam commendatur decoctum ex dactylis, ficibus aridis, origano; amygdalas amaras plerique laudant. sed veram & propriam antidotum huius rei, dicunt esse stercus muris tritum & ex vino potum, vt præteream alias antidotos, & theriacam, & athanasiam, & mithridatum, quæ educit iam ex corpore per vomitum, vel medicamenta veneno maximè conueniunt, tum ad delendam penitus materiam veneficam & proprietatem illam inimicam cordi, & deleteriam, tum maximè ad corroborandum, & consolandum ventriculum, qui ab hoc veneno plurimum patitur.

De

De Fungis.

Cap. XII.

VNT & fungi connumerati inter venena, quos tanto magis cognoscere necesse est, quanto grauius periculum impendet homini ex usu horum: nam sunt nonnulli vsque adeo dediti gulæ, vt potius periculum mortis subire eligant, quàm à fungis abstinere. est fungus vt placuit Theophr. & Gal. planta sine radice mollis, spongiosa & alba. Nicander appellauit terræ fermentum, eò quia propriè generetur ex terra acido succo fermentata, vel vt dicebat Plin. libro vigesimo secundo, cap. vigesimotertio ex pituita arborum, nam si loca spectemus vbi nascuntur fungi, plerumque sunt vliginosa & humore limoso veluti fermentata. quod autem scribit Theophr. libro quarto de histor. plan. 8. nimirum in quadam regione maris rubri fieri fungos ex aqua pluuiali, qui tacti à Sole statim lapidescant. nihil refert ad nostram tractationem. plerique scriptores, & inter alios Plin. varia effecerunt eorum genera, alia enim appellarunt à locis, in quibus nascuntur: alia ab arboribus, propè quos oriuntur: alia à colore: alia verò à magnitudine: siquidem inter fungos aliqui parui sunt, aliqui maiores, aliqui verò maximi, ita vt pilei formam æmulentur: vnde extat Plaut. ille iocus, apud quem seruus nescio quem pileatum vocat fungum. Dioscorid. libro quarto, cap. 78. duo genera tantum posuit. alterum quod edi potest, alterum verò perniciosum: fungus edendus est pratensis vocatus, pratensibus optima fungis, natura est dicebat Horatius. boleti etiam vocati inter hos numerantur quos Galenus secundo, de aliment. facult. & libro de cibis boni & mali succi dixit semper esse innoxios, & ioco quodam solebat dicere Nero Imperator huiusmodi fungos esse Deorum cibum. genus verò perniciosi tale est vel copia, quando scilicet comeditur in maiori copia, quam conuenit, vel apparatu quando scilicet non coquuntur quemadmodum deceret, vel suaptè natura fungus perniciosus est vel propter naturam & substantiam spongiosam, vel ob prauam & deleteriam qualitatem, nam sicuti videmus spongas deuoratas à canibus eos interimere, quod in ventre tumeant, & aqua impleantur, atque sic euictè strangulent: paripactò & fungi & corpora huiusmodi deuorata solent certam perniciem adferre. Quomodo autem fungi acquirant prauam & deleteriam qualitatem, luculentissimè docuit Dioscorid. qui scripsit, eos venenosos euadere, vel quia fiunt circa ferrum rubiginosum, vel circa pannos putres & marcidos, vel propè cauernas; nam cum in cauernis lateant animalia venenosa, vbi illa exeunt, fungos contrectare solent, & eos lethali veneno inficere. Cognoscuntur fungi perniciosi copia & apparatu, eò quod singularia quædam & grauiâ symptomata inducunt:

De morbis venenosis, & venenis

inducunt: nam primo illi qui copiosè ipsos sumpserunt, sentiunt veluti angustiam quandam, necnon oris stomachi grauitatem summam; adhæc percipiunt stricturam quandam pectoris, qua videntur veluti suffocari, incurrunt interdum syncopen, sudoribus frigidis diffluunt, alui fluxu, & cholera tentantur. qui verò perniciosos fungos sumpserunt, dignoscuntur & ipsi proprijs quibusdam symptomatibus, namque & hi angorem ventriculi sentiunt, tormina patiuntur, vomitus, vlcera intestinorum, colli dolores, decolorantur, & quibusdam ventriculi puncturis premi & affligi consueuerunt. atque his signis cognoscuntur illi qui perniciosos deuorarunt. Sed solent etiam cognosci fungi venenosi priusquam sumantur primò quidem colore, quoniam vt dicebat Auicen. sexto, quarti tract. secundo, cap. decimo sunt modò virides, modò nigricantes, modò purpurescentes; adhæc vbi auulsi sunt à terra statim computrescunt, & si cultello incidantur, fiunt modò liuidi, modò nigri. hi itaque suaptè natura omnes sunt exitiales, ita vt retulerit Plinius visum esse quandoque integras familias vsu eorum fuisse extinctas: quare in tanto vitæ periculo multo tutius est omnes fungos auersari exceptis innocentissimis boletis. veruntamen quia interdum nonnulli gula tracti hanc perniciem deuorant, videnda est curatio. Vbi itaque contigerit aliquem vocari ad eos, qui fungis læsi sunt, prospicere debebit, vt quàm citissimè ij è corpore educantur, id quod quatuor modis fieri potest, vomitu, clysteribus, vrina, & medicamentis. primum autem vomitus tentandus est oleo rosaceo, succo raphani, oxymelle; præsertim verò laudat Galenus ex sententia Hippocratis sexto, in sexto epidem. quinto aceti vsu, eò quod illud non solum vomitum excitet aquæ præsertim & oleo mistum, verumetiam sua tenuitate incidit, & absumit substantiam fungorum. Clysteres conueniunt acerrimi, vt esset. Recipe fol. centaur. m. s. coloquin. drach. i. fol. puleg. calamenti an. m. i. fiat decoctio secundum artem. deinde Recipe dictæ decoctionis lib. i. s. hierę Archig. vnc. s. mellis rosa. sol. vnc. iij. pul. dictami cretē. drach. j. falis parum misce, & fiat clyster. per vrinam porrò prouocandus est exitus fungorum, decocto petroselini ameos, asari, & inter cetera soleo vti huiusmodi decocto. Recipe rad. asparagi siluest. rad. petrosel. an. vnc. s. asari, ameos, dauci, an. drach. s. fiat decoctio secundum artem. deinde Recipe dictæ decoctionis lib. j. mellis communis vnc. ij. despumetur parum bulliendo & sumantur pro singula vice vnc. iij. plus minusve, ita enim plerumque fructuosa solet esse vrinæ prouocatio in hoc casu. vt Nicolaus Florentinus dixerit sese vidisse interdum frustra fungorum per vrinam excreta. Postremo loco est euacuatio per medicamenta, & laudant omnes vsu agarici atque scammonei; poterit verò huiusmodi medicamentum commode exhiberi. Recipe elect. indi drach. iij. diacatholic. drach. v. agarici troc. drach. j. trochis. violar. cum

cum scammonei scrup. s. misce, & fiat bolus. Vbi fuerint his auxilijs
fungi euacuati, superest vt prospiciatur ventriculo & intus nihil vtilius
est ipso melle, quod vsurpari potest, & colatum & non colatum; dicebat
enim Auicennas propriam & peculiarem antidotum fungi venenati
esse ipsum mel, & iure quia mel & humiditatem, & frigiditatem eius
corrigit, & si quid ipsius substantiæ in ventriculo relinquatur, attenuat,
atque dissipat. præter hæc in vsu habendæ confectiones omnes calori-
ficæ, vt est diamuscum, diaspoliticon, diatrionpiper. & postremo the-
riaca antiqua, quæ maximè commoda est. atque hic finis esto tracta-
tionis nostræ de venenis, quorum & si non omnia genera simus perse-
cuti, potiora tamen ita tradidimus vt liceat vnicuique ex exercitatione
in his alia omnia pertractare.

F I N I S

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

F I N I S

